HAC İLMİHALİ

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

HAC İLMİHALİ

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları / 628
Cep Kitapları / 72

Tashih:
Mehmet Ali Soy
Altan Çap

Grafik &Tasarım
Recep Kaya
Hüseyin Dil

Baskı:
TÜRKİYE DİYANET VAKFI
Yayın Matbaacılık.ve Ticaret İşletmesi
Tel: 0312 354 91 31

2007-06-Y-0003-628
ISBN: 975-19-3601-2

Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı
Derleme ve Yayın Şubesi Müdürlüğü
Tel: (0.312) 295 73 06 – 295 72 75

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI

HAC İLMİHALİ

Doç. Dr. İsmail KARAGÖZ
Din İşleri Yüksek kurulu Üyesi

Mehmet KESKİN
Din İşleri Yüksek kurulu Üyesi

Doç. Dr. Halil ALTUNTAŞ
Din İşleri Yüksek kurulu Üyesi

ANKARA-2007

Bu eser, Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 24.06.2004 tarih ve 100 sayılı kararıyla basılmıştır.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ BÖLÜM

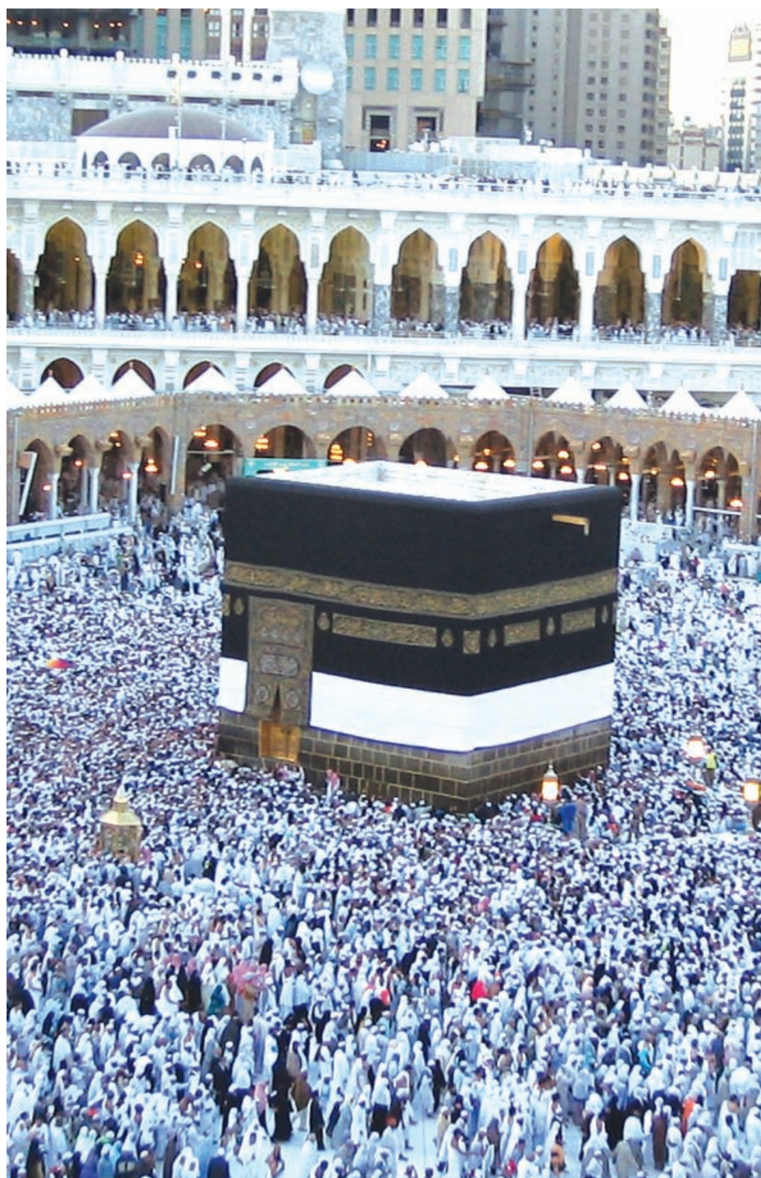
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BEŞİNCİ BÖLÜM

ALTINCI BÖLÜM

YEDİNCİ BÖLÜM

ÖNSÖZ

Allah'ı tanımak, O'na kulluk etmek, hayatını O'nun belirlediği program dahilinde yürütmek insanın temel görevidir. Çünkü yüce Allah onu bunun için yaratmış ve din duygusu ile yüklü olarak dünya sahnesine çıkarmıştır. Bütün yaratıklar içinde "emâneti" sadece o yüklenmiş, buna karşılık olarak yer yüzünün halîfesi ve mimarı olmuş, bütün varlıklar onun hizmetine verilmiştir.

Akıl, muhakeme, anlama ve irade gibi bir çok yetenekle donatılan ve ilâhî vahiy ile kendisine rehberlik edilen insan, üstlendiği "kulluk görevini" yerine getirip getirmeme konusunda serbest bırakılmıştır. Bu özgürlük içinde ilk insandan bu yana aklını kullanıp ilâhî vahye kulak verenlerin yanında şeytana uyup heva ve hevesini ilâh edinenler de olmuştur.

Yaratıklarına son derece merhametli olan Allah, ilk insandan beri her topluma peygamber göndermek suretiyle insanları kulluk görevlerini yapmaya çağırmıştır. Bu çağrıya uyanlar, ilki Kâ'be olmak üzere yeryüzünde pek çok mabet yapmışlardır. Kur'ân'da bildirildiğine göre (Bakara, 2/127) Kâ'be, Hz.İbrahim ve oğlu Hz.İsmail (a.s.) tarafından inşa edilmiştir. İnşaatın bitiminden sonra İbrahim ve İsmail (a.s.)'ın, "Rabbimiz! Bize ibadet yerlerini ve ilkelerini göster" (Bakara, 2/128) diye dua etmeleri üzerine Yüce Allah, onlara hac ibadetinin nasıl yapılacağını vahiy meleği Cebrail vasıtasıyla öğretmiş ve "İnsanlar arasında haccı ilan et ki gerek yaya olarak gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler" emrini vermiştir (Hac, 22/27) Hz. İbrahim (a.s.) insanları hacca çağırmış, bu çağrıya uyanlar Mekke'ye gelip hac görevini ifa etmişler, Kur'ân'ın beyanı (Hac, 22/28-30) ile bir takım menfaatlere tanık olmuşlar,

Allah'ın adını anmışlar ve günahlardan temizlenmişlerdir. Son peygamber Hz. Muhammed (a.s.)'ın peygamber gönderildiği döneme kadar hac ibadeti devam etmiş, ancak uygulamasına bir takım putperest gelenekler karıştırılmıştı (Enfâl, 8/34). İslam bunları temizleyerek hac ibadetini tevhit inancına uygun hale getirmiştir.

Hicretin 9. yılında nazil olan Âl-i İmrân suresinin 97. âyeti ile hac Müslümanlara farz kılınmıştır. Bu yıl, Hz. Ebûbekir'i hac emîri olarak görevlendiren Hz. Peygamber (a.s.), hicretin 10. yılında yüz bini aşan sahâbî ile birlikte hac yapmıştır. Peygamberimizin yaptığı bu hacca, son haccı olduğu ve sahabîlerle vedalaştığı için "**Veda Haccı**"; Müslümanlara hac ibadetinin bütün hükümlerini hem nazarî olarak bildirdiği, hem de pratik olarak gösterdiği için "**Belağ Haccı**", haccın farz kılınmasından sonra ilk haccı olması dolayısıyla da "**İslâm Haccı**" denilmiştir.

İslam'ın beş temel esasından biri olan hac ibadetini yerine getirmek için 15 asırdır Müslümanlar, dünyanın dört bir yanından kutsal topraklara, Kâ'be'ye ulaşmaktadırlar. Zamanla ülkeler hac ibadetinin daha düzenli yapılabilmesi için "hac organizasyonları" tertiplemeye başlamışlardır. Diyanet İşleri Başkanlığı da 1979 yılından beri hac organizasyonu düzenlemekte ve bu görevi başarı ile yürütmektedir.

Diğer ibadetlere nispetle daha teferruatlı ve sabır gerektiren bir ibadet olan hac; insana nefis terbiyesi, irade eğitimi ve davranışlarını disiplin altına alma imkânını sağlar. Çünkü, insan ihrama girmekle başlayan yasaklara uymak, izdiham ve sıcağın verdiği zorluklara tahammül etmek zorundadır.

Peygamberimizin beyanı ile makbul bir hac kişiyi günahlarından temizler (Buhârî, Hac, 4. II, 1141). Makbul bir hac yapabilmek için bu ibadetin iyi öğrenilmesi gerekir. Farzlarını, vaciplerini, sünnetlerini ve teorisini ve pratiğini bilmeden makbul bir hac yapmak mümkün değildir. Müslümanın makbul bir hac yapabilmesinde ona rehberlik eden kafile başkanı ve din görevlisi-

nin etkisi ve katkısı büyüktür. Kafile başkanı ve din görevlisinin rehberlik yapabilmesi için haccı detayları ile çok iyi öğrenmesi ve anlaması gerekir. İşte elinizdeki bu kitap, kafile başkanı ve din ve görevlisine rehber olması amacıyla hazırlanmıştır.

Eser şu esaslara göre hazırlanmıştır:

a) Eser bir giriş ve yedi bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde haccın dindeki yeri, farz oluşunun delilleri ve kimlere farz olduğu konusu işlenmiştir. Birinci bölümde önce farz (şart ve rükün) vacip ve sünnet terimlerinin hac açısından ne anlama geldiği, daha sonra haccın yapılış sırası esas alınarak ihram, tavaf, Sa'y, Arafat ve Müzdelife vakfesi ile "Minada yapılan görevler (tıraş olma, şeytan taşlama ve kurban kesme)" nin farz, vacip ve sünnetleri anlatılmıştır. İkinci bölümde ihsâr ve fevât, üçüncü bölümde bedel hac, dördüncü bölümde kurallara uymama ve cezalar, beşinci bölümde haccın yapılışı, altıncı bölümde umre ve uygulaması ve yedinci bölümde Medine ziyareti ele alınmış, eserin sonuna hac ve umre ile ilgili terimler sözlüğü ve din görevlileri ile kafile başkanlarının hac uygulamasını takip edecekleri bir çizelge ilave edilmiştir.

b) Metnin tertipinde genelde Hanefî mezhebi esas alınmış, konular anlatılırken önce Hanefî mezhebinin görüşü, sonra varsa bu mezhep içindeki farklı görüşler, bilahare varsa Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinin farklı görüşleri zikredilmiştir. Diğer mezheplerin görüşleri, üç yıldız (***) işareti ile ayrılmıştır.

Mezhepler arasındaki farklı görüşlerin bulunması, konu ile ilgili âyet ve hadislere farklı yorumlar getirilmesinden kaynaklanmaktadır. **Mezhepler arasındaki farklı görüşler, gerekli hallerde müminler için bir çıkış imkanı sağlamaktadır. Bu itibarla ihtiyaç halinde diğer bir müçtehidin içtihadı ile hareket edilebilir.**

Mezheplerin görüşleri o mezheplere ait fıkıh kaynakları esas

alınarak tespit edilmiştir. Hanefî mezhebinin görüşlerinde **Kâsânî'**nin "*Bedâyi'u's-Sanâyî fî Tertibi'ş-Şerâî*", Şâfiî mezhebinin görüşlerinde **Hatîb Şirbînî**'nin "*Muğnî'l-Muhtaç*", **Mâlikî** mezhebinin görüşlerinde **İbn Rüşd**'ün "*Bidâyetü'l-Müçtehid ve Nîhâyetü'l-Muktesıd*", Hanbelî mezhebinin görüşlerinde **İbn Kudâme**'nin "*el-Muğnî*" adlı eserleri esas alınmış, ayrıca bu mezheplere ait diğer fıkıh kitaplarından da yararlanılmıştır. Konular işlenirken fıkhî görüşe dayanak teşkil eden bir kısım delillere yer verilmiş, çoğu kez ayet ve hadis metinleri yazılmıştır.

c) Dipnotta kaynaklar verilirken ilk geçtiği yerde müellifin ve eserin tam adı, baskı yeri ve tarihi yazılmış, ikinci defa geçtiğinde sadece meşhur adı ile eserin cilt ve sayfa numarası verilmiş, bir müellifin iki eseri kullanılmış ise müellifin adı ile birlikte eserin kısa adı yazılmıştır.

Kitapta anlaşılır ve sade bir üslûp kullanılmaya çalışılmıştır. Yüce Rabbimizin rızasına uygun bir hac ibadeti yapabilmede bu kitabın katkıda bulunması bizi mutlu edecektir. Hidayet ve başarı ancak Allah'ın lütfu ile mümkün olur.

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

GİRİŞ

I. HACCIN DİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

"**Hac**" kelimesi sözlükte; saygı duyulan büyük ve önemli bir şeye yönelmek, ziyaret etmek, bir yere gidip gelmek, delil ile galip gelmek anlamlarına gelir.[1] Bir fıkıh terimi olarak; imkânı olan müslümanların belirlenmiş zaman içinde Kâ'be, Arafat, Müzdelife ve Mina'da belli dînî görevleri şart ve usulüne uygun olarak yerine getirmek suretiyle yapılan ibadeti ifade eder.[2]

İslâm'ın beş temel esasından biri olan **hac**; İslâm'ın evrenselliğini, birlik ve beraberliğini, ırk, renk, cinsiyet, dil, ülke ve kültür ayırımı yapmadan müminlerin kardeşlik ve eşitliğinin temsil edildiği bir ibadettir.

Hac, kefen misali bembeyaz giysiler içinde âhiretteki mahşeri hatırlatan, aynı kıyafet içinde zengin-fakir, şehirli-köylü ayırımını ortadan kaldıran, "ben"liği yıkıp "biz"i öne çıkaran, şeytan taşlama, tavaf ve sa'y gibi "temsîli" görevlerin îfa edildiği, helal olan bazı şeylerin ihrama girdikten sonra haram kılındığı ve böylece nefis terbiyesi, irade ve sabır eğitiminin yapıldığı, yüz binlerle birlikte Allah'a açılan ellerin boş çevrilmediği, dînî duyguların ihlas ve samimiyetin doruk noktaya çıktığı bir ibadettir.

Hac, dünya Müslümanlarının kaynaşmasını, birbirlerini ve

---

1 Râğıb el-Isfehânî, Ebû'l-Kâsım Huseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân,* s.107. thk. Muhammed Seyyid Keylânî, Mısır, 1961. bk. **İbn Hümâm**, Kemâleddîn Muhammed b. Abdülvâhid, es-Sivâsî, *Fethu'l-Kadîr Alâ'l-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî ,* II, 414. thk. Abdürrazak Galib el-Mehdî Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci baskı, Beyrut, 1995.

2 İbn Hümâm, II, 415.

değişik kültürleri tanımalarını sağlar. İslâmî bilinçlenmeye, imanın aksiyona geçirilmesine, manevî kirlerden arınmaya, gönlü bütün safiyeti ile Yaratan'a açmaya vesile olur.

مَنْ حَجَّ لِلّٰهِ فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ اُمُّهُ

"*Kim Allah için hacceder de (Allah'ın rızâsına uymayan) kötü söz ve davranışlardan ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, (kul hakkı hariç) annesinin onu doğurduğu günkü gibi (günahlarından arınmış olarak hacdan) döner*."[3]

اَلْحُجَّاجُ وَالْعُمَّارُ وَفْدُ اللهِ اِنْ دَعَوْهُ اَجَابَهُمْ وَاِنْ اسْتَغْفَرُوهُ غَفَرَ لَهُمْ

"*Hacılar ve umre yapanlar Allah'ın (evinin) ziyaretçileridir. Kendisine dua ederlerse dualarına icabet eder, On'dan bağışlanma dilerlerse onları bağışlar*"[4] anlamındaki hadislerde de ifade edildiği gibi hacda yapılan dualar ve tövbeler kabul görür. Böylece bu ibadeti îfa edenler, işlemiş oldukları hata ve günahlarından arınarak hayata yeni bir canlılık ve şuurla dönerler.

Hac en fazîletli ibadetlerden biridir. Bir sahâbî,

يَا رَسُولَ اللهِ اَىُّ الْاَعْمَالِ اَفْضَلُ قَالَ الْاِيمَانُ بِاللهِ قَالَ ثُمَّ مَاذَا قَالَ الْجِهَادُ فِى سَبِيلِ اللهِ قَالَ ثُمَّ مَاذَا قَالَ الْحَجُّ الْمَبْرُورُ

- "Ey Allah'ın Elçisi! En fazîletli amel hangisidir" diye sordu. Hz. Peygamber.

---

3 Buhârî, Hac, 4. II, 1141. Nesâî, Menâsikü'l-Hac, 4. V, 114. Müslim, Hac, 438. I, 983. İbn Mâce, Menasik, 1. II, 962.

4 İbn Mâce, Menasik, 5. No: 2892. II, 966.

- "*Allah'a imandır*" buyurdu. Sahâbî,
- "Sonra hangisidir" diye sordu. Hz. Peygamber,
- "*Allah yolunda cihâd etmektir*" buyurdu. Sahâbî,
- "Sonra hangisidir" diye sordu. Hz. Peygamber,
- "*Makbul bir hacdır*" buyurdu.[5]

Peygamberimizin beyanı ile

اَلْحَجُّ الْمَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ اِلَّا الْجَنَّةُ

"*Makbul bir haccın mükafatı da ancak cennettir*."[6]

II. HACCIN FARZ OLUŞU

Hac ibadeti; hicretin 9. yılında farz kılınmıştır. Farz oluşu **Kitap**, **sünnet** ve **icmâ-ı ümmet** ile sabittir.[7] Haccın farz oluşunun **Kur'ân'daki delili** şu âyetlerdir:

وَ لِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلاً

"…Gücü yetenlerin haccetmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır".[8]

وَاَذِّنْ فِى النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالاً وَعَلٰى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ

---

5 Nesâî, Menâsikü'l-Hac, 4. V, 113. Buhârî, Hac, 4. II, 1141.

6 Müslim, Hac, 437. I, 983. Nesâî, Menâsikü'l-Hac, 5. V, 115. İbn Mâce, Menasik, 1. II, 962.

7 Semerkandî, Alâüddîn, *Tuhfetü'l-Fukahâ*, II, 379. Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1984. Birinci baskı. **Kâsânî**, Alâüddîn Ebû Bekr b Mes'ûd, *Bedâi'u's-Sanâî fî Tertîbi'ş-Şerâi'*, II, 118. Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyyi, İkinci baskı, Beyrut, 1982.

8 Al-i İmrân, 3/ 97.

“İnsanlar arasında haccı ilan et ki, gerek yaya olarak gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler”.[9]

Hadis külliyatının “**hac**” bölümlerinde haccın farz oluşuna delalet bir çok hadis vardır. Şu hadisleri örnek olarak zikredebiliriz:

بُنِىَ الْاِسْلَامُ عَلٰى خَمْسٍ شَهَادَةِ اَنْ لَااِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ وَاِقَامِ الصَّلٰوةِ وَاِيتَاءِ الزَّكٰوةِ وَالْحَجِّ وَصَوْمِ رَمَضَانَ

*“İslâm beş temel esas üzerine kurulmuştur. Allah’tan başka tanrı bulunmadığına ve Muhammed’in Allah’ın elçisi olduğuna tanıklık etmek, namazı dosdoğru kılmak, zekatı vermek, **hac yapmak** ve Ramazan orucu tutmak”*[10]

Bu hadis-i şerifte “hac” ibadeti İslâm’ın beş temel esası arasında zikredilmiştir.

Bir gün vahiy meleği Cebrâil (a.s):

يَا مُحَمَّدُ اَخْبِرْنِى عَنِ الْاِسْلَامِ

“Ey Muhammed İslâm hakkında bana bilgi verir misin?” dedi, Hz. Peygamber (a.s.);

اَلْاِسْلَامُ اَنْ تَشْهَدَ اَنْ لَااِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ وَتُقِيمَ الصَّلٰوةَ وَتُؤْتِىَ الزَّكَاةَ وَتَصُومَ رَمَضَانَ وَتَحُجَّ الْبَيْتَ اِنِ اسْتَطَعْتَ اِلَيْهِ سَبِيلًا

“*İslâm, Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in*

9 Hac, 22/27.

10 Buhârî, İman, 1. I, 8. Müslim, İman, 19-22.

Allah'ın elçisi olduğuna tanıklık etmen, namazı dosdoğru kılman, zekatı vermen, Ramazan orucunu tutman, yoluna güç yetirebilirsen ***Kâ'be'yi ziyaret etmen*** (hac yapman) *dır*" diye cevap vermiş,

Bunun üzerine Cebrail de صَدَقْتَ "Doğru söyledin" demiştir.[11]

Peygamberimiz (a.s) Cebrail'e verdiği cevapta hem hac ibadetinin İslâm'ın beş temel esasından biri olduğunu, hem de bu ibadeti ancak imkanı olanların yapmakla yükümlü olduğunu bildirmiştir.

Sahabeden Ebû Hüreyre'nin bildirdiğine göre Peygamberimiz (a.s.) Müslümanlara hitaben yaptığı bir konuşmasında;

اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ فَرَضَ اللهُ عَلَيْكُمْ اَلْحَجَّ فَحُجُّوا

"*Ey insanlar! Allah size haccı farz kılmıştır, haccediniz*" buyurmuştur.[12]

Haccın farz olduğu konusunda müslümanlar arasında hiç ihtilaf olmamış, bu konuda **ümmetin icmaı** hasıl olmuştur.[13]

1. Hac, Farz-ı Ayındır.

İmkanı olan her mükellefin haccı bizzat kendisinin yapması farzdır. Cenaze namazı ve cihâd gibi bir grup müslümanın hac görevini yapması ile diğer müslümanların üzerinden düşmez.[14] Bu konuda ittifak vardır, aksi görüş beyan eden de yoktur.

2. Hac Ömürde Bir Defa Farzdır.

Yukarıdaki delillerden haccın farz olduğu kesin olarak anla-

---

11 Müslim, Îmân, 1. 5. I, 37, 40. bk. Buhârî, Îman, 37. I, 8.

12 Müslim, Hac, 412. I, 975.

13 Semerkandî, II, 379. Kâsânî, II, 118. Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, III, 142. Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, tarihsiz.

14 Semerkandî, II, 379-380. Kâsânî, II, 119. Şirbînî, II, 207.

şılmakta, ancak ömürde bir defa mı yoksa birden fazla mı yapılması gerektiği konusunda açıklık bulunmamaktadır. Bu konuya Peygamberimiz (a.s.) şöyle açıklık getirmiştir.

عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ قَالَ خَطَبَنَا رَسُولُ اللهِ فَقَالَ اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ فَرَضَ اللهُ عَلَيْكُمُ الْحَجَّ فَحُجُّوا فَقَالَ رَجُلٌ اَكُلَّ عَامٍ يَا رَسُولَ اللهِ فَسَكَتَ حَتّٰى قَالَهَا ثَلَاثًا فَقَالَ رَسُولُ اللهِ لَوْ قُلْتُ نَعَمْ لَوَجَبَتْ وَلَمَا اسْتَطَعْتُمْ

Ebû Hüreyre anlatıyor: Allah'ın Elçisi bize konuşma yaptı ve,

- "*Ey insanlar! Allah size haccı farz kılmıştır, haccediniz*" buyurdu. Bir sahâbî,

- "Ey Allah'ın Elçisi! Her yıl mı?" diye sordu. Peygamberimiz, sükût etti cevap vermedi. Sahâbî sorusunu üç defa tekrarladı, bunun üzerine Peygamberimiz (a.s.),

- "*Eğer 'evet' deseydim her yıl hac yapmak farz olurdu, buna gücünüz yetmezdi*" cevabını verdi.[15]

اِنَّ الْاَقْرَعَ بْنِ حَابِسٍ سَأَلَ النَّبِىَّ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ اَلْحَجُّ فِى كُلِّ سَنَةٍ اَوْ مَرَّةً وَاحِدَةً قَالَ بَلْ مَرَّةً وَاحِدَةً فَمَنْ زَادَ فَهُوَ تَطَوُّعٌ

Sahabeden Akra' b. Hâbis,

---

15 Müslim, Hac, 412. I, 975. bk. İbn Mâce, Menâsik, 2. II, 963.

- "Ey Allah'ın Elçisi! Hac her yıl mı yoksa ömürde bir kere mi farz?" diye sormuş, bunun üzerine Peygamberimiz (a.s.),

- "*Ömürde bir kere farzdır***.** *Daha fazla yapan nafile hac yapmış olur***"** cevabını vermiş,[16] kendisi de hac farz olduktan sonra bir defa hac yapmıştır.[17]

3. Haccın, İmkân Elde Edildiği Yıl Yapılması Farzdır.

Hac yapma imkanı elde edildiği yıl, hac yapmak müslümana farz olur. Bu konuda ihtilaf yoktur. Ancak**,** aynı yıl içerisinde haccın yapılmasının zorunlu olup olmadığı haccın (fevrî veya terâhî üzere oluşu) konusunda fıkıh bilginleri arasında farklı görüşler vardır.

Haccın, hac yapma imkanı elde edildiği yıl yapılması gerektiği ve daha sonraki yıllara ertelenebileceği şeklinde Ebû Hanîfe'den iki farklı görüş rivayet edilmiştir. Birinci görüşü İmam Ebû Yusuf, ikinci görüşü İmam Muhammed tercih etmiştir.

Ebû Yusuf'un tercih ettiği görüşe göre imkân elde edildiği yıl hac yapmayıp sonraki yıllara erteleyen kimse günahkâr olur.

İmam Malik ve Ahmed b. Hanbel'e göre haccın imkân elde edildiği yıl yapılması gerekir.[18] İmam Şâfiî''ye göre hac daha sonraki yıllara ertelenebilir.[19]

---

16 Ebû Dâvûd, Menâsik, 1. II, 344. İbn Mâce, Menâsik, II, 963. İbn Mâce'nin bir başka rivayetinde aynı soruyu sahabeden Enes b. Malik de sormuştur.

17 Tirmizî, Hac, 6. III, 179. Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed el-Hatîb, *el-Muğnî'l-Muhtâç ilâ Ma'rifeti Me'ânî' Elfâzı'l-Minhâc*, II, 206. thk, Ali Muhammed Muavvad ve Adil Ahmed el-Mevcûd, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, birinci baskı, Beyrut, 1994. İbn Kudâme, Muvaffaku'ddîn Ebû Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, *el-Muğnî*, (el-Makdisî'ye ait eş-Şerhü'l-Kebir ile birlikte) thk. Muhammed Şerefü'd-Din Hattab, es-Seyyid Muhammed es-Seyyid, Dârü'l-Hadis, Birinci baskı, Kahire 1416/1991, IV, 328.

Sahabeden Câbir İbn Abdullah, Peygamberimizin hicretten önce iki defa, hicretten sonra da bir defa hac yaptığını söylemiş ise de Tirmizi bu rivayet için "garîb" ifadesini kullanmıştır. Tirmizî, Hac, 6. III, 179.

18 Makdisî, eş-Şerhü'l-Kebîr, IV, 346

19 İbn Hümâm, II, 418-19.Yazır, II, 708.

İmkân elde edildiği yıl hac görevini yapmayıp sonraki yıllara erteleyen kimse, çeşitli sebeplerle bu imkânını kaybedebilir ve hac yapmadığı için sorumluluk altında kalır. Bu itibarla müslüman, hac yapma imkânı elde ettiği yıl geciktirmeden hacca gitmelidir. Nitekim Peygamberimiz (a.s.),

مَنْ اَرَادَ الْحَجَّ فَلْيَتَعَجَّلْ فَاِنَّهُ قَدْ يَمْرَضُ الْمَرِيضُ وَتَضِلُّ الضَّالَّةُ وَتَعْرِضُ الْحَاجَةُ

"Hac yapmak isteyen kimse acele etsin.[20] *Çünkü hasta olabilir, (servetini, parasını) yitirebilir, ihtiyacı ortaya çıkabilir"* buyurmuştur.[21]

III. HACCIN FARZ OLMASININ ŞARTLARI

Haccın bir kimseye farz olması için şu şartların birlikte bulunması gerekir.

1. Müslüman Olmak

Müslüman olmayan kimse, her şeyden önce iman etmekle yükümlüdür. İman etmedikçe ibadetleri makbul olmaz. Çünkü iman, ibadetlerin kabul görmesinin olmazsa olmaz şartıdır.[22] Müslüman olmayan bir kimse hac yaptıktan sonra müslüman olsa yeniden hac yapması gerekir, müslüman olmadan önce yaptığı hac geçerli olmaz. [23]

---

20 Ebû Dâvûd, Menâsik, 6. No: 1732. II, 350. Hakim, Muhammed b. Muhammed in-Neysâbûrî *el-Müstedrek alâ's-Sahîhayn*, I, 448. Birinci Baskı, Beyrut. 1990. Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin**,** *es-Sünenü'l-Kübrâ,* IV, 339-3340. Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, Birinci baskı, Mekke, 1994.

21 İbn Mâce, Menâsik, 1. II, 962.

22 Mâide, 5/5.

23 Semerkandî, II, 383. Kâsânî, II, 120. İbn Hümâm, II, 415. **İbn Rüşd**, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü'l-Mücte-*

2. Akıllı olmak

İnsanın dinî görevlerle sorumlu olabilmesi için akıllı olması gerekir. Aklı olmayanın dinî sorumluluğu da yoktur. Peygamberimiz (a.s.),

رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ الصَّبِيِّ
حَتَّى يَحْتَلِمَ وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْقِلَ

"*Üç kişi sorumlu tutulmaz: Uyanıncaya kadar uyuyan, bülûğa erinceye kadar çocuk ve aklı başına gelinceye kadar akıl hastası.*"[24]

Zihinsel özürlü bir kimse hac yaptıktan sonra iyileşirse -diğer şartları da taşıyorsa- yeniden hac yapmakla sorumlu olur.[25]

3. Buluğa Ermiş Olmak

Erkekler ihtilam olmadıkça, kızlar âdet görmeye başlamadıkça veya ihtilam olacak ve âdet görecek yaşa gelmedikçe mükellef olmazlar. Peygamberimiz, buluğa erinceye kadar çocuktan sorumluluğun kaldırıldığını bildirmiştir.[26]

Bir insan çocukluğunda hac yapsa buluğa erdikten sonra imkânı olunca yeniden hac yapmakla yükümlü olur.[27] Çocuğun yaptığı haccın sevabı anne ve babasına yazılır. Sahabeden Câbir ibn Abdullah'ın bildirdiğine göre bir kadın çocuğunu Rasulüllah'a götürmüş ve

---

hid ve Nihayetü'l-Muktesıd, I, 390. thk. Abdülhalim Muhammed, Abdurrahman Hüseyin Muhammed, Dâru'l-hadis, Kahire, tarihsiz.

İmam Şâfiî'ye göre kafirler imanla birlikte ibadetlerle de sorumludur, dolayısıyla kâfire hac farzdır, terki sebebiyle âhirette cezalandırılır.

24 Ebû Dâvûd, hudud, 17. IV, 560. Buhârî, Talak, 11. VI, 169. Hudud, 22. VIII, 21. Tirmizî, Hudud, 1. Dârimî, Hudud, 1. Ahmed, II, 508.

25 Kâsânî, II, 120. İbn Hümâm, II, 415.

26 Ebû Dâvûd, Hudûd, 17. IV, 560.

27 Tirmizî, Sünen, III, 265-266. Kâsânî, II, 120.

يَا رَسُولَ اللهِ اَ لِهَذَا حَجٌّ

"Ey Allah'ın Elçisi! Bu çocuk için hac var mıdır" diye sormuş, Peygamberimiz (a.s.) da,

نَعَمْ وَلَكِ اَجْرٌ

"*Evet vardır, sevabı senin olur*" buyurmuştur.[28]

Hac için ihrama giren bir çocuk, Arafat vakfesinden önce buluğa erse ve bu ihram üzere haccını yapsa, Hanefî mezhebine göre bu hac nafile olur, Şâfiî mezhebine göre farz olan hac yerine gelmiş olur.[29]

4. Özgür Olmak

Özgür olmayan kimselere hac farz değildir. Özgür olmayan bir kimsenin yapacağı hac, nafile olur. Bu kimsenin hürriyetine kavuşması halinde diğer şartları da taşıyorsa yeniden hac yapması gerekir.

Tutuklu ve mahpus olanlara veya yurtdışına çıkma yasağı bulunanlara ya da hacca gitmelerine yetkililerce izin verilmeyenlere hac farz değildir. Çünkü bu halde iken hac yapmaya güçleri yetmez.[30] Ancak hapse girmeden veya yurtdışına çıkma yasağı konmadan önce hacca gitme imkânı bulmuş ise bu kimseye hac farz olmuştur. Kısıtlılık hali sona eren kimselerin hacca gitmeleri gerekir, kısıtlılık halinin sona ermeyeceği kesinleşen kimselerin yerlerine vekil göndermeleri veya vasiyet etmeleri gerekir.

---

28 Müslim, Hac, 409-411. I, 497. Ebu Dâvûd, Hac, 8. II, 352-353. Tirmizî, Hac, 83. III, 265. Ahmed, I. 288, 343. Mâlik, I, I, 422. Nesâî, V, 120. Sahabeden Sâib b. Yezîd, yedi yaşında iken babası ile birlikte hac yaptığını söylemiştir. (Tirmizî, Hac, 83. III, 265).

29 Semerkandî, II, 383. Kâsânî, II, 121. İbn Hümâm, II, 415. İbn Rüşd, I, 390-391.

30 Semerkandî, II, 383. Kâsânî, II, 121. İbn Hümâm, II, 415.

Haccın farz olması için; müslüman olma, buluğa erme ve özgür olma şartları şu hadis-i şerife dayanmaktadır:

اَيُّمَا عَبْدٍ حَجَّ ثُمَّ بَلَغَ الْحِنْثَ فَعَلَيْهِ اَنْ يَحُجَّ حَجَّةً اُخْرَى
وَاَيُّمَا اَعْرَابِيٍّ حَجَّ ثُمَّ هَاجَرَ فَعَلَيْهِ اَنْ يَحُجَّ حَجَّةً اُخْرَى
وَاَيُّمَا عَبْدٍ حَجَّ ثُمَّ اعْتِقَ فَعَلَيْهِ اَنْ يَحُجَّ حَجَّةً اُخْرَى

"Her hangi bir kul hac yapar sonra buluğa ererse yeniden hac yapması gerekir. Her hangi bir müşrik hac yapar sonra müslüman olursa yeniden hac yapması gerekir. Her hangi bir köle hac yapar sonra özgürlüğüne kavuşturulursa yeniden hac yapması gerekir."[31]

5. Ekonomik Yönden İmkân Sahibi Olmak

Al-i İmrân suresinin 97. âyetinde haccın "**gücü yetenlere"** farz olduğu bildirilmektedir. Peygamberimiz (a.s.), "**gücü yetmeyi" azık** ve **binit** ile izah etmiştir.[32] Bir sahâbînin,

يَا رَسُولَ اللّٰهِ مَا يُوجِبُ الْحَجَّ

"Hac yapmayı farz kılan şey nedir?" şeklindeki sorusuna Peygamberimiz,

اَلزَّادُ وَالرَّاحِلَةُ

"*Azık ve binit*" cevabını vermiştir.[33]

Bir kimsenin aslî ihtiyaçları, varsa borcu ve bakmakla yükümlü olduğu insanların nafakası dışında hacca gidip geleceği

---

31 Hâkim, I, 481. Beyhakî, V, 179.
32 Dârakutnî, *es-Sünen*, II, 215. Kâsânî, II, 120-121. İbn Kudâme, IV, 346
33 Tirmizî, Hac, 4. III, 177.

sürede kendisine yetecek kadar yeme, içme ve barınma giderleriyle yol parasına sahip olması şarttır.[34]

لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا

"Allah hiçbir insanı gücünün üstünde bir şey ile sorumlu tutmaz"[35] anlamındaki âyet de haccın ancak gücü yetenlere farz olduğunun delilidir.

Bir insana haccın farz olması için zekat verecek konuma gelmesi şart değildir. Borcu ve aile fertlerinin her türlü ihtiyacı dışında hacca gidip gelecek kadar parası, malı mülkü ve imkânı bulunan kimseye diğer şartları da taşıyorsa hac farz olur.

"**Binit veya yol parasının bulunma**" şartı, Mekke dışından gelenler için söz konusudur. Mekke ve civarında ikamet eden veya bir şekilde Mekke'ye ulaşabilen bir müslüman, yürüyerek Arafat, Müzdelife ve Mina'ya gidip gelmeye gücü yetiyor, meskeni, yetecek kadar yiyecek ve içeceği bulunuyorsa hac ile yükümlü olur.[36]

İmam Malik'e göre Mekke dışında ikamet eden kimse, yürüyerek hacca gitmeye gücü yetiyor ve yolda yiyecek ve içeceğini kazanabiliyor veya diğer şartları da taşıyorsa vasıta ve hazır parası olmasa bile kendisine hac farz olur.[37] Dolayısıyla, görevli, şoför ve işçi olarak Mekke'ye giden kimseye hac farz olur.

Bir müslümanın hacca gitmek için para biriktirmek amacıyla bakmakla yükümlü olduğu kimselere karşı görevlerini ve onların ihtiyaçlarını karşılamayı ihmal etmesi dînen doğru değildir. Peygamberimiz (a.s.),

---

34 Semerkandî, II, 383. Kâsânî, II, 122. İbn Hümâm, II, 422-423. Şirbînî, II, 212-213

35 Bakara, 2/286.

36 Kâsânî, II, 120, 122. İbn Hümâm, II, 415. İbn Rüşd, I, 391

37 İbn Rüşd, I, 391.

كَفٰى بِالْمَرْءِ اِثْمًا اَنْ يُضَيِّعَ مَنْ يَقُوتُ

"*Kişiye günah olarak bakmakla yükümlü olduğu kimseleri ihmal etmesi yeter*" buyurmuştur.[38]

6. Sağlıklı Olmak

Hac ibadetinin bir kimseye farz olabilmesi için bedenen bu ibadeti yapmaya gücü yetmesi gerekir. Bu görevi yapamayacak derecede hasta, felçli, kötürüm, özürlü ve kendi başına binite veya vasıtaya binip inemeyecek derecede yaşlı olan kimselere hac farz değildir. Çünkü yüce Allah haccı "gücü yetenlere" farz kılmıştır. Hac beden ile yapılan bir ibadettir. Bedenen hac yapmaya gücü yetmeyen kimseye hac farz olmaz. Sahabeden Abdullah ibn Abbâs

مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلاً

"ona bir yol bulabilen kimseye" şartını, "bedenen sağlıklı olmak, azık ve binit" olarak tefsir etmiştir.[39] Bu kimselere haccın farz olduğunu söylemek

وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِى الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ

"Allah, dinde üzerinize hiçbir güçlük yüklemedi"[40] anlamındaki âyete ters düşer. Çünkü sağlığı yerinde olmayan kimseyi hac ibadetiyle sorumlu tutmak dinde güçlük çıkarmak olur. Ancak sağlık dahil bütün şartları taşıdığı yıl hacca gitmeyen kimse daha sonra sağlığını kaybedecek olursa, üzerinde hac borcu kalır, bu takdirde yerine bedel göndermesi gerekir.

Ebu Hanife'nin bir görüşüne göre ekonomik gücü olsa ve kendisine refakat edecek bir kimse bulunsa bile a'ma kimseye

---

38 Ebû Dâvûd, Zekat, 45. Ahmed, II, 160, 193, 194, 1945.
39 Kâsânî, II, 121-122. İbn Hümâm, II, 416.
40 Hac, 22/78.

hac farz değildir. İmam Muhammed ile İmam Ebû Yusuf'un tercih ettikleri görüşe göre ekonomik gücü ve kendisine refakat edecek biri varsa o zaman a'maya hac farz olur. Diğer mezheplerin görüşleri de bu istikamettedir.[41]

Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre ekonomik imkânı bulunan ve diğer şartları da taşıyan ancak çok yaşlı olması veya felçli ve kötürüm olma gibi bedensel bir engeli ve tedavisi imkânsız bir hastalığı bulunması sebebiyle bizzat haccı yapamayacak durumunda olan kimselerin yerlerine bedel göndermeleri gerekir.[42] Bu kimselerin bedenen hac yapmaya güçleri yetmiyorsa da maddî yönden buna imkânları vardır. Delilleri şu hadistir:

اِنَّ اِمْـرَأَةً مِنْ خَثْعَـمَ قَـالَـتْ يَا رَسُـولَ اللهِ اِنَّ أَبِى شَيْخٌ كَبِيرٌ
عَلَيْـهِ فَرِيضَـةُ اللهِ فِى الْحَـجِّ وَهُوَ لاَ يَسْتَطِيعُ اَنْ يَسْتَوِىَ عَلٰى
ظَهْرِ بَعِيرِهِ فَقَالَ النَّبِىُّ فَحُجِّى عَنْهُ

Has'am kabilesinden bir kadın, "Ey Allah'ın Elçisi! Babam, çok yaşlıdır. Üzerinde hac borcu vardır. Şu anda kendisi deve üzerinde durmaya bile gücü yetmiyor" dedi. Hz. Peygamber (a.s.), "*Onun yerine sen haccet*" buyurdu.[43]

7. Yol Güvenliğinin Bulunması

Haccın bir müslümana farz olabilmesi için yol güvenliğinin bulunması, savaş, terör ve düşman korkusu gibi bir sıkıntının bulunmaması gerekir. Bu şart, "binit ve azık" şartı konumundadır.

"Sağlıklı olma" ve "yol güvenliği" bulunmasının haccın farz olmasının şartı mı yoksa edasının şartı mı olduğu konusunda

---

41 İbn Hümâm, II, 421. Semerkandî, II, 383. Kâsânî, II; 121. Şirbînî, II, 218.
42 Şirbînî, II, 219. İbn Kudâme, IV, 351. İbn Rüşd, I, 391.
43 Müslim, Hac, 408. II, 974. bk. Buhârî, Hac, 1; II, 140.

Ebû Hanîfe'den iki farklı rivayet vardır. Hanefî fıkıh kaynaklarında[44] sağlık ve yol güvenliği, haccın farz olmasının şartları arasında sayılmıştır. İsabetli olan görüş de budur. Çünkü sağlık ve yol güvenliği olmayınca diğer şartlar bulunsa bile hac yapmak mümkün olmaz. Bu şartlar, "hacca gücü yetme" şartının zarûrî sonucudur. Bir müslümanın hac yapmaya ancak ekonomik gücü, sağlığı ve yol güvenliği bulunduğu takdirde gücü yeter.

Sağlıklı olma" ve "yol güvenliğinin bulunması"; haccın farz olmasının şartı olduğu takdirde ekonomik yönden hacca gitme imkânı bulunsa bile kişiye hac farz olmaz; böyle olunca da bedel göndermesi veya vasiyet etmesi gerekmez.

"Sağlıklı olma" ve "yol güvenliğinin bulunması"; haccın **edasının** şartı olarak kabul edildiği takdirde hacca gitmesi söz konusu olan kimse hacca bizzat gidemediği takdirde bedel göndermesi veya bu konuda vasiyet etmesi gerekir.[45]

8. Haccın farz olduğunu bilmek

Müslüman olmayan bir toplumda yaşayan ancak haccın farz olduğunu henüz öğrenmemiş bir müslüman diğer şartları taşısa bile öğreninceye kadar kendisine hac farz olmaz. Haccın farz olduğunu öğrendiği yıl, diğer şartları da taşıyorsa hac kendisine farz olur. İslâm ülkesinde yaşayan kimsenin haccın farz olduğunu bilmemesi mazeret sayılmaz.

9. Haccın Eda Edildiği Vakte Yetişmek

Yukarıda sayılan şartları taşıyan bir kimseye hac ibadetinin farz olabilmesi için haccın eda edileceği vakte erişmiş olması gerekir. Sözgelimi birisi hac mevsiminden önce hacca gidebilecek

---

44 bk. Kâsânî, II, 123. Mergînânî, Burhanüddîn Ebû'l-Hasan, Ali b. Abî Bekr b Abdi'l-Celîl, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî*, I,134. Bakı yeri ve tarihi yok. İbn Hümâm, II, 416, 422-425. Mevsîlî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd, *el-İhtiyâr li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, I, 181. thk. Şeyh Zühelyr Osman el-Cüayd, Dâru'l-Erkâm, Beyrut, tarihsiz.

45 İbn Hümam, II, 422.

imkâna sahip olsa sonra hac vakti girmeden bu imkânı kaybetse, mesela fakir düşse veya sağlığını yitirse bu kimseye hac farz olmaz. Bu kimse haccın eda edileceği zamana yetişemeden ölürse, sorumlu olmaz, çünkü zaten hac kendisine farz olmamıştır. Bir kimse hac mevsimi girdiğinde hacca gidebilecek şartları taşıyorsa kendisine hac farz olur. Bu şartları taşıdığı halde hacca gitmez de daha sonra hacca gitme imkânını kaybederse üzerinde hac borcu baki kalır.[46]

10. Kadınların can, mal ve namus güvenliğinin sağlanmış olması

Hanefî[47] ve **Hanbelî**[48] mezheplerine göre yukarıda zikredilen şartları taşıyan bir kadına haccın farz olabilmesi için kendisine refakat edecek **eşi** veya bir **mahremi**[49] bulunması gerekir. Kadın, yanında eşi ya da mahremi olmadan hacca gidemez.

Bu görüş sahipleri; kadının hacca gidebilmesi için yanında eşi veya mahreminin bulunması şartını; seferîlik için esas aldıkları; bir kadının beraberinde bir mahremi bulunmadan "üç gün"[50] ve "üç gece"[51] süren bir mesafeye yolculuk yapmasını yasaklayan hadisleri esas almışlardır. Üç gün üç gece süren bir mesafe-

---

46 Bk. İbn Hümâm, II, 415. İbn Kudâme, IV, 329. Şirbînî, II, 219. Yazır, Hamdi, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, II, 705. Eser neşriyat, İstanbul, 1971.

47 İbn Kudâme, IV, 367.

48 Kâsânî, II, 123. **Hattâbî**, *Me'âlimü's-Sünen*, II, 346. Ebû Dâvud'un *es-Sünen*'i ile birlikte. Çağrı Yayınları, İstanbul, tarihsiz. Neha'î, Hasan Basrî, İshak b. Râhaveyh de bu görüştedir.

49 "Mahrem"; kadının babası, oğlu, erkek kardeşi ve dayısı gibi evlenmesi kendisine ebedî olarak haram olan yakınlarına denir. Bu konuda bk. Müslim, Hac. 423; I,977.

50 Müslim, Hac, 413. I, 975. Buhârî, Taksîru's-Salâti, 4; II, 35. Ebû Dâvûd, Menâsik, 2. II, 348. Tirmizî, Rada', 15; III, 472. Ahmed, II, 19, 143, 182. Abdürrazzak, II, 525. İbn Hibbân, Seferu'l-Mer'e, VI,433. Beyhakî, Salat, III, 138.

51 Müslim, Hac, 414;I, 975. Müslim, bu konuda 18 hadis rivayet etmiştir. İbn Hibbân, Salat, 27. VI, 435.

de ikamet eden bir kadının hacca gidebilmesi için yanında eşinin veya bir mahreminin bulunması gerekir. Bu süreden az olan bir mesafede ikamet eden bir kadına haccın farz olması için yanında eşi veya mahremi bulunması şart değildir.[52]

Hadis kaynaklarına bakıldığında bir kadının; beraberinde mahremi bulunmadan "bir gündüz",[53] "bir gece",[54] "bir gündüz ve bir gece",[55] "iki gündüz" ve "iki gece",[56] "üç gece[57] ve üç gündüzden fazla"[58] süren bir yolculuk yapmasının yasaklandığı görülmektedir.

Beyhakî (ö.458/1066), bu konudaki rivayetlerin hepsinin sahih olduğunu, bu hadislerin bir bütün olarak değerlendirildiğinde bu rivayetlerin, yol güvenliği bulunmadığı takdirde kadının tek başına yolculuk yapamayacağını ifadeye yönelik olduğunun anlaşılacağını söylemektedir.[59] **Kurtubî** (ö.671/1272) de aynı görüşü paylaşmaktadır.[60] Günümüz şartlarına uygun olan da budur. Nitekim bu hususa işaret eden bir hadiste Peygamberimiz (a.s.)

---

52 Semerkandî, II, 388-389. İbn Hümâm, II, 427.

53 Müslim, Hac, 420; I,977. İbn Mâce, Menasik, 7; II, 968. İbn Hibbân, Salat, 27; VI, 438. Beyhakî, Salât, III,137, 139.

54 Müslim, Hac, 419; I, 977. Ebû Dâvûd, Menasik, 2; II, 346. İbn Hibbân, Salat, 27; VI, 439. Beyhakî, Salat, III., 139.

55 Buhârî, Taksîru's-Salâti, 4; II,36. Müslim, Hac, 421; I, 977. Ebû Dâvûd, Menâsik, 2; II, 347. Malik, İsti'zân, 37; II, 979. Tirmizî, Rada', 15; III, 473. İbn Hibbân, Salat, 27; VI, 437. Beyhakî, Salat, III, 139.

56 Beyhakî, Salat, III,137. Müslim, Hac, 415-416; I, 975. Buhârî, Taksîru's-Salâti, 4; II, 35. Ahmed, III, 7, 45. Abdürrazzak, II, 525. İbn Hibbân, Salat, 27; VI, 437.

57 Müslim, Hac, 418; I, 976. Ebû Dâvûd, Menâsik, 2; II, 348. İbn Mâce, Menâsik, 7. II, 968. Tirmizî, Rada', 15; III, 472. İbn Hibbân, Salat, 27; VI, 443.

58 Müslim, Salâtü'l-Misâfirîn, 423; I, 977. Ebû Dâvûd, Menâsik, 2; II, 348. İbn Hibbân, Salât, 27; VI, 433. Beyhakî, Salat, III, 138.

59 Beyhakî, Salat, III,139.

60 Kurtubî, V, 355.

لَتُوشِكَنَّ الظَّعِينَةُ اَنْ تَخْرُجَ مِنْهَا بِغَيْرِ جِوَارٍ حَتّٰى تَطُوفَ بِالْكَعْبَةِ

"*Çok yakın bir gelecekte bir kadın tek başına korumasız olarak Hîre'den çıkacak (hiçbir zarar görmeksizin) gidip Kâ'be'yi tavaf edecektir*" buyurmuştur.[61]

***

Şâfiî ve **Malikî** mezheplerine göre kadına **haccın farz olabilmesi** için, yanında eşinin ya da bir mahreminin bulunması şart değildir. Kadın güvenilir bir gurup kadınla birlikte hacca gidebilir. [62]

Bu görüş sahipleri, Peygamberimizin hacca güç yetirmeyi "binit ve azık" olarak açıkladığını, bu açıklamada kadının yanında eş ya da mahremin varlığı şartının bulunmayışını ve yukarıda zikredilen hadisi delil olarak göstermişlerdir.[63]

Kadının yanında mahremi veya eşinin bulunmasının şart koşulması da kadının güvenliğinin sağlanması amacına yöneliktir.[64] Bu itibarla diğer şartları taşıyan müslüman bir kadın; can, mal ve namus güvenliği sağlandığı takdirde yanında eşi veya mahremi bulunma şartı aranmadan hacca gidebilir.

11. Eşi ölmüş veya boşanmış kadınların iddet süresini doldurmuş olmaları

Âdet gören kadınların iddet süresi 3 kur' (üç temizlik veya üç adet görme süresi),[65] âdetten kesilmiş veya âdet görmeyen kadın-

61 Ahmed, IV, 3987. bk. Ahmed, IV, 257. Tirmizî, Sure, 1. V, 203.
62 İbn Rüşd, I, 394.
63 Şirbînî, II, 217. Hattâbî, II, 346.
64 Kâsânî, II, 123.
65 Bakara, 2-228.

ların iddeti üç ay,[66] eşi ölen kadınların iddet süresi dört ay on gündür.[67]

Boşanan kadınlar, iddet süresince eşlerinin evlerinden ayrılmazlar. Bu husus Kur'ân'da,

لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ اِلَّا اَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ
مُبَيِّنَةٍ

"**Apaçık bir hayasızlık yapmaları dışında onları** (bekleme süresince) **evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar**"[68] şeklinde ifade edilmektedir.

Fakihler, "evlerinden çıkarmayın", "kendileri de çıkmasınlar" şeklindeki emre istinaden iddet bekleyen kadınların bu süre içersinde hacca gidemeyecekleri içtihadında bulunmuşlardır. İddet bekledikleri halde hacca gitmek isteyen kadınları sahabeden Abdullah ibn Ömer Zülhuleyfe'den, Abdullah ibn Mes'ûd ise Cuhfe'den geri çevirmiştir.[69]

Hanbelî mezhebine göre ric'î[70] talak ile boşanmış ve eşi ölmüş kadının iddet içerisinde hacca gitmesi caiz değil ise de bâin talak[71] ile boşanmış kadının iddet içerisinde hacca gitmesi caiz-

---

66 Talak, 65/4.
67 Bakara, 2/234.
68 Talak, 66/1.
69 Kâsânî, II, 124. Semerkandî, II, 388; Nevevî, el-Mecmû, XX, 13; İbn Kudâme, V, 35.
70 Erkeğin tek taraflı iradesi ile dönüşü mümkün olan talak.
71 Bâin talak, iki kısma ayrılır. Beynunet-i suğra, beynunet-i kübra. Üç defa boşanmış bir kadın beynunet-i kübra ile boşanmış demektir. Yeni bir evlilik yapıp bu evlilik tabîî ve meşru bir şekilde sona ermedikçe taraflar istese bile evlenmeleri mümkün olmaz. Beynunet-i suğra ise, kinaye lafız ile boşanmış veya sarih bir lafız ile boşanmış ve iddet süresi dolmuş olan boşanmadır. Bu boşanmada taraflar isterlerse yeni bir akit ile evlenebilirler.

dir. Çünkü bâin talak ile boşanmış kadın, özgürdür, kendisi istemedikçe, eşi boşamadan vazgeçip evliliğe dönüş yapamaz.

Ric'î boşamada,, kadın bütünüyle boşanmış sayılmaz. Eşiyle aralarındaki nikah bağı bir bakıma devam etmektedir. Eşi her zaman bu boşamadan vazgeçebilir. Konu ile ilgili âyetin sonundaki,

لَا تَدْرِى لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ اَمْرًا

"**Bilemezsin, olur ki Allah, sonra yeni bir durum ortaya çıkarır**"[72] şeklindeki ifade, erkeğin eşine iddet içerisinde her zaman dönebileceğine, bu sebeple kadının evinden ayrılmaması gerektiğine işaret etmektedir.[73]

Sonuç olarak bir kimseye haccın farz olması için bu sayılan şartların birlikte bulunması gerekir. Bunlardan biri eksik olsa bizzat kendisinin hac yapması farz olmadığı gibi vekil göndermesi veya vasiyette bulunması da gerekmez. Ancak bu şartları taşıdığı halde hacca gitmez de daha sonra hacca gitme imkânı bulamazsa sorumlu olur, hac borcu üzerinden düşmez. Hastalık, tutukluluk gibi bir sebeple bizzat kendisi gidemezse yerine vekil göndermesi veya vekil gönderilmesini vasiyet etmesi gerekir.

IV. HACCIN GEÇERLİ OLMASININ ŞARTLARI

Üçüncü maddede zikredilen şartları taşıyan kimselerin yapacakları haccın geçerli (sahih) olabilmesi için şu şartların bulunması gerekir.

1. İhrama girmek

İlgili kısımda da anlatılacağı üzere hac görevini yapacak kimse hac yapmaya **niyet** eder ve **telbiye** getirir. Böylece ihrama girmiş olur. İhrama girmeden yapılan hac geçerli olmaz.[74]

---

72 Talak, 65/1.
73 İbn Kudâme, IV, 373.
74 İbn Hümâm, II, 415..

2. Haccı belirlenen zaman içinde yapmak

Kur'ân-ı Kerîm'de hac ayları;

اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ

"**Hac, belirli aylardadır**"[75] şeklinde mücmel olarak bildirilmiştir. Bu cümle;

- Hac aylarının halk tarafından bilindiğine,
- Haccın bu aylarda yapılması gerektiğine,
- Arapların yaptığı gibi hac aylarının değiştirilemeyeceğine,
- Haccın vaktinin bütün bir yıl değil, aylarla sınırlı olduğuna işaret etmektedir.

Bilinen hac ayları; şevval ve zîlkâde ayları ile zîlhicce ayının ilk 10 günüdür.[76]

Hanefî ve **Malikî** mezheplerine göre "hac ayları"ndan önce ihrama girilebilir, ancak Sünnete muhalif olduğu için mekruh olur. Haccın diğer menâsikinin bu aylar içinde yapılması gerekir.[77]

***

Malikî mezhebine göre zîlhicce ayının tamamı "hac ayları"na dahildir.[78]

Şâfiî mezhebine göre zîlhiccenin 10. günü "hac ayları"na dahil değildir.

Hac aylarından önce hac için ihrama girilemez, girilirse bu

75 Bakara, 2/197.

76 Tirmizî, Sünen, III, 272. Sahabeden Abdullah ibn Abbas, tabiînden Süddî, Şa'bî ve en-Nahaî de bu görüştedir. Kurtubî, II, 405.

77 Kurtubî, II, 343-344. Yazır, II, 719.

78 Sahabeden, Abdullah ibn Mes'ûd, Abdullah ibn Omer, tabiînden Atâ bin Ebî Rebah, Rabî' ibn Ebî Rey, Mücâhid bin Cebr ve Zührî de bu görüştedir. Kurtubî, II, 405. İbn Rüşd, I, 398.

ihram hac için geçerli olmaz, bu ihram ile yapılan hac nafile bir hac olur.[79]

3. Hac menâsikini belirlenen mekanlarda yapmak

Hac menâsikinin yapıldığı mekanlar; Metaf, Mes'a, Arafat, Müzdelife ve Mina'dır.

V. HÜKMÜ İTİBARİYLE HACCIN ÇEŞİTLERİ

Farz, vacip ve nafile olmak üzere üç çeşit hac vardır.

1. Farz Hac

Farz olan hac; hac yapma imkânına sahip olan kimsenin ömründe bir defa yapmakla yükümlü olduğu hacdır.

2. Vacip Hac

Vacip olan hac; üzerine farz veya vacip olmadığı halde hac yapmayı adayan kimsenin, yapmakla yükümlü olduğu adak haccı ile başladıktan sonra bozulan nafile haccın kazası olarak yapılan hacdır.

3. Nafile Hac

Farz ve vacip olmayarak yapılan hacdır.

VI. EDASI İTİBARİYLE HACCIN ÇEŞİTLERİ

1. İfrad Haccı

Hac aylarında sadece hac yapmak üzere ihrama girilip umresiz olarak yapılan hacdır.

Bir hac mevsiminde sadece hac yapıldığı için bu hacca "tek yapma" anlamında **ifrad** denilmiştir.

2. Temettu Haccı

"Temettu haccı", hac ayları içinde umreyi ve haccı ayrı ayrı niyet ve ihramlarla yapmaktır.

---

79 Şirbînî, II, 222-223. Kurtubî, II, 406. Ata, Mücahid, Tavus, Evzâî ve Ebu Sevr de bu görüştedir.

Hac ayları içinde önce umre yapıp ihramdan çıktıktan sonra. Hac günlerinde ihrama girerek hac menasikini yapan kimse temettu haccı yapmış olur.

Umre ile hac arasında ihram yasakları kalkmış olduğu ve hac yapan kimse bu süre içinde ihramlıya yasak olan şeylerden yararlandığı için bu hacca temettu (yararlanma) haccı denmiştir.

3. Kıran Haccı

"Kıran haccı"; hac ve umreye birlikte niyet ederek ikisini bir tek ihramla birleştirmektir.

Hac aylarında hac ve umreye birlikte niyet ederek, usulüne göre umreyi yaptıktan sonra, ihramdan çıkmadan hac menasikini de eda eden kimse kıran haccı yapmış olur.

4. Temettu ve Kıran Haccı Yapmanın Şartları

a) Hacceden kimsenin âfâkî olması

Mîkât sınırları içinde (Harem ve Hıll bölgesinde) ikamet edenlerin temettu‘ ve kıran haccı yapmaları câiz değildir.

Hac aylarından önce Mekke'ye gidip hac günlerine kadar orada kalan **âfâkîler** de aynı şekilde temettu‘ ve kıran haccı yapmazlar.[80] Bu kimselerin ifrad haccı yapmaları gerekir. Bu kimseler hac aylarında umre yaparlarsa ceza kurbanı keserler.

b) Umre ve haccın her ikisinin aynı yılın hac aylarında yapılması

Temettu haccı yapacak olan kimse, umreyi hac aylarından önce yapar veya umre tavafının en az dört şavtını, hac ayları henüz girmeden tamamlarsa yaptığı hac temettu‘ veya kıran değil, ifrad haccı olur.

c) Hac aylarında yapılan umreden sonra memlekete dönülmemesi

Hanefî mezhebine göre, umre yaptıktan sonra herhangi bir

80 Serahsî, IV, 183.

sebeple memleketine dönen kimsenin; **Şâfiî** mezhebine göre umre yaptıktan sonra herhangi bir sebeple mîkât sınırları dışına çıkan kimsenin **temettu** haccı yapabilmesi için yeniden umre yapması gerekir. Aksi takdirde yaptığı hac temettu' değil, ifrad olur.

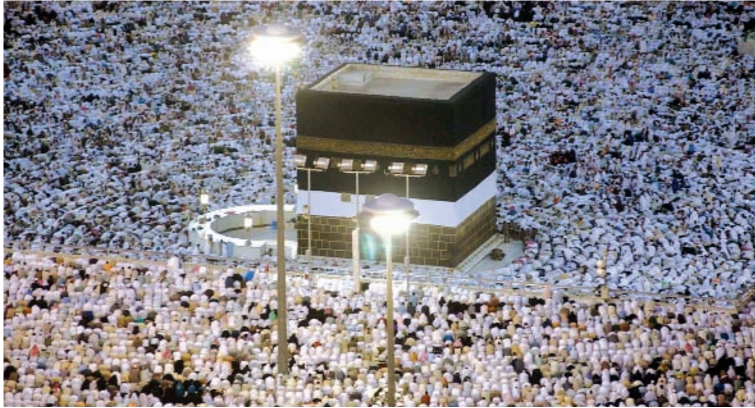
Kıran haccında umreden sonra ihramdan çıkılmadığı için umre yaptıktan sonra ister mîkât dışına çıkılsın, ister memlekete veya başka bir yere gidilsin kıran haccı ifrada dönüşmez.

Bu üç nevi hacdan hangisi yapılırsa yapılsın, hac farîzası eda edilmiş olur.

5. En Fazîletli Hac

Hangi haccın daha fazîletli olduğu konusunda farklı rivayetler nedeniyle[81] mezhep imamları ihtilaf etmişlerdir. **Şâfiî** ve **Malikî** mezheplerine göre ifrad haccı, **Hanef**î mezhebine göre kıran haccı, **Hanbelî** mezhebine göre temettu haccı daha fazîletlidir.[82]

Hac ibadetinde gerçek fazileti haccın çeşidinden daha ziyade edasında gösterilen gayret, samimiyet, huzur, huşû ve ihlâsa göre değerlendirmek gerekir.

81 Hattâbî, *Meâlimü's-Sünen*, II, 377. (Sünen-i Ebî Dâvûd ile birlikte), Çağrı Yay. İst. tarihsiz.

82 Hattâbî, II, 377.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. HACCIN FARZLARI, VACİPLERİ VE SÜNNETLERİ

1. Farz, Şart, Rükün, Vacip Ve Sünnet Terimlerinin Anlamları

"**Farz**", kesin ve bağlayıcı bir delil ile yapılması istenen fiil ve amel demektir.

"**Vacip**", kesin olmayan bir delil ile yapılması istenen fiil ve amellere denir.

Farz olsun vacip olsun her iki görevin de yapılması zorunludur. Yerine getirilmesinin gerekliliği bakımdan ikisi arasında bir fark bulunmadığı için Hanefîler vacibe **amelî farz** demişlerdir.

Kesin olmayan bir delil ile sabit olduğu için vacibi inkar eden kâfir olmaz. Farzı inkar eden ise kâfir olur.[83]

Farzlar, şart ve rükün olmak üzere iki kısma ayrılır:

"Şart", hükmün varlığı kendisine dayanan şeydir. Şart bulunmazsa hüküm de bulunmaz, ancak şartın bulunması hükmün bulunmasını gerektirmez. Meselâ abdest namazın şartıdır, abdest bulunmazsa namaz olmaz, ancak abdestli olunca namaz kılınmış sayılmaz. Aynı şekilde, ihram haccın şartıdır. İhrama girilmeden haccın diğer farzları geçerli olmaz.

Rükün, ibâdetlerin ve akitlerin aslî unsurları demektir. Mesela namaz ibadetinde, kıyam, kıraat, rüku ve secde rükündür. Aynı şekilde hac ibadetinde Arafat vakfesi ve ziyaret tavafı rükündür.

Şartlar, rükünlerden önce yerine getiririlir. Şartlar yerine getirilmeden rükünler geçerli olmaz.

---

83 bk. Ebû Zehra Muhammed *İslam Hukuku Metodolojisi*, s. 42-63. Çeviri Abdülkâdir Şener, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, birinci baskı, Ankara, 1973.

Sünnet, bir fıkıh terimi olarak farz ve vacip olmayarak Peygamberimizin yaptığı ve Müslümanların da yapmasını istediği görevlerdir.

Farz olsun, **vacip** olsun s**ünnet** olsun, her ibadetin kendi içinde farzları, vacipleri ve sünnetleri vardır.

Bir ibadetin **farzı (şart veya rüknü)** olan bir görev terk edilirse o ibadet geçerli olmaz. Mesela namazın abdestli olarak kılınması farzdır. Abdestsiz kılınan namaz geçerli değildir, yeniden kılınması gerekir. Aynı şekilde hacda ihrama girmek farzdır. İhrama girmeden hac yapılsa veya Arafat vakfesi ya da ziyaret tavafı terk edilirse yapılan hac geçerli olmaz, yeniden yapılması gerekir.

Vaciplerden biri terk edilirse yapılan ibadet **bâtıl** olmaz, vacibin terki ile meydana gelen eksiklik keffaret veya ceza ile telâfi edilebilir. Mesela üç veya dört rekatlı bir namazda ilk iki rekattan sonra oturmak vaciptir. Bir kimse oturmadan üçüncü rekata kalkıverse namaz batıl olmaz, namazın sonunda "sehiv secdesi" ile bu eksiklik telafi edilir. Aynı şekilde hacda Müzdelife vakfesi vaciptir. Bu görev terk edilse hac batıl olmaz, bu eksiklik dem ile (bir koyun veya keçi kurban etmekle) telafi edilebilir.

Hacda terk edilen bir vacip usulüne göre iade edilirse her hangi bir ceza gerekmeden telafi gerçekleşmiş olur.

Bir ibadetin **sünneti** terk edilirse o ibadet batıl olmaz, sevabı eksilir. Mesela namazda sübhâneke duası okunmasa, hacda kudüm tavafı yapılmasa kılınan namaz ve yapılan hac geçerli olur, ancak sünnet sevabından mahrum kalınır. [84]

2. Haccın Farzları (Şartları Ve Rükünleri)

Haccın farzlarını iki grup altında toplamak mümkündür: Haccın müstakil farzları (şartları ve rükünleri), haccı oluşturan menâsikin kendi içindeki farzları (şartları ve rükünleri).

---

84 Semerkandî, II, 381.

Önce haccın farz, vacip ve sünnetleri sadece maddeler halinde sayılacak, daha sonra ilgili yerlerde detaylı olarak anlatılacaktır.

a) Haccın Müstakil Farzları (Şartları Ve Rükünleri)

aa) Hanefî mezhebine göre haccın farzları bir şart ve iki rükünden ibarettir. Bunlardan ihrama girmek haccın şartı, "Arafat'ta vakfe yapmak" ve "Kâ'be'yi tavaf etmek" ise haccın **rükün**leridir.

bb) Şâfiî mezhebine göre haccın farzları şunlardır:

1. İhrama girmek (niyet),
2. Arafat'ta vakfe yapmak,
3. Kâ'be'yi tavaf etmek,
4. Sa'y yapmak,
5. Saçları tıraş etmek veya kısaltmak,
6. Bu rükünlerin çoğu (en az dördü) arasında tertibe uymak.

Bu farzlar, haccın **rükün**leridir.[85]

cc) Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre haccın farzları;

1. İhrama girmek,
2. Arafat'ta vakfe yapmak,
3. Kâ'be'yi tavaf etmek,
4. Sa'y yapmak.

Bu farzlar, haccın **rükün**leridir.

Rükünler, usulüne göre yapılmadıkça, ceza ve kefâret ödemekle hac sahih olmaz. Eksik kalan rüknün tamamlanması veya haccın kazâsı gerekir.

---

85 Şirbînî, II, 385. Nevevî Muhyiddin Yahya b. Şeref, *Kitâbü'l-Îzâh fî Menâsiki'l-Haccı ve'l-Umre*, s. 375. İkinci baskı, Beyrut, 1994.

b) Hac Menâsikinin Kendi İçindeki Farzları (Şartları Ve Rükünleri)

Bir de haccın her bir menasikine ait farzlar vardır ki bunların her biri ilgili bölümlerde açıklanacaktır.

3. HACCIN VACİPLERİ

Haccın vaciplerini iki grup altında toplamak mümkündür: Haccın müstakil vacipleri, haccı oluşturan menâsikin kendi içindeki vacipleri.

a) Hacın Müstakil Vacipleri

aa) Hanefî Mezhebine göre haccın müstakil vacipleri şunlardır:

1. Sa'y yapmak
2. Müzdelife'de vakfe yapmak
3. Şeytan taşlamak
4. Saçları tıraş etmek veya kısaltmak
5. Veda tavafı yapmak.

bb) Şâfiî ve **Hanbelî** mezheplerine göre haccın müstakil vacipleri şunlardır:

1. İhrama mîkattan girmek
2. Cemrelere taş atmak
3. Müzdelife'de vakfe yapmak
4. Bayramın 1, 2 ve 3. günlerinde Mina'da gecelemek
5. Veda tavafı yapmak[86]

cc) Malikî Mezhebine göre haccın müstakil vacipleri şunlardır:

1. Telbiye
2. Müzdelife'de gecelemek

---

86 Şirbînî, II, 385.

3. Tıraş olmak veya saçları kısaltmak

4. Eyyam-ı teşrikde Mina'da gecelemek

b) Hac Menâsikinin Kendi İçindeki Vacipleri

Bir de haccın her bir menasikine ait vacipleri vardır ki bunların her biri ilgili bölümlerde açıklanacaktır.

Vaciplerden biri terk edilirse hac sahih olur ancak terkinden dolayı ceza gerekir, telafi edilirse ceza düşer.

4. HACCIN SÜNNETLERİ

Haccın sünnetlerini iki grup altında toplamak mümkündür: Haccın müstakil sünnetleri, haccı oluşturan menâsikin kendi içindeki sünnetler.

a) Müstakil Sünnetler

1. Kudum tavafı

2. Mekke, Arafat ve Mina'da hutbe okunması.

3. Arefe gecesi Mina'da gecelemek

4. Bayram gecesi Müzdelife'de gecelemek

5. Bayram günlerinde Mina'da kalmak. (Diğer mezheplere göre vaciptir)

b) Hac Menâsikinin Kendi İçindeki Sünnetleri

Hac menâsikinin kendi içindeki sünnetleri ilgili kısımlarda anlatılacaktır.

II. İ H R A M

Sözlükte hürmet edilmesi gereken bir yere ya da zamana girmek anlamına gelen **ihram**, hac ibadetiyle ilgili bir terim olarak;[87] bir kimsenin, hac veya umre ya da hem hac hem umre yap-

---

87 **İhram** kelimesi mutlak olarak kullanıldığı zaman hac ihramı akla gelmekte ise de, namazın fazlarından olan iftitah tekbiri için de kullanılır. Çünkü bu tekbir getirilmek sureti ile namaza girilmiş ve böylece namaz dışında caiz

mak niyeti ile, sair zamanlarda helal olan bazı davranışları kendisine haram kılması demektir.[88] Haram kılınan şeylerin neler olduğu "**İhram Yasakları**" başlığı altında anlatılacaktır.

İhram, haccın **geçerli olmasının şartı**dır.

***

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre ihram, haccın **rüknü**dür.[89]

1. İHRAMIN FARZLARI

Hanefi mezhebine göre ihramın iki farzı vardır: Niyet etmek ve telbiye getirmek.

a) Niyet

İhrama niyet etmek, yapılmak istenen ibadetin **umre** veya **hac**, ya da hem **umre** hem **hac** olduğunun kalben belirlenmesi demektir. Bu belirlemenin dil ile ifade edilmesi müstehaptır.

İhrama giren kimse eğer yalnız hac yapmak istiyorsa,

اَللّٰهُمَّ اِنّى اُرِيدُ الْحَجَّ فَيَسِّرْهُ لِى وَ تَقَبَّلْهُ مِنّى

"*Allah'ım! Haccetmek istiyorum. Onu bana kolaylaştır ve kabul buyur;*"

Eğer yalnız umre yapmak istiyorsa,

اَللّٰهُمَّ اِنّى اُرِيدُ الْعُمْرَةَ فَيَسِّرْهَا لِى وَ تَقَبَّلْهَا مِنّى

"*Allah'ım! Umre yapmak istiyorum. Onu bana kolaylaştır ve kabul buyur;*"

---

olan gündelik hayata ait davranışlar, namaz içinde haram kılınmış olmaktadır. İşte bu ayırıma işaret olmak üzere, ihramın terim anlamı verilirken, "Bir fıkıh terimi olarak…"ifadesi yerine, "Hac ibadeti ile ilgili olarak" ifadesini kullanılmıştır.

88 İbn Hümâm, I, 436. İbn Rüşd, I, 427

89 Semerkandî, II, 391. Başnefer, s. 167.

Hem hac, hem umre yapmak istiyorsa,

اَللّٰهُمَّ اِنِّى اُرِيدُ الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ فَيَسِّرْهُمَا لِى وَ تَقَبَّلْهُمَا مِنِّى

"*Allah'ım! Hac ve umre yapmak istiyorum. Onları bana kolaylaştır ve kabul buyur;*"

Diye niyet eder ve aşağıda anlatıldığı şekilde telbiye getirir.

b) Telbiye

Sözlükte emre icabet etmek anlamına gelen "**telbiye**", bir hac terimi olarak "**Lebbeyk**" diye başlayan şu cümleleri söylemektir:

لَبَّيْكَ اَللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ اِنَّ الْحَمْدَ
وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ

"*Buyur Allah'ım buyur! Buyur, senin hiçbir ortağın yoktur. Buyur, şüphesiz her türlü övgü, nimet, mülk ve hükümranlık sana mahsustur. Senin ortağın yoktur* " Peygamberimiz (a.s.) böyle telbiye getirmiştir.[90]

Telbiye, Allah'ı şanına yakışır şekilde öven ve yücelten kişinin, O'na teslimiyetini ifade eden sözlerden oluşmaktadır. Telbiye dil ile söylenmelidir. Kalpten geçirilmesi yeterli değildir.

يَا رَسُولَ اللهِ وَ مَا الْحَجُّ

"Ey Allah'ın Elçisi! Hac nedir?" Şeklinde yöneltilen bir soruya Peygamberimiz (a.s.),

اَلْعَجُّ وَالثَّجُّ

90 Ebû Dâvûd, Menâsik, 27; II, 404. Tirmizî, Hac, 13. III; 187.

"*Hac telbiye getirmek ve kurban kesmektir*" cevabını vermiştir.[91]

Telbiyenin yüksek sesle getirilmesi sünnettir. Peygamberimiz (a.s.)

اَتَانِى جِبْرِيلُ اَنْ اٰمُرَ اَصْحَابِى اَنْ يَرْفَعُوا اَصْوَاتَهُمْ بِالْإِهْلَالِ وَالتَّلْبِيَةِ

"*Cebrail bana geldi ve ashabıma tehlil ve telbiyeyi yüksek sesle söylemelerini emretmemi bildird*i" buyurmuştur.[92]

Niyet ve telbiye getiren kimse ihrama girmiş ve ihram yasakları başlamış olur.[93]

***

Telbiye; Şâfiî ve **Hanbelî** mezheplerine göre, ihramın **sünneti; Mâlikî** mezhebine göre **vacib**idir. Dolayısıyla bir kimse hacca veya umreye niyet etse fakat telbiye getirmese ihrama girmiş sayılır.[94]

Niyette Belirsizlik

Bir kimse; hangi çeşit hac yapacağını belirlemeden "Allah için ihrama girdim" gibi genel bir ifade kullansa yine ihrama girmiş olur.

– Hangi çeşit hac yapacağını belirlemeden tavafa başlarsa umre yapmış olur. Tavafa başlamış olmak için en az bir şavtın tamamlanması gerekir. Henüz ilk şavtı tamamlamadan terk ederse tavafa başlamış sayılmaz.

---

91 İbn Mâce, Menasik, 6. II, 997.
92 Tirmizî, Hac, 15. III, 192.
93 Şirbînî, II, 233.
94 Başnefer, 83.

– İhrama girdikten sonra tavaf yapmadan doğrudan Arafa'ta gidip vakfe yaparsa ifrad haccı yapmış olur.[95]

– Bir kimse; hangi çeşit hac yapacağını belirlemeden "Allah için ihrama girdim" gibi genel bir ifade kullansa ihramı geçerli olur. Bu kimse tavafa başlamadan niyetini umre, ifrad veya kıran şeklinde belirleyebilir. Niyeti belirlemeden tavafa başlar ve en az bir şavt yaparsa niyeti artık umre için geçerli olur. Niyetini belirlemeden ve tavaf da yapmadan doğrudan Arafat'a çıkar ve vakfe yaparsa hac için ihrama girmiş olur.[96]

Şâfiî mezhebine göre hac ve umre ile ilgili menâsikten herhangi birine, meselâ tavafa başlamadan önce niyetteki belirsizliğin giderilmesi ve hangi maksatla ihrama girildiğinin belirlenmesi gerekir. Aksi halde hac veya umre yapılmış sayılmaz. Çünkü ibadetlerde niyet şarttır.

2. İHRAMIN VACİPLERİ

İhramın iki vacibi vardır; biri Mîkat sınırlarını ihramlı olarak geçmek, diğeri de ihram yasaklarına uymaktır.

a) Mîkât Sınırlarını İhramlı Olarak Geçmek

Sözlükte bir iş için belirlenen zaman ve yer anlamına gelen **"mîkât"**; bir hac terimi olarak **ihrama girme yeri ve ihrama girme zamanı** demektir.

aa) İhrama Girilecek Yerler

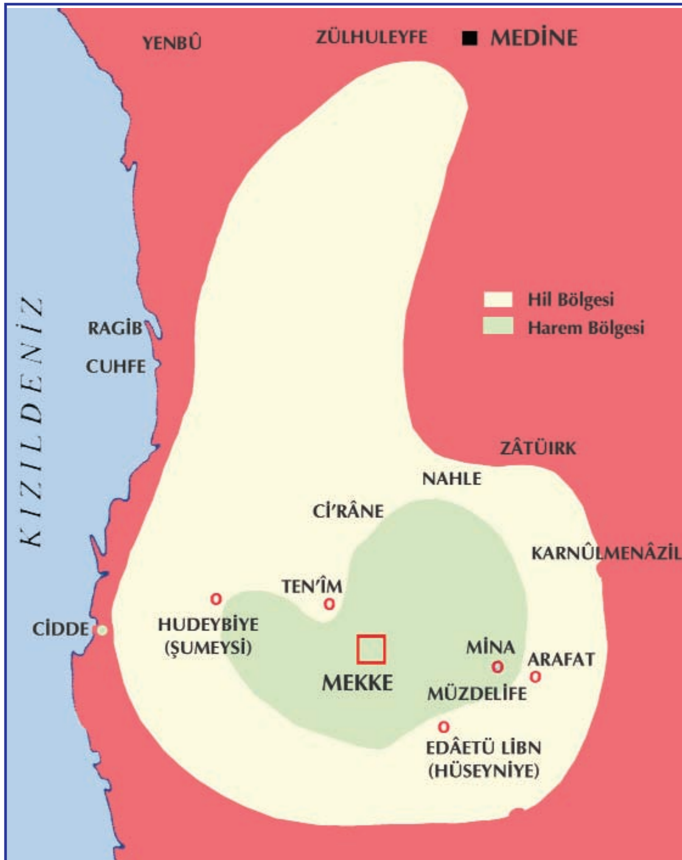
İhrama girilecek yerler, kişilerin oturdukları yerlere göre farklılık arz eder. Bu yerler, "Harem", "Hıll" ve "Âfâk" olmak üzere üç bölgedir.

1. Harem Bölgesi

Mekke-i Mükerreme'yi çevreleyen Harem bölgesinin sınırlarını ilk defa Cebrail'in rehberliğiyle Hz. İbrâhim belirlemiş, sı-

95 Kâsânî, II, 163.
96 Abdülganî el-Mekkî, s. 119.

nırları gösteren işaretler daha sonra Hz. Peygamber tarafından yenilenmiştir. Bu sınırların Kâ'be'ye en yakını, Mekke'ye 8 km. mesafede Medine istikametinde "Ten'îm"; en uzak olanları ise Tâif yönünde "Ci'râne" ve Cidde istikametinde Hudeybiye yakınlarında "Aşâir"dir. Diğerleri; Irak yolu üzerinde "Seniyyetül-cebel", Yemen yolu üzerinde "Edâtü Libn" ve Arafat sınırında "Batn-ı Nemîre"dir.

Harem bölgesi ve ihrama girilen yerler

Harem bölgesinde ikamet edenler (Mekkîler), hac için bulundukları yerde; umre için "Hıll" bölgesine çıkarak mesela Ci'râne ve Ten'îm gibi Harem bölgesi dışındaki bir yerde ihrama girerler.

Bu bölgeye "harem" adının verilmesi; zararlılar dışındaki hayvanlarının öldürülmesinin ve bitkilerinin koparılmasının haram olması sebebiyledir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Kâ'be'ye "el-beytü'l-harâm",[97] onu çevreleyen mescide "el-mescidü'l-harâm"[98] denildiği gibi, bu mescidin içinde bulunduğu Mekke şehri de "harem"[99] yani "saygıya lâyık" sözüyle vasıflandırılmıştır.

2. Hıll Bölgesi

"Hıll"; harem bölgesini çevreleyen, Zülhuleyfe, Cuhfe, Karn, Yelemlem ve Zât-ı Irk adındaki yerleşim yerlerini birleştiren itibâri daire ile harem sınırları arasında kalan bölgedir.

Bu bölgeye "hıll" adı; harem bölgesinde haram olan davranışların burada helal olması sebebiyle verilmiştir.

Hıll bölgesinde bulunanlar (Hıllîler), umre ve hac için bulundukları yerde ihrama girerler.

3. Âfâk Bölgesi

Afâk", "ufuklar" anlamına gelir. Ufuk, insanın bulunduğu yere göre uzağı temsil ettiği için Mekke'ye uzak ve hıll dışında kalan bölgelere "âfâk" ismi verilmiştir. Bu bölgede yaşayanlara "âfakî" denir.

Hangi maksatla olursa olsun harem bölgesine girecek olan âfâkîlerin Mîkat sınırlarında ihrama girmeleri gerekir.[100]

---

97 Mâide, 5/2.

98 İsrâ, 17/1.

99 Kasas 28/57. Ankebût, 29/67.

100 **Şâfii** mezhebine göre hac ve umre dışında başka bir maksatla Harem bölgesine ihramsız olarak girilebilirse de ihramlı olarak girilmesi daha faziletlidir.

Âfâkîler, hıll bölgesini çevreleyen beş noktadan birinde veya onların hizalarında ihrama girerler. Buralara ulaşmadan önce de ihrama girilebilir.[101]

İhrama girme yeri olarak belirlenmiş olan bu beş nokta şunlardır:

3a) ZÜLHULEYFE

Medinelilerin ve Medine üzerinden Mekke'ye gelenlerin mîkâtıdır. Medine'nin 11 km güneyinde **Âbâr-ı Ali** diye bilinen yerdir. Yaklaşık 450 km.lik mesafesi ile Mekke'ye en uzak mîkât burasıdır. Hz. Peygamber (a.s.) Veda Haccı için burada ihrama girmiştir

3b) CUHFE

Şamlıların ve Mekke'ye Şam cihetinden gelen Mısırlılar ile Kuzey Afrikalıların mîkatıdır. Mekke'ye yaklaşık 187 km. uzaklıktadır. Zamanla Cuhfe terkedilmiş ve daha güneyde, Kızıldeniz kenarında yer alan **Râbiğ** adındaki yer, mîkat olarak kullanılır olmuştur. Günümüzde ise Cidde ve Medine, otoyollarla Mekke'ye bağlandığın için Cuhfe gibi Râbiğ da önemini yitirmiştir.

3c) KARN

Necd ve Kuveyt bölgesinden gelenlerin mîkatıdır. Mekke'ye yaklaşık 96 kilometredir. Günümüzde bu Mîkat, "Seyl" diye anılmaktadır.

3d) YELEMLEM

Yemenlilerin mîkatıdır. Mekke'nin güney-doğu yönünde yer alır. Mekke'ye yaklaşık 54 km.lik mesafesi ile Mekke'ye en yakın mîkattır.

3e) ZÂT-Ü IRK

Mekke'ye Irak yönünden gelenlerin mîkatıdır. Mekke'ye uzaklığı yaklaşık 94 kilometredir.

---

101 İbn Hümâm, II, 434.

Bu mîkat yerlerini Peygamberimiz (a.s.) bildirmiştir:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَقَّتَ لِاَهْلِ الْمَدِينَةِ ذَا الْحُلَيْفَةِ وَلِاَهْلِ الشَّامِ الْجُحْفَةَ وَلِاَهْلِ نَجْدٍ قَرْنَ الْمَنَازِلِ وَلِاَهْلِ الْيَمَنِ يَلَمْلَمَ هُنَّ لَهُنَّ وَلِمَنْ اَتٰى عَلَيْهِنَّ مِنْ غَيْرِ اَهْلِهِنَّ مِمَّنْ اَرَادَ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ وَمَنْ كَانَ دُونَ ذٰلِكَ فَمِنْ حَيْثُ اَنْشَأَ حَتّٰى اَهْلُ مَكَّةَ بِمَكَّةَ

"İbn Abbâs (r.a)'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Resülullah (a.s.) Medineliler için **Zülhuleyfe'**yi, Şamlılar için **Cuhfe**'yi, Necidliler için **Karnü'l-Menâzil'i** ve Yemenliler için **Yelemlem'**i mîkat olarak belirledi. Bu sayılan yerler, buralarda yaşayanlar ile buraların yerlisi olmayıp da hac veya umre yapmak için gelmiş olanların mîkatıdır. Bu noktalar ile Mekke arasında bulunanlar ise bulundukları yerde -hatta Mekkeliler Mekke'de- ihrama girerler."[102]

عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا اَنَّ النَّبِىَّ وَقَّتَ لِاَهْلِ الْعِرَاقَ ذَاتَ عِرْقٍ

"Hz.Aişe (r.a.) şöyle demiştir: Nebi (s.a.v) Iraklılar için Zât-ı Irk'ı mîkat olarak belirledi."[103]

Bu yerlere uğramayanlar buraların hizalarından ihrama girerler.

Deniz ve hava yolu ile yolculuk yapanlar, gemi ve uçaklara

102 Buhârî, Hac, 7; II, 142.
103 Ebû Dâvûd, Menasik, 9, II,354-355,

binmeden önce ihrama girebilecekleri gibi bindikten sonra da ihrama girebilirler.

Mîkat sınırlarından önce ihrama girilebilir.

***

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre mîkâttan önce ihrama girmek mekruhtur.

Bir kimse, hac ve umre maksadıyla değil de, bir iş için ya da ikamet maksadıyla **Hıll** bölgesine, mesela Cidde'ye gelir de sonradan hac veya umre yapmak isterse, bulunduğu yerde ihrama girer.

bb) İhrama Girilecek Zaman

İhrama girme zamanı hac aylarıdır. Kuran-ı Kerim'de

اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ

"Hac (ayları) **bilinen aylardır**"[104] ifadesi ile bu zaman dilimi kast edilmektedir.[105]

Hac ile ilgili menâsikin ilki olan ihrama bu aylar içinde girilir. Ancak **Hanefî**, **Malikî** ve **Hanbelî** mezheplerine göre, mekruh olmakla birlikte hac aylarından önce de ihrama girilebilir.[106]

***

Şâfiî mezhebine göre, bu vakitten önce hac için ihrama girilmez, girilirse bu ihram, hac için değil umre için geçerli olur.[107]

Umre için ihrama girme konusunda bir zaman sınırlaması yoktur. Yılın her hangi bir zamanında umre için ihrama girilebilir. Hac mevsiminde, arefe günü ile, Kurban bayramının dört gününde umre için ihrama girmek ise tahrîmen mekruhtur.

---

104 Bakara, 2/197.

105 Şâfii mezhebine göre ayetteki "hac ayları" ifadesi, Zilhicce ayının ilk dokuz günü ile onuncu günün gecesini; Mâliki mezhebine göre ise, Şevval, Zilkade ve Zilhicce aylarının tamamını kapsar.

106 İbnu Kudâme, IV,412.

107 Şirbînî, II, 223.

b) İhram Yasaklarına Uymak

Niyet edip telbiye getirerek ihram girdikten sonra söz, fiil, davranış ve giyim ile ilgili bir takım yasaklar başlamaktadır. Bu yasaklara uymak vaciptir. İhram yasaklarına uyulmaması halinde bazı cezalar gerekir. Bu cezalar, **"dördüncü bölümde"** anlatılacaktır.

3. İHRAMIN SÜNNETLERİ

a) İhrama girmeden önce gerekiyorsa tıraş olmak, koltuk altı ve kasık kıllarını temizlemek, tırnakları kesmek.

b) İhramdan önce temizlik maksadıyla gusletmek, su bulunmaz veya suyu kullanma imkânı olmazsa abdest almak. Gusletmek abdest almaktan daha faziletlidir. Abdest almak için su bulunamazsa, teyemmüm etmekle sünnet yerine gelmiş olmaz. Ancak bu durumda ihram namazı için teyemmüm edilir.

İhram için gusül temizlik maksadı ile yapıldığından, hayız ve nifas hallerinde bulunan kadınların, abdestli bulunanların ve ihrama girecek olan çocukların da gusletmeleri sünnettir. Hz. Peygamber (s.a.v.) "*Nifas ve hayız halinde olan kadınlar **mîkâta** geldiklerinde guslederler, ihrama girerler ve Kâ'be'yi tavaf etmek dışında bütün hac menâsikini yerine getirirler*"[108] buyurmuştur.

c) Erkeklerin, iç çamaşırları dahil giysilerini, çorap ve ayakkabılarını çıkararak bürünecekleri özel ihram örtüsünün, biri vücudun belden aşağısını, diğeri ise baş hariç vücudun belden yukarısını örten iki parçadan oluşması.

Belden aşağısını örten kısma **"izâr"**, baş hariç vücudun belden yukarısın örten kısma da **"rida"** denir. Bürünülecek örtünün tercihen beyaz renkte ve yeni, yahut yıkanmış, temiz ve iyi görünümlü olması müstehaptır. Ancak, vücudun örtülmesini sağlayacak tek parçalı bir örtüye bürünmek de yeterli olur.

---

108 Ebû Davûd, Menâsik,10. II, 357.

Söz konusu olan sünnet; giysileri ve ayakkabıları çıkararak, ihram elbisesine bürünmekle değil, ihram elbisesinin nitelikleri ile ilgilidir.

İhramlı iken elbise, çorap ve ayakkabı giyme ile ilgili hükümler, "dördüncü bölümde" anlatılacaktır.

Kadınlar ihram için özel bir kıyafete bürünmezler, normal elbiseleri, başörtüsü ve ayakkabısı ile ihrama girerler, ancak yüzlerini açık tutarlar. Peygamberimiz (a.s.)

اَلْمُحْرِمَةُ لَا تَنْتَقِبُ

"İhramlı kadın, yüzünü örtmez..."[109]

d) İhramdan (niyet ve telbiyeden) önce vücuda güzel koku sürünmek müstehaptır. İhrama girdikten sonra bedende kokunun kalması ihrama zarar vermez. Elbiseye koku sürmek ise caiz değildir.

Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre ihrama girmeden önce ihram elbisesine (izar ve ridaya) koku sürmek caizdir. İhrama girdikten sonra kokunun ihram elbisesinde kalması ihrama zarar vermez. Ancak, elbise çıkarılırsa, koku giderilmedikçe tekrar giyilemez.

e) Elbiseler çıkarılıp "izar" ve rida" ya büründükten sonra, kerahet vakti değil ise, ihrama girmeden önce iki rekat ihram namazı kılmak.

Bu namazın ilk rekatında Fatiha'dan sonra "Kâfirûn", ikinci rekatında ise "İhlas" surelerinin okunması efdaldir.

İçinde bulunulan vaktin farz namazı da bu iki rekat namazın yerine geçer.

f) Niyeti dil ile (sesli olarak) yapmak.

g) Telbiyeyi namazdan sonra yapmak.

---

109 Ebu Dâvud, Menasik, 33. II, 412.

Telbiye, namazın peşinden yapılabileceği gibi, -mîkat sınırını geçmemek kaydıyla- daha sonra da yapılabilir. Telbiye yapılmadan mîkat sınırı geçilirse Hanefî mezhebine göre ihrama girilmiş olmaz. Şâfiî mezhebine göre telbiye ihramın sünneti olduğu için ihrama girilmiş olur, bir ceza gerekmez.

Telbiyenin, ihram namazının peşinden yapılması evladır.

h) İhramlı bulunulan süre içinde her fırsatta telbiye söylemek.

Erkekler yüksek sesle telbiye getirirler, kadınlar ise telbiye sırasında seslerini yükseltmezler.

Özellikle tepelere çıkarken, aşağıya inerken, başka kafilelerle karşılaşınca, farz namazlardan sonra ve içinde bulunulan konumda değişiklik oldukça telbiye getirmek müstehaptır.

i) Hac için ihrama, hac ayları başladıktan sonra girmek.[110]

4. HACCI FESHEDİP UMREYE DÖNÜŞTÜRMEK

Hanefi, Şâfiî ve **Malikî** mezheplerine göre umre mi haccı mı yoksa umre ve haccı birlikte mi yapacağına karar verip niyet ederek ihrama girdikten sonra artık bu niyeti iptal etmek veya değiştirmek caiz değildir. Niyet edilen haccı veya umreyi niyet edildiği şekliyle tamamlamak **vaciptir.**[111]

Hanbelî mezhebine göre, ifrad veya kıran haccına niyet eden kimse, tavaf ve sa'y yaptıktan sonra, hac niyetini feshedip haccını umreye çevirerek tıraş olup ihramdan çıkabilir. Daha sonra

---

110 Haccın sünnetleri konusu için bk. Ebû Dâvûd, Hac, 21, II, 372-373. Kâsânî, II, 143-145,

111 Hüseyin b. Muhammed Said Abdülğanî el-Mekkî, *İrşâdü's-Sârî* ila Menasiki el Molla Ali el Kâri. s.203. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci baskı, Beyrut, 1998. (Ali el-Kâri, *el-Meslekü'l-Mütekassıt fî'l-Mensekî'l-Mütevassıt* adlı eseri ile bir arada).

hac niyeti ile ihrama girerek tavaf, vakfe ve sa'y yapar, böylece temettü haccı yapmış olur.[112]

***

Hanefi, Malikî ve **Şâfiî** mezhepleri,

وَاَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ

"Hac ve umreyi Allah için tamamlayın" anlamındaki âyeti delil getirerek haccın feshedilip umreye dönüştürülmesini caiz görmemişler ve Hz. Peygamber'in bu konudaki uygulamasının ashaba özgü olduğunu söylemişlerdir.[113]

III. TAVAF

Sözlükte bir şeyin etrafında dönmek ve dolaşmak anlamına gelen "**tavaf**"; bir hac terimi olarak; **Hacer-i Esved**'in hizasından başlayarak Kâ'be'nin etrafında yedi defa dönmek demektir. Bu dönüşlerin her birine **şavt** denir. Tavafın, Kâ'be'nin etrafında yapılması gerektiği şu âyet-i kerimeden anlaşılmaktadır:.

وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ

"Ve Beyt-i Atîk'i (Kâ'be'yi) **tavaf etsinler".**[114]

1. TAVAFIN ÇEŞİTLERİ

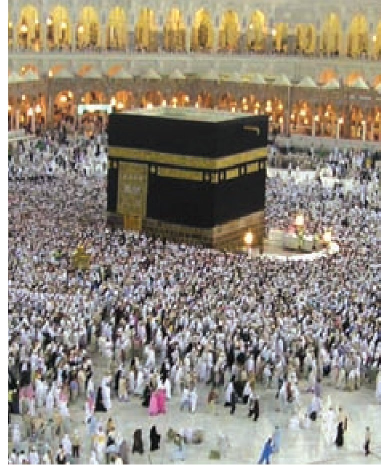
Hükmü itibariyle farz, vacip, sünnet ve nafile olmak üzere dört çeşit, uygulaması itibariyle "kudûm", "ziyaret", "veda", "umre", "nezîr", "nafile" ve "tahiyyetü'l-mescîd" olmak üzere yedi çeşit tavaf vardır.

---

112 **Makdisî**, İbn Kudame,Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah, *el-Kâfî fî Fıkhi'l-İmami'l-Mübeccel Ahmed b. Hanbel*, II, 396.
el-Mektebü'l-İslâmî, beşinci baskı, Beyrut, 1988. Aliyyü'l-kârî, s.124. Müslim, Hac, 143; I, 885.

113 Abdülğanî el-Mekkî, 329.

114 Hac, 22/29.

Hükümleri ve isimleri farklı olsa da bu tavaflarının hepsinin yapılışları, farzları (şartları ve rükünleri), vacipleri, şartları ve sünnetleri aynıdır.

a) Kudûm Tavafı

Sözlükte bir yere gelmek veya varmak anlamına gelen "kudûm" kelimesi, bir hac terimi olarak; "**ifrad haccı**" yapanların Mekke'ye vardıklarında yaptıkları ilk tavaftır. Bu tavafın yapılması **sünnettir.**

İfrad haccı niyetiyle ihrama giren ancak Mekke'ye uğramadan doğrudan Arafat'a çıkan kimseler ile Arafat vakfesinden önce âdetleri kesilmeyen kadınların kudûm tavafı yapmaları gerekmez.

Kadınlar adetli iken ihram girerler veya ihrama girdikten sonra adet görürlerse kudûm tavafı yapmazlar. Arafat'a çıkmadan önce temizlenirlerse kudûm tavafı yaparlar.

İhrama girip Mekke'ye vardıktan sonra hemen kudûm tavafı yapılmayıp Arafat'a çıkıncaya kadar mazeretsiz olarak geciktirmek caiz ise de Mekke'ye varır varmaz yapılması daha faziletlidir. Çünkü Peygamberimiz (a.s.), Mekke'ye vardığında ilk iş olarak abdest almış, sonra da Kâ'be'yi tavaf etmiştir.[115]

Mekkeliler ile Hıll ve Harem bölgelerinde ikamet edenler, kudûm tavafı yapmazlar.

***

Şafiî mezhebine göre kıran haccı yapacak olanların da Mekke'ye vardıklarında yapacakları ilk tavaf Kudûm tavafıdır. Çün-

---

115 Buhârî, Hac, 62. II, 162.

kü Kıran haccına niyet edenlerin hem hac, hem de umre için bir tavaf ve sa'y yapmaları yeterlidir.[116]

"**Kıran haccı yapan**" kimsenin hem umre hem de hac menasikini hac ayları içinde aynı ihramla ayrı ayrı yapması gerekir.[117] Dolayısıyla bu kimsenin Mekke'ye vardığında yapacağı ilk tavaf, temettu haccında olduğu gibi umre tavafıdır.[118]

Kudûm tavafının ardından haccın sa'yini yapacak olan erkekler ve çocuklar, tavafın ilk üç şavtında "**remel**" yaparlar. Remel yapmak âfâkiler için sünnettir. Remel yapılan tavaflarda **ıztıba** yapmak da sünnettir.

b) Ziyaret Tavafı

Ziyaret veya diğer adıyla ifâza tavafı, haccın rüknüdür.

وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ

"Ve Beyt-i Atîk'i (Kâ'be'yi) **tavaf etsinler"**[119] âyetinde kast edilenin, bu tavaf olduğu hususunda din bilginleri arasında görüş birliği vardır. Ayette geçen "**Tavaf etsinler"** emri genel bir ifade olduğu için, Mekkeli olan ve olmayan her hacı adayının mutlaka bu tavafı yapması gerekir.

***aa)* Ziyaret Tavafının Geçerli Olmasının Şartları:**

1. Arafat vakfesinin yapılmış olması,

2. Belirli vaktinde yapılması.

bb) Ziyaret Tavafının Vakti

Kurban bayramının ilk günü fecr-i sadığın doğması ile başlar. Daha önce yapılması halinde geçerli olmaz. Çünkü bayramın ilk gecesi fecrin doğuşuna kadar olan zaman, aslında Arafat vakfe-

---

116 Tirmizî, Hac, 102.
117 Kâsânî, II, 127. III, 283.
118 Kinânî, II, 759-760.
119 Hac, 22/29.

sine tahsis edilmiştir. Bir rükne tahsis edilen zaman içinde başka bir rüknü yerine getirmek caiz olmaz.

***

Şafiî ve **Hanbelî** mezheplerine göre zilhicce ayının dokuzunu onuna bağlayan gecenin yarısından itibaren yapılabilir.[120] Bu görüşün sahipleri şu rivayetleri delil almışlardır:

عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ أَرْسَلَ النَّبِىُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأُمِّ سَلَمَةَ لَيْلَةَ النَّحْرِ فَرَمَتِ الْجَمْرَةَ قَبْلَ الْفَجْرِ ثُمَّ مَضَتْ فَأَفَاضَتْ

Hz.Aişe'den rivayet edilmiştir: "*Peygamber (s.a.v) Kurban bayramının ilk gecesinde eşi Ümmü Seleme'yi (önceden) gönderdi. O da fecr-i sadıktan önce şeytanı taşladı, sonra da gidip ziyaret tavafını yaptı.*"[121]

Ebu Yusuf ve İmam Muhammed ile **Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî** mezheplerine göre ziyaret tavafının bayramın ilk üç günü içinde yapılması **sünnet**tir. Ömrün sonuna kadar her hangi bir vakitte de yapılabilir. Ancak mazeretsiz olarak üçüncü günden sonraya bırakılması mekruhtur. Bu görüşte olanlar, şu hadis-i şerîf'i delil almışlardır:

قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زُرْتُ قَبْلَ أَنْ أَرْمِىَ قَالَ لَا حَرَجَ قَالَ آخَرُ حَلَقْتُ قَبْلَ أَنْ أَذْبَحَ قَالَ لَا حَرَجَ قَالَ آخَرُ ذَبَحْتُ قَبْلَ أَنْ أَرْمِىَ قَالَ لَا حَرَجَ

120 Kâsânî, II, 127.
121 Ebu Davud, Menasik, 66, II, 481.

Abdullah b.Abbas (r.a) tan rivayet edilmiştir:

Sahabeden biri Hz.Peygamber'e;

-"Şeytan taşlamadan ziyaret tavafını yaptım, (olur mu?" diye sordu. Hz. Peygamber (a.s),

"**Zararı yok, (olur)**" cevabını verdi.

Bir başka sahâbî,

-"Kurban kesmeden tıraş oldum, (olur mu)" diye sordu. Hz. Peygamber (a.s.),

-"*Zararı yok, (olur)*" buyurdu.

Bir başka sahâbî,

-"Şeytan taşlamadan kurban kestim (olur mu) diye sordu. Hz. Peygamber (a.s.),

-"*Zararı yok (olur)* buyurdu".[122]

Bu rivayette de görüldüğü gibi hac amellerinin birbirinden önceye alınmasından veya sonraya bırakılmasından dolayı her hangi bir ihlal söz konusu olmamakta ve ceza terettüp etmemektedir. Kaldı ki ziyaret tavafının son vaktini belirleyen bir delil de mevcut değildir.

Ebu Hanife'ye göre farz tavafın, bayramın ilk üç gününde yapılması **vacip**tir. Bu günlerde yapılamayan farz tavaf daha sonra yapılabilir, ancak vacip terk edildiği için **dem** gerekir.

c) Veda Tavafı

Âfâkî hacıların Mekke'den ayrılmadan yapmaları gereken son tavafa **veda** veya **sader** (ayrılma) tavafı denir. "**Sader**" kelimesi ayrılma anlamına gelir.

Veda tavafı, haccın aslî vaciplerinden biridir.[123]

İmam Malik'e göre veda tavafı sünnettir.

Hac menasikini tamamlayıp Mekke'den ayrılacak olan hacı-

---

122 Buhârî, Eyman ve'n-Nüzur, 15, VII, 226.
123 Abdülğanî el-Mekkî, s. 79.

lar, Kâ’be ile vedalaşmak üzere veda tavafını yaparlar. Peygamberimiz (a.s);

لَا يَنْفِرَنَّ أَحَدٌ حَتَّى يَكُونَ اٰخِرُ عَهْدِهِ بِالْبَيْتِ

“(Sizden) biri, son olarak Kâ’be’yi ziyaret etmeden (Mekke’den) ayrılmasın”[124] buyurmuştur.

Harem ve Hıll bölgesi sakinlerinin “veda tavafı” yapmaları gerekmez. Yapmaya başlamaları durumunda da bu tavafı tamamlamaları gerekir. Çünkü başlanan bir ibadeti -nafile bile olsa - tamamlamak **vacip**tir.

Âfâkî olup da Kurban bayramının üçüncü gününden önce Mekke’de sürekli ikamete niyet edenler de veda tavafı yapmazlar. Bu hususta görüş birliği vardır.

Ebû Hanîfe’ye göre bayramın üçüncü gününden sonra Mekke’de sürekli ikamete niyet eden âfâkîlerin de “veda tavafı” yapmaları **vacip**tir.

Veda tavafını yapmadan yola çıkan kimse, mîkât mahallini geçmemişse dönüp tavafını yapması gerekir. Mîkat mahallini geçmişse artık dönmesi gerekmez ancak vacibi terk ettiği için **dem** gerekir.

Eğer Mîkat sınırını geçtikten sonra dönüp veda tavafı yapmak isterse, mîkât mahallinde umre ihramına girer, umreyi tamamlar, sonra “veda tavafı” yapar, böylece ceza kalkar.

Âdet ve loğusa halindeki kadınların veda tavafı yapmaları vacip değildir. Veda tavafı yapmadan Mekke’den ayrılabilirler. Ancak bu durumdaki kadınların, Mescid-i Haram’ın kapısına gelip, dua ederek ayrılmaları müstehaptır.

Veda tavafını yapacak olan kişi, “veda tavafı” diye belirlemeden sadece tavafa diye niyet etse yeterlidir. Farz olan ziyaret tavafından sonra nafile tavaf yapmış ise, veda tavaf yapma imkânı

124 Müslim, Hac, 379, I, 963.

bulamadan Mekke'den ayrıldığı takdirde, yaptığı nafile tavaf veda tavafı yerine geçer, her hangi bir şey lazım gelmez.

Veda tavafını yaptıktan sonra hemen Mekke'den ayrılmak **sünnet** ise de ayrılmayıp bazı işlerle meşgul olsa yeniden veda tavafı yapması gerekmez.[125]

***

Şâfii mezhebine göre, veda tavafının, bütün işler bitirildikten sonra tam yola koyulmak üzere iken yapılması ve yapıldıktan hemen sonra dönüş yolculuğuna başlanması **vaciptir**.

Tavaftan hemen sonra yola çıkmayıp mazeretsiz olarak bekleyen veya eşya satın almak, borç ödemek, arkadaşa uğramak, hasta ziyaret etmek gibi yolculukla ilgili olmayan bazı işlerle meşgul olan kimsenin veda tavafını yeniden yapması gerekir. Fakat tavaftan sonra, erzak satın almak, eşyayı bagaja vermek gibi yolculukla ilgili bazı işlerle meşgul olan kimsenin –araya fasıla girmiş olsa bile- yeniden tavaf yapması gerekmez.[126]

Veda tavafı yaptıktan sonra, Peygamberimiz (a.s.)'in yaptığı gibi iki rekat namaz kılar, başkalarına sıkıntı vermeyecek ve izdihama sebep olmayacak ise ve imkân bulursa Hacer-i Esved ile Kâ'be'nin kapısı arasında bulunan ve Mültezem denen yere gelir, sağ eli Kâ'be'nin kapısına, sol eli de Hacer-i Esved'e doğru açarak göğsünü ve yüzünü Kâ'be'nin duvarına dayar ve bu vaziyette dua eder.

Mültezem'de bu şekilde dua etme konusunda sahabeden Amr b. Şuayb şöyle demiştir:

طُفْتُ مَعَ عَبْدِ اللهِ فَلَمَّا جِئْنَا دُبُرَ الْكَعْبَةِ قُلْتُ أَلَا تَتَعَوَّذُ قَالَ
نَعُوذُ بِاللهِ مِنَ النَّارِ ثُمَّ مَضَى حَتَّى اسْتَلَمَ الْحَجَرَ وَأَقَامَ بَيْنَ

---

125 Kâsânî, II, 142-143.
126 Nevevî, *el-İzâh*, s. 405-412.

الرُّكْنِ وَالْبَابِ فَوَضَعَ صَدْرَهُ وَوَجْهَهُ وَذِرَاعَيْهِ وَكَفَّيْهِ هَكَذَا وَبَسَطَهُمَا بَسْطًا ثُمَّ قَالَ هٰكَذَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُهُ

"(Ashaptan) Abdullah'la birlikte tavaf yaptım. Kâ'be'nin arka tarafına geldiğimizde kendisine *istiazede bulunmayacak mısın?* dedim. *Cehennem ateşinden Allah'a sığınırız* dedi. Sonra tavafa devam etti, Hacer-i Esved'i istilâm etti. Hacer-i Esved ile Kâ'be'nin kapısı arasında durdu. Kollarını iki yana açarak göğsünü, yüzünü ve (yan tarafa açılmış) kollarını Kâ'be'nin duvarına yasladı. Sonra da; *Resulüllah (s.a.v) in böyle yaptığını gördüm* dedi.[127]

Mültezem'den sonra Hatim'e gider, altın oluğun altında durup dua eder, daha sonra zemzem içerek Mescid-i Haram'dan ayrılır.[128]

d) Umre Tavafı

Umre tavafı bütün mezheplere göre umrenin farzlarından biridir. Bu tavafın ilk dört şavtı rükündür. Yedi şavta tamamlanması ise vaciptir. Umre tavafının vakti, umre ihramına girilmesinden sonra başlar. Son vakti için bir sınır yoktur. Umre ihramında iken her hangi bir vakitte yapılabilir.[129]

e) Nezir Tavafı

Kâ'be'yi tavaf etmeyi adayan kimsenin bu adağını yerine ge-

---

127 Ebu Davud. Menasik, 55, II, 452.

128 İbn Abidîn, Muhammed b. Emîn, *Reddü'l-Muhtâr alâ'd-Dürri'l-Muhtâr Şerhu Tenvîri'l-Ebsâr,* II, 524. İstanbul, 1984.

129 Aliyyü'l-Kârî, el-Meslekü'l-Mütekassıt fi'l-Menseki'l-Mütevassıt, s. 158 (Abdülgani el-Mekki'nin İrşadü's-Sari adlı eseriyle birlikte), Darü'lKütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1998.

tirmesi **vacip**tir. Nezredilen tavaf belli bir zaman ile kayıtlanmış ise bu kayda uyulması gerekir.

f) Nafile Tavaf

Mekke'de bulunulan süre içinde farz ve vacip tavaflar dışında yapılan tavaflara nafile (tatavvu) tavaf denir.

Sahabeden Abdullah b. Abbas, tâbiînden Atâ b. Ebî Rebah, Said b. Cübeyr ve Mücâhid b. Cebr'in görüşlerine göre; Mekkeli olmayanların Mekke'de bulundukları süre içinde Mescid-i Haram'da nafile namaz kılmaktan çok nafile tavaf yapmaları daha faziletlidir. Bu sebeple Mekkeli olmayanların Mekke'de bulundukları sürece nafile umre yerine nafile tavaf yapmayı tercih etmeleri uygun olur.[130]

g)Tahiyyetü'l-Mescid Tavafı

Kudûm, ziyaret, umre, veda ve nezir tavafı yapmak durumunda olmayan kimselerin Mescid-i Haram'a her gittiklerinde "**Tahiyyetü'l-Mescid**" tavafı yapmaları müstehaptır.

Yukarıda sayılan tavaflardan birinin yapılması halinde bu tavaf, "**Tahiyyetü'l-Mescid**" tavafı yerine de geçer.[131]

2. TAVAFIN GEÇERLİ OLMASININ ŞARTLARI

a) Niyet

Tavafın geçerli olması için niyet etmek **şarttır**. Niyetsiz yapılan tavaf geçerli olmaz. Ancak niyette farz tavaf, umre tavafı, veda tavafı şeklinde belirleme yapılmayıp mutlak olarak "tavaf yapmaya" niyet edilse yapılan geçerli olur. Mesela farz tavafı yapmak isteyen bir kimse "farz tavafı yapmaya niyet ettim" değil de "tavaf etmeye niyet ettim" dese bu tavaf farz tavaf olarak geçerli olur.

***

130 İbn Abidîn, II, 502. Nevevî, *el-Mecmu'*, VIII, 78.
131 Aliyyü'l-Kârî, 159.

Şafiî mezhebine göre "ziyaret" ve "kudûm" tavafı için niyet şart değildir. Çünkü hacca niyet edilirken bu tavaflara da niyet edilmiş olur. Bu ikisinin dışındaki tavaflar için niyet etmek şarttır.[132]

Niyetin Hacer-i Esved hizasını geçmeden yapılması gerekir. Tavaf yapacak kimse, Hacer-i Esved'i geçtikten sonra niyet etse, yaptığı bu şavt geçerli olmaz. Şavtı tamamlamadan geri dönüp tekrar Hacer-i Esved hizasına gelirse, bu niyet geçerli olur. Geri dönmezse yaptığı ilk şavt geçerli olmaz, bundan sonra yapacağı şavt, ilk şavt olur.

b) Tavafı Belirlenen Vakitte Yapmak.

Kudûm tavafı, hac ihramına girdikten sonra ve Arafat vakfesinden önce,

Umre tavafı, ihrama girdikten sonra;

Ziyaret tavafı, kurban bayramının birinci günü fecr-i sadığın doğuşundan sonra,

Veda tavafı, hac menâsikinin tamamlanmasından sonra yapılır.

***

Şâfiî ve **Hanbelî** mezheplerine göre ziyaret tavafı, zilhiccenin dokuzunu onuna bağlayan gecenin yarısından itibaren yapılabilir.[133]

c) Tavafı Kâ'be'nin çevresinde ve Mescid-i Haram'ın içinde yapmak.

Kâ'be'nin etrafında (metafta) veya metafı çevreleyen kapalı kısımlarda ve buraların üst katlarında yapılması gerekir. Mescid-i Haram'ın dışından dolanarak yapılan tavaf geçerli olmaz.

d) Tavafın en az dört şavtını yapmak.

Tavafın ilk dört şavtı farz, tavafı yedi şavta tamamlamak **vacip**tir. Dört şavtı yapan kimsenin tavafı geçerli olur, eksik kalan

132 Nevevî, el-İzâh, s. 229.
133 Nevevî, el-İzâh, s. 348.

şavtlar usulüne uygun olarak telafi edilirse her hangi bir ceza gerekmez.[134]

***

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerinde ise tavafı yedi şavta tamamlamak **farz**dır. Bu mezheplere göre bir şavtın eksik bırakılması durumunda tavaf geçerli olmaz ve bunun ceza ile telafisi de mümkün değildir. Eksik kalan şavtın tamamlanması gerekir.[135]

3. TAVAFIN VACİPLERİ

a) Tavafı abdestli yapmak

Tavaf yapan kişinin abdestsiz, cünüp, âdetli ve loğusa olmaması gerekir.

Peygamberimiz (a.s.) Mekke'ye geldiklerinde ilk iş olarak abdest almış, sonra da Kâ'be'yi tavaf etmiş,[136] âdetli olan eşi Hz. Aişe'ye,

فَاقْضِى مَايَقْضِى الْحَاجُّ غَيْرَ اَنْ لَاتَطُوفِى بِالْبَيْتِ

"*Hac yapan kimsenin her yaptığını yap, sadece Kâ'be'yi tavaf etme*"[137] buyurmuştur.

Tavaf esnasında abdesti bozulan kişi tavafı bırakıp abdest alarak kaldığı yerden tavafa devam eder, dilerse tavafı yeniden yapabilir.

Tavafı abdestsiz, cünüp, loğusa veya âdetli olarak yapan kimse henüz Mekke'den ayrılmamış ise bu tavafı yeniden yapar. Tavafı yeniden yapmadan mîkât sınırlarının dışına çıkarsa ceza gerekir. *(bk. 4. bölüm 2/e, f, g maddeleri)*

***

134 bk. Hacda Kurallara Aykırı Davranışlar ve Cezaları bölümü
135 Kinânî, II, 781-783.
136 Buhârî, Hac, 62. III, 162-163.
137 Buhârî, Hayz 1. I, 77.

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre tavaf eden kimsenin cünüp, âdetli ve loğusa olmaması ve abdestli bulunması tavafın **vacibi** değil tavafın geçerli olmasının **şart**ıdır. Dolayısıyla abdestsiz ve cünüp kimse ile âdetli ve loğusa olan hanımların yaptıkları tavaf geçerli olmaz. Bu eksikliğin ceza ile telafi edilmesi mümkün değildir. Mutlaka tavafın yeniden yapılması gerekir.

Mâlikî mezhebine göre kadının âdet döneminde iki kanama arasındaki kesinti süresi temizlik hali sayılır. Dolayısıyla bu durumdaki kadının bu ara sürede gusledip ibadetlerini yapması gerekir. Buna göre ziyaret tavafını özel hali nedeniyle yapamayan ve Mekke'den ayrılmak zorunda kalan bir kadın, arada kesinti olması halinde gusledip ziyaret tavafını yapabilir ve her hangi bir ceza da gerekmez.[138]

Temettu haccı yapmak üzere umre ihramına girdikten sonra âdet gördüğü için umre tavafını yapamayan ve Arafat'a çıkma zamanına kadar temizlenemeyen kadın, umresini iptal eder, hac ihramına girer ve Arafat'a gider. Bu durumda yaptığı hac ifrad haccı olur. Hac menâsikini tamamladıktan sonra, iptal ettiği umresini kaza eder ve ceza olarak bir **dem** keser.

***

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre bu durumdaki bir kadın, umresini iptal etmez, **kıran** haccına niyet eder ve vakfesini yapmak üzere Arafat'a gider. Arafat dönüşünde hac ve umre niyetiyle bir tavaf ve bir sa'y yapar.[139]

b) Tavafı Avret Mahalli Örtülü Olarak Yapmak

Tavaf esnasında kadın ve erkeklerin avret yerlerini örtülü tutmaları gerekir. Cahiliyye döneminde insanlar, Kâ'be'yi çıplak

---

138 Mâlik b. Enes, *el-Esbahî, el- Müdevvenetü'l- Kübrâ,* I, 171. Beyrut, 1999, Kinânî, II, 767. Vehbe ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslamî ve Edilletüh*, I, 610. Dimaşk, 1997.

139 Tirmizî, Hac, 102. III, 83-84.

olarak tavaf ederlerdi. Resulüllah (s.a.v), Kâ'be' nin çıplak olarak tavaf edilmesini men etmiştir:

لَا يَحُجُّ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ وَلَا يَطُوفُ بِالْبَيْتِ عُرْيَانٌ

"*Bu yıldan sonra hiçbir müşrik haccetmez, Kâ'beyi hiçbir çıplak kimse tavaf etmez.*"[140]

Dolayısıyla veda ve ziyaret tavaflarını avret yerleri açık olarak yapan kimsenin, tavafı yeniden yapması gerekir. Yeniden yapmazsa **dem** gerekir.

İmam Muhammed'e göre nafile tavafı avret yeri açık olarak yapan kimse, bu tavafı Mekke'de iken yeniden yapması daha uygundur. Ancak yeniden yapmayıp memleketine dönerse sadaka vermesi gerekir.

***

Şâfiî mezhebine göre tavaf esnasında kadın ve erkeklerin avret yerlerinin örtülü olması, tavafın geçerlilik şartlarından biridir. Tavaf yapmakta olan bir kimsenin kendi kusur ve ihmali sebebiyle avret yeri açılırsa, tavafın avret mahalli açık olarak yapılan kısmı geçersiz olur, geçersiz yapılan kısmın yeniden yapılması gerekir. Fakat kendi kusur ve ihmali olmaksızın avret yeri açılır ve hemen örtünürse tavafı bozulmaz.[141]

c) Teyamün

"**Teyamün**" sağdan yapmak demektir. Hacer-i Esved'in bulunduğu köşe Kâ'be'nin sağ tarafı kabul edilir. Dolayısıyla tavaf, Kâ'be'nin sağından, sol omuz Kâ'be'ye dönük olarak yapılır.

d) Tavafın İlk Şavtına Hacer-İ Esved'in Hizasını Geçmeden Başlamak

Tavaf edecek kimsenin, tavafa Hacer-i Evsed'in hizasını geç-

---

140 Buhârî. Hac, 67, II, 164.
141 Nevevî, *el-Mecmu'*, VIII, 21.

meden başlaması **vacip**tir. Hacer-i Esved'in hizasını geçtikten sonra tavafa niyet ederse bu şavt geçerli olmaz.[142]

e) Tavafı Yürüyerek Yapmak

Gücü yetenlerin tavafı yürüyerek yapmaları **vacip**tir. Dinen geçerli bir mazereti olmaksızın tekerlekli sandalye ve benzeri araçlarla yapılan tavaf geçerli olmaz, bu tavafın yeniden yapılması gerekir. Yapılmadığı takdirde dem gerekir. Fakat geçerli bir mazeret varsa tavaf, sandalye ve benzeri bir araçla yapılabilir.

Yürüyemeyecek kadar hasta, topal, kötürüm ve yaşlı olmak dinen geçerli olan mazeretlerdir.

***

Şâfiî mezhebine göre, tavafın yürüyerek yapılması vacip değil, **sünne**ttir.[143]

f) Tavafı Hatim'in Dışından Yapmak

Tavafın Hatîm'in dışından yapılması **vacip**tir. Hatim'in içinden yapılan şavt geçerli olmaz, yeniden yapılması gerekir. Çünkü hatimin çevrelediği alan Kâ'be'den sayılmaktadır. Bunu Hz. Aişe'nin rivayet ettiği şu hadisten anlamaktayız:

"Peygamber (s.a.v)'e sordum:

-Hatim Kâ'be'den midir?

-*Evet, Kâ'be'dendir*, dedi.

-Öyle ise neden Kâ'be'ye dahil etmediler? Dedim.

---

142 Kâsânî, II, 130; Abdülğanî el-Mekkî, 169.

143 Nevevî, *el-Mecmu'*, VIII, 37. Delil olarak şu rivayeti esas almışlardır: Hz. Aişe validemiz,

طَافَ رَسُولُ اللهِ فِى حَجَّةِ الْوَدَاعِ حَوْلَ الْكَعْبَةِ عَلَى بَعِيرٍ يَسْتَلِمُ الرُّكْنَ بِمِحْجَنِهِ

"*Resulüllah (s.a.v) veda haccında Kâ'be'yi deveye binmiş vaziyette tavaf etti. Elindeki sopasıyla da Hacer-i Esved'i istilam ediyordu*" demiştir. (Nesâî, Menâsik, 140. V, 224.)

-Kavmin (Kureyşliler) Kâ'be'yi yeniden inşa sırasında Hatimi de içine alacak kadar geniş yapmak için yeterli parayı bulamadı, dedi.

-Kâ'be'nin kapısı neden yüksekte kalmış? Dedim.

-Kavmin dilediği kimselerin Kâ'be'ye girmelerine izin vermek, istemediği kimselere de engel olmak için böyle yaptı. Kureyş, cahiliye dönemini henüz geride bırakmış olmasalardı ve itiraz edeceklerinden çekinmemiş olsaydım Hatim'i Kâ'be'ye dahil eder ve Kâ'be'nin kapısını da yer seviyesine indirirdim dedi.[144]

g) Tavafı Yedi Şavta Tamamlamak

Ziyaret, veda ve umre tavaflarının ilk dört şavtını yapmak **farz**, tavafı yedi şavta tamamlamak ise **vacip**tir.

***

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre tavafın yedi şavta tamamlanması farzdır.

h) Tavaf Namazı Kılmak

Her tavaftan sonra iki rekat tavaf namazı kılınır. Bu namazın birinci rekatında Fatiha'dan sonra Kâfirun, ikinci rekatında ise İhlas suresi okunur. Namazdan sonra şu duanın okunması müstehaptır:

اَللّٰهُمَّ هٰذَا بَلَدُكَ وَهٰذَاالْمَسْجِدُ الْحَرَامُ وَبَيْتُكَ الْحَرَامُ وَاَنَا
عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ أَمَتِكَ وَقَدْ جِئْتُكَ طَالِبًا مَرْضَاتَكَ
وَأَنْتَ مَنَنْتَ عَلَيَّ بِذٰلِكَ فَاغْفِرْلِي وَارْحَمْنِى اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ

144 Buhârî, Hac, 42, II, 156.

"*Allah'ım! Burası senin beldendir. Şu da Mescid-i Haram ve saygın evindir. Ben de senin kulunum ve kulunun çocuğuyum. Buraya Senin rızanı kazanmak için geldim. Sen de bunu bana lütfettin. Beni bağışla ve bana merhamet et. Şüphesiz sen her şeye gücü yetensin.*"

Tavaf namazı tavafın vacibi değil müstakil bir ibadettir. Bu sebeple terkinden dolayı dem gerekmez. Ancak bu namazı kılmayan kimse, günahkâr olur.

***

Mâlikî mezhebine göre tavaf namazını kılmayan kimseye **dem** gerekir.

Şâfiî ve **Hanbelî** mezheplerine göre tavaf namazı kılmak **sünnettir**.

Tavaftan sonra eğer kerahet vakti değilse bu namaz, geciktirilmeksizin Makam-ı İbrahim'in arka tarafında kılınır. Ancak izdiham varsa tavaf yapanlara engel olmamak için Mescid-i Haram'ın her hangi bir yerinde kılınması daha uygun olur. Bu namaz her hangi bir sebeple Mescid-i Haram'da kılınamazsa Harem dışında da kılınabilir.

***

Şâfiî mezhebine göre tavaf namazı kerahet vaktinde de kılınabilir.[145]

Tavaf namazı kılmadan iki tavafı peş peşe yapmak **Hanefî** ve **Malikî** mezheplerine göre mekruhtur.[146] **Şâfiî** ve **Hanbelî** mezheplerine göre bunun bir sakıncası yoktur.[147]

---

145 bk. Nesai, Mevakit, 41. I, 284.
146 Nevevî, *el-İzah*, s. 246.
147 Kinânî, II, 853-860; Nevevî, *el-Mecmu'*, VIII, 72-73.

4. TAVAFIN SÜNNETLERİ

a) Tavafa başlarken Hacer-i Esved veya hizasına "Rükn-i Yemânî" tarafından gelmek ve Hacer-i Esved'in hizasında tavafa başlamak.

b) Tavafın başlangıcında ve her şavtın sonunda Hacer-i Evsedi istilâm etmek.

Tavaf edecek kimse tavafa başlarken Hacer-i Esved hizasına gelince durmaksızın "bismillahî Allahü ekber" diyerek Hacer-i Esved'i "istilâm" eder. Bunu tavafın her şavtında tekrarlar.

Kalabalık değilse ve kimseye eziyet vermeyecekse Hacer-i Esved'i öper.[148] Hz. Ömer (r.a) Hacer-i Esved'i öpmüş ve; "*çok iyi biliyorum ki sen faydası da zararı da olmayan bir taş parçasısın. Eğer Rasulullah (a.s.)'in öptüğünü görmeseydim seni öpmezdim*" demiştir.[149] Kalabalık varsa Hacer-i Esved-i öpmez. Hacer-i Esved'i öpmek **müstehap**, insanları itip kakmak ve onlara eziyet vermek ise **günah**tır. Müstehap bir fiil îfa etmek için günah işlenmez.

Her şavtın başında,

اَللّٰهُمَّ إِيمَانًا بِكَ وَتَصْدِيقًا بِكِتَابِكَ وَوَفَاءً بِعَهْدِكَ وَاتِّبَاعًا
لِسُنَّةِ نَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

"*Allah'ım! Sana iman ederek, Kitabını tasdik ederek, Sana verdiğim sözü yerine getirerek Peygamberin Muhammed (s.a.v) in sünnetine uyarak Beytini tavaf ediyorum*" der.

Tavafın her şavtında "Rükn-i Yemânî" de istilâm edilir, ancak öpülmez. Konuyla ilgili olarak sahebeden Abdullah b. Ömer (r.a),

---

148 İbn Mace, Menasik, 27. II, 981-982. Tirmizî, Hac, 37. III; 215.
149 Buhârî, Hac, 50. II, 160. Ebû Dâvud, Menasik, 47, II, 439.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَدَعُ أَنْ يَسْتَلِمَ الرُّكْنَ الْيَمَانِىَّ وَالْحَجَرَ فِى كُلِّ طَوْفَةٍ

"Resulüllah (s.a.v) tavafın her şavtında Rükn-i Yemani ile Hacer-i Esved'i istilâm etmeden geçmezdi" demiştir.[150]

Hacer-i Esved'i istilâm, **sünnet**, Rüknü Yemânî'yi istilâm ise **müstehap**tır. Diğer köşeler istilâm edilmez.[151]

c) Remel yapmak

Remel, koşmaksızın çalımlı ve süratli bir şekilde yürümektir.

Sonunda sa'y yapılacak tavafların ilk üç şavtında erkeklerin remel yapmaları sünnettir. "**Metaf**"ta izdiham varsa "remel" yapılmaz. Çünkü kalabalıkta remel yapmak mümkün olmaz. Remel yapacağım diye insanlara eziyet vermek kesinlikle doğru değildir. Remel esnasında şu duanın okunması müstehaptır:

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ حَجًّا مَبْرُورًا وَسَعْيًا مَشْكُورًا وَذَنْبًا مَغْفُورًا

"*Allah'ım! Haccımı mebrur, zenbimi mağfur, sa'yimi meşkur eyle*."

d) Iztıba yapmak

Iztıba"; omuzlara alınan "rida"nın bir ucunu sağ koltuk altından geçirip sol omuz üzerine atıp sağ omuzu ve sağ kolu açık bırakmak demektir.

Erkeklerin kendisinden sonra sa'y yapılacak tavaflarda ıztıba yapmaları sünnettir. Ardından sa'y yapılmayan tavaflarda ıztıba yapılmaz.

Tavaf sona erince ıztıba da sona ereceğinden tavaf namazı kılınırken açıkta bırakılan omuz örtülür. Çünkü tavaf namazını omuz ve kol açık iken kılmak mekruhtur.

---

150 Ebu Davud, Menasik, 48, II, 440-441.

151 Tirmizî, Hac, 35. III, 213.

Peygamber efendimiz, ile ashabı Hudeybiye antlaşmasının yapıldığı senede ifa edemedikleri umreyi ertesi sene kaza etmek üzere Mekke-i Mükerreme'ye girmelerinin arefesinde müşrikler, müslümanları kastederek "*Sıtmanın bitkin düşürdüğü bir topluluk yarın Mekke'ye gelecek*" diye dedikoduya başlamışlardı. Peygamber efendimiz de, kendisinin ve ashabının bitkin düşmediklerini, aksine güçlü olduklarını onlara göstermek maksadıyla Kâ'be'yi tavaf ederken remel ve ıztıba yapmış, ashabının da böyle yapmalarını emretmiştir.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابَهُ اعْتَمَرُوا مِنَ الْجِعْرَانَةِ فَرَمَلُوا بِالْبَيْتِ وَجَعَلُوا أَرْدِيَتَهُمْ تَحْتَ آبَاطِهِمْ قَدْ قَذَفُوهَا عَلَى عَوَاتِقِهِمُ الْيُسْرَى

Abdullah b. Abbas (r.a), "Resulüllah (s.a.v) ve ashabı, C'irâne'de umre için ihrama girdiler. Kâ'be'yi tavaf ederken remel yaptılar ve ridalarını sağ koltuklarının altına alıp ucunu da sol omuzlarının üzerine atarak ıztıba yaptılar" demiştir.[152]

e) Tavafı mümkün Oldukça Kâ'be'nin Yakınında Yapmak

Bu sünneti yerine getirmek için, erkekler, başkalarına eziyet vermeden ve kendileri de eziyet görmeden mümkün olduğu kadar Kâ'be'ye yaklaşarak tavaflarını yaparlar.

Kadınlar, mümkün olduğu kadar tenha yerden tavaf etmeye çalışmalıdırlar.

f) Müvâlât

Tavafın şavtlarını, ara vermeden peş peşe yapmak sünnettir. Bir kimsenin tavaf esnasında abdesti bozulsa veya kendisinde

152 Ebu Davud, Menasik, 50, II, 444. Kinânî, II, 801-808.

guslü gerektiren bir hal vuku bulsa abdestini tazeler veya boy abdesti alır, tavafına kaldığı yerden devam edebilir. Ancak tavafı bütünüyle yeniden yapması daha faziletlidir. Tavaf tamamlanmadan ezan okunursa, tavafa ara verip namazı kıldıktan sonra tavafa kaldığı yerden devam edebilir.

Cenaze namazı veya nafile bir namaz kılmak için tavafa ara vermek mekruhtur.

***

Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre tavafın şavtlarını peş peşe yapmak **vacip, Şâfiî** mezhebine göre **sünnet**tir. Tavafa ara veren kimsenin bu tavafı yeninden yapması gerekir. Bu itibarla tavafın şavtlarını ara vermeden yapmaya özen gösterilmelidir.[153]

g) Duâ etmek

Tavaf esnasında istenilen dua yapılabileceği gibi Kurân-ı Kerim de okunabilir. Ancak Peygamber efendimizin okumuş olduğu duaları[154] okumak daha fazîletlidir. Buna göre;

- Her şavtın başlangıcında;

سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَاۤ اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَاللهُ اَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ
وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ اَللّٰهُمَّ اِيمَانًا بِكَ وَتَصْدِيقًا

153 Kinânî, II, 791-793. Nevevî, *el-İzâh*, s. 242.
154 Peygamberimiz (a.s.) tavaf ederken

اَللّٰهُمَّ اِنّى اَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ رَبَّنَا اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى
الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

diye dua etmeyi ve

سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَاللهُ اَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللهِ

tesbihatını okumayı tavsiye etmiştir. İbn Mâce, Menasik, 32. II, 985-986.

بِكِتَابِكَ وَوَفَاءً بِعَهْدِكَ وَاتِّبَاعًا لِسُنَّةِ نَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

"*Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim. Her türlü övgü Allah'a mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur. Allah en büyüktür. Kuvvet ve kudret ancak yüce ve azametli Allah sayesinde vardır. Allah'ım! Sana iman ederek, Kitabını tasdik ederek, Sana verdiğim söze bağlı kalarak, Peygamberin Muhammed (a.s.)'ın sünnetine uyarak tavaf ediyorum*"

- Kâ'be'nin kapısının önünde veya hizasında;

اَللّٰهُمَّ اِنَّ الْبَيْتَ بَيْتُكَ وَالْحَرَمَ حَرَمُكَ وَالْأَمْنَ أمنك وَهٰذَا مَقَامُ الْعَائِذِ بِكَ مِنَ النَّارِ

"*Allah'ım! Bu ev senin evindir, bu harem senin haremindir, güvenlik senin güvenliğindir, burası, cehennem ateşinden sana sığınanların makamıdır*"

- Rükn-i Yemanî ile Hacer-i Esved arasında;

رَبَّنَا اٰتِنَافِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

"Rabbimiz! Dünyada bize bir iyilik ver, âhirette de bir iyilik ver ve bizi cehennem azabından koru" dualarının okunması müstehaptır.

h) Tavafı Huşu İle Yapmak

Tavaf eden kimse, ibadet halinde bulunduğunun bilincinde olmalı, huşua aykırı davranışlardan kaçınmalıdır.[155]

155 Kinânî, s.177, 180.

ı) Tavaftan Sonra Zemzem İçmek

Zemzem içerken e'ûzü besmele çekilir ve

اَللّٰهُمَّ اِنّى اَسْأَلُكَ عِلْمًا نَا فِعًا وَرِزْقًا وَاسِعًا وَشِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَسَقَمٍ

"*Allah'ım! Senden yararlı ilim, bol rızık, her türlü dert ve hastalıktan şifa istiyorum*"[156] diye dua edilir.

Mümkün olursa zemzem ile abdest alınır, ancak zemzem istincada ve necasetlerin temizlenmesinde kullanılmaz.

Peygamberimiz (a.s.);

مَاءُ زَمْزَمَ لِمَا شُرِبَ لَهُ

"*Zemzem hangi maksatla içilirse o maksat içindir*" buyurmuştur.[157]

i) Vücutta, Elbisede ve Metafta Necaset Bulunmaması

Tavaf eden kimsenin bedeninde, giysilerinde veya metafta pislik bulunmaması **sünnet**,[158] diğer mezheplere göre **şart**tır.[159]

Buna göre bir kimse elbise veya bedeninde necaset varken tavaf etse Hanefî mezhebine göre tavaf geçerli olur ancak bu kimse mekruh işlemiş olur. Diğer mezheplere göre bu tavaf geçerli olmaz, yeniden yapılması gerekir.

---

156 Tirmizî, Hac, 33. III, 211.

157 İbn Mâce, Menâsik, 78. II, 1018.

158 Abdülğanî el-Mekkî, 167; Nevevî, *el-İzâh,* s. 211-212; Kâsânî, II, 129.

159 İbn Kudâme, IV, 626. Bu mezheplerin delilleri;

اَلطَّوَافُ بِالْبَيْتِ صَلَاةٌ فَاَقِلُّوا مِنَ الْكَلَامِ

"*Beyti tavaf etmek de namaz (kılmak) gibidir. Dolayısıyla tavaf ederken fazla konuşmayın*" anlamındaki hadistir (Nesaî, Menasik, 136, V, 222.).

Mescid-i Haram, Ka'be ve Mes'a'nın dıştan genel görünümü

Mes'a'nın İçten Görünümü

IV. SA'Y

Sözlükte; iş yapmak, yürümek ve koşmak anlamlarına gelen "**Sa'y**"; hac ibadeti ile ilgili bir terim olarak, hac veya umre için yapılan bir tavaftan sonra, Mescid-i Haram'ın doğu tarafında bulunan Safa ve Merve tepeleri arasında, Safa'dan başlayarak dört kere gidip üç kere gelmek demektir.

Safa'dan Merve'ye gidiş bir şavt, Merve'den Safa'ya dönüş de bir şavt olmak üzere sa'y toplam yedi şavttan ibarettir.

Sa'y; Hz. İbrahim'in eşi Hacer'in, oğlu İsmail'e su bulmak için Safa ve Merve tepeleri arasında yedi sefer gidip gelmesine dayanmaktadır. Onların hatırasına binaen bu iki tepe arasında sa'y yapılagelmiş, İslâm haccında da sa'y yapmak meşru kılınmıştır. Şu ayet sa'yin meşru oluğunu ifade etmektedir.

اِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ اَوِاعْتَمَرَ
فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِ اِنَّ يَطَّوَّفَ بِهِمَا

"Şüphesiz Safa ve Merve Allah'ın (dininin) **nişanelerindendir. Onun için her kim hac veya umre niyetiyle Kâ'be'yi ziyaret eder ve onları tavaf ederse bunda bir günah yoktur".**[160]

Ayette geçen "*tavaf etmek*"ten maksat, "*sa'y etmek*"tir.

Sa'y, haccın aslî **vacib**idir**.** Meşru bir mazeret olmadan terk edilirse **dem** gerekir. Meşru bir mazeret sebebiyle terk edilirse bir şey gerekmez. Hastalık, yol güvenliğinin bulunmaması ve hapsedilmek gibi kişinin iradesi dışında oluşan mazeretler meşrû mazeretlerdir.*

***

* (Abdulğanî el-Mekkî, s. 66)
160 Bakara, 2/158

Şâfiî, **Mâlikî** ve **Hanbelî** mezheplerine göre sa'y etmek haccın ve umrenin **rükün**lerinden biridir. Sa'y yapılmazsa hac ve umre geçerli olmaz.[161]

Sa'yin **vacip** mi **rükün** mü olduğu konusundaki ihtilaf; umre ile ilgili yukarıda zikredilen âyette hükmün açıkça belirtilmemiş olması ve konu ile ilgili hadislerin farklı yorumlanmasından kaynaklanmaktadır.

Peygamberimiz (a.s.)

اِسْعَوْا فَاِنَّ اللّٰهَ كَتَبَ عَلَيْكُمُ السَّعْىَ

"*Sa'y edin, çünkü Allah sa'y etmeyi size yazdı*" buyurmuştur.[162]

Sa'yin farz olduğu görüşünde olanlar, bu hadisin, sa'yin farz oluşuna delil teşkil ettiğini, zira hadiste geçen "*size yazdı*" ifadesinin "*size farz kıldı*" anlamında olduğunu söylemektedirler.[163]

Hanefi bilginlere göre; yukarıda zikredilen sa'y ile ilgili âyetin delaleti zannîdir. Âyet, sa'yin farz olduğuna kesin olarak delalet etmez. Böyle bir delil ile bir amelin farz oluşu değil, ancak vacip oluşu sabit olur. Konu ile ilgili olarak zikredilen hadis ise zayıftır; sahih olduğu kabul edilse bile, sa'yin farz olduğunu kesin olarak ifade etmez. Çünkü "yazmak" ifadesi her zaman farziyet anlamı taşımaz.[164]

1. SA'YİN FARZLARI (ŞARTLARI VE RÜKÜNLERİ)

Sa'yin geçerli olması için yerine getirilmesi gereken şartlar vardır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

161 Şirbînî, II, 285. İbn Rüşd, s.278.
162 Ahmed, VI, 420.
163 Şirbînî, II, 285; İbn Rüşd, s. 278.
164 Kâsânî, II, 133-134; İbn Hümâm, II, 471-472.

a) Hac Sa'yini, İhrama Girdikten Sonra Yapmak

Hac sa'yinin **asıl vakti**, farz tavaftan sonradır. Ancak hac için ihrama girmiş olan bir kimse, dilerse Arafat'a çıkmadan önce nâfile bir tavafın peşinden **haccın sa'yini yapabilir**. Bu durumda sa'yin mutlaka ihramlı olarak yapılması gerekir:

İfrat veya kıran haccı yapanlar, isterlerse kudûm tavafının peşinden veya daha sonra Arafat'a çıkmadan önce haccın sa'yini yapabilirler. Ancak kudûm tavafının peşinden yapılmayıp daha sonra yapıldığı takdirde nafile bir tavafın peşinden yapılması müstehaptır.

Temettü haccı yapanlar, umreyi tamamladıktan sonra Arafat'a çıkmadan önce haccın sa'yini yapmak isterlerse, hac niyeti ile ihrama girip nafile bir tavaf yaptıktan sonra haccın sa'yini yapabilirler. Bu kimseler, ihrama girmeden haccın sa'yini yapamazlar.*

Haccın sa'yi, Arafat vakfesinden önce yapılmamış ise ziyaret tavafından sonra ihramlı veya ihramsız olarak yapılabilir.

b) Hac Sa'yini, Hac Ayları Girdikten Sonra Yapmak

Hac aylarından önce hac için ihrama girilebilir ise de haccın menâsikinden hiç biri hac mevsiminden önce yapılamaz, yapıldığı takdirde geçerli olmaz.

Haccın sa'yini, kurban bayramının 1, 2 ve 3. günlerinde (10, 11 ve 12 Zilhicce) yapmayan kimse daha sonra ülkesine dönmeden sa'yini yapabilir, her hangi bir ceza da gerekmez.

Eğer haccın sa'yini yapmadan önce ülkesine dönmüş ise, dînen geçerli bir mazereti de yoksa dem gerekir. Bu kimse Mekke'ye dönüp haccın sa'yini yapmak isterse, Mîkat sınırlarını geçmeden önce umre için ihrama girer, umresini tamamladıktan sonra nafile bir tavafın peşinden haccın sa'yini yapar, böylece dem cezasından kurtulur.[165]

---

* (Abdulğanî el-Mekkî, s. 193; Zuhaylî, III, 2229)

165 Kâsânî, II, 135.

Dînen geçerli olan mazeret, hastalık ve tabî afetler gibi mazeretlerdir.

***

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerininin görüşü de bu yöndedir.[166]

c) Geçerli Bir Tavaftan Sonra Yapmak

Sa'y, müstakil bir ibadet değildir, bu itibarla geçerli bir tavaftan sonra yapılması gerekir. Ancak tavafın hemen ardından yapılması şart değildir, fasıla verilebilir, ancak fasıla verilmesi mekruhtur.[167]

d) Sa'yi Safa ve Merve tepeleri arasında yapmak.

e) Sa'ye Safa Tepesinden Başlayıp Merve Tepesinde Bitirmek.

Sa'ye Safa tepesinden başlanmazsa ilk şavt geçerli olmaz. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.,

نَبْدَأُ بِمَا بَدَأَ اللّٰهُ تَعَالٰى بِهِ

"*Sa'ye, Allah'ın ayette ilk önce zikrettiği Safa'dan başlıyoruz*"[168] buyurmuş[169] ve sa'ye Safa'dan başlamıştır.

f) Sa'yin En Az Dört Şavtını Yapmak

Sa'yin ilk dört şavtını yapmak **rükün**, yediye tamamlamak ise **vaciptir.** Bir şeyin yarısından fazlası o şeyin tamamı hükmündedir. Bu itibarla en az dört şavt yapan kimse sa'yi yapmış sayılır. Geri kalan şavtlar yapılmazsa her şavt için bir sadaka-i fıtır gerekir. Sa'y bütünüyle terk edilirse **dem** gerekir.

***

---

166 Bâşnefer, s. 218.

167 Kâsânî, 134. Şirbînî, II, 256.

168 **"Şüphesiz, Safâ ve Merve Allah'ın (dininin) nişanelerindendir…"** (Bakara, 2/158) ayeti kast edilmektedir.

169 Buhârî, Hac, 57. II, 161.

Şâfiî, **Mâlikî** ve **Hanbelî** mezheplerine göre sa'yi yedi şavta tamamlamak **rükün**dür.[170] Çünkü Peygamberimiz (a.s.),

اَيُّهَا النَّاسُ خُذُوا مَنَاسِكَكُمْ

"*Ey insanlar! Hac menâsikinizi (benden) alınız (öğreniniz)*"[171] buyurmuş ve kendisi de sa'yi yedi şavt olarak yapmıştır.[172]

2. SA'YİN VACİPLERİ

a) Gücü Yeten Kimsenin Sa'yi Yürüyerek Yapması

Hanefî ve **Mâlikî** mezheplerine göre gücü yeten kimsenin sa'yi yürüyerek yapması vaciptir. Gücü yettiği halde sa'yi tekerlekli sandalye ile yapmak dem gerektirir.

Hasta, yürüyemeyecek kadar yaşlı ve özürlü olanlar, tekerlekli sandalye ile sa'y yapabilirler.

***

Şâfiî ve **Hanbelî** mezheplerine göre sa'yi yürüyerek yapmak **sünnet**tir.

b) Sa'yi Yedi Şavta Tamamlamak

Sa'yin şavtlarını yediye tamamlamak **vacip**tir. Dördüncü şavttan sonra terk edilen her şavt için sadak-i fıtır gerekir.[173]

***

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre ise yedi şavta tamamlamak **rükün**dür.[174] Bir şavt eksik olsa bile sa'y geçerli olmaz.

---

170 Şirbinî, II, 255.
171 Nesâî, Menâsik, 220. V, 270
172 Tirmizî, Hac, 38; III, 216.
173 Abdülğanî el-Mekkî, s. 197.
174 Şirbînî, II, 255.

c) Umre'nin Sa'y'ini İhramlı Olarak Yapmak

Umre yapmak üzere niyet edip ihrama giren kimsenin, umre sa'yini, umre tavafından sonra ihramdan çıkmadan önce yapması **vaciptir**.

Bir kimse umre tavafını yaptıktan sonra Sa'y yapmadan önce tıraş olup ihramdan çıkar, Umre'nin Sa'y'ini ihramsız olarak yaparsa **dem** gerekir.

d) Safa ile Merve Arasındaki Mesafenin Tamamını Yürümek

Safa ile Merve arasındaki mesafe eksik bırakılmadan yürünmelidir. Yürünen mesafenin toplamı 4 tam şavtı tamamlıyorsa Sa'y geçerlidir. Ancak eksik bırakılan her şavt için sadaka-i fıtır gerekir.[*]

3. SA'YİN SÜNNETLERİ

a) Sa'yi, tavafı yaptıktan ve tavaf namazını kıldıktan sonra ara vermeden yapmak.

b) Sa'yi abdestli olarak yapmak.

c) Elbisede ve bedende namaza mani pislik (necaset) bulunmaması.

d) Hacer-i Esvedi istilâm ettikten sonra Safa tepesine doğru ilerlemek.

e) Safa ve Merve tepelerine çıkıldığında Kâ'be'ye yönelerek tekbir, tehlil ve salavat getirmek ve dua etmek. Dua sırasında elleri açarak göğe doğru kaldırmak menduptur.

f) Sa'yin her şavtında Kâ'be'yi görebilecek şekilde Safa ve Merve tepeleri üzerine çıkmak. En üst kısımlara doğru tırmanmağa çalışmak ise mekruhtur.

g) Her şavtta, Safa ile Merve tepeleri arasındaki iki yeşil ışık arasında "**hervele**" yapmak. Kadınlar hervele yapmazlar.

---

* Abdulğanî el-Mekkî, s. 197

h) Sa’y sırasında tekbir, tehlil ve dua ile meşgul olmak.[175]

i) Sa’yin şavtlarını peş peşe yapmak.

***

Mâlikî mezhebine göre şavtları peş peşe yapmak sa’yin geçerlilik **şartı**dır. Bu şarta uyulmadan yapılan sa’yin iade edilmesi gerekir.

4. SA’YİN YAPILIŞI

Tavaf tamamlanıp Hacer-i Esved istilâm edildikten sonra sa’yin yapılacağı yere doğru ilerlenir. Safa tepesine yaklaşıldığında,

اِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ اَوِاعْتَمَرَ
فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِ اَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَاِنَّ اللّٰهَ
شَاكِرٌ عَلِيمٌ

“Şüphesiz Safa ile Merve Allah’ın (dininin) **nişanelerindendir. Onun için her kim hac veya umre niyeti ile Kâ’be’yi ziyaret eder ve onları da tavaf ederse bunda bir günah yoktur. Her kim gönlünden koparak bir hayır işlerse şüphesiz Allah onu bilir, karşılığını verir”**[176] anlamındaki âyet okunur ve sa’ye niyet edilir.

Umre sa’yinin niyetini,

اَللّٰهُمَّ اِنِّى اُرِيدُ اَنْ اَسْعَى مَا بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ سَبْعَةَ اَشْوَاطٍ
سَعْىَ الْعُمْرَةِ لِلّٰهِ تَعَالٰى

175 Müslim, Hacc, 272, 275. I, 933.
176 Bakara, 2/158.

“Allah’ım! Senin rızan için Safa ile Merve arasında yedi şavt olarak umrenin sa’yini yapmaya niyet ediyorum” diye;

Haccın sa’yinin niyetini ise;

اَللّٰهُمَّ اِنّى اُرِيدُ اَنْ اَسْعٰى مَا بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ سَبْعَةَ اَشْوَاطٍ سَعْىَ الْحَجِّ لِلّٰهِ تَعَالٰى

“Allah’ım! Senin rızan için Safa ile Merve arasında yedi şavt olarak haccın sa’yini yapmaya niyet ediyorum” diye yapılır.

Sa’y yapacak kimse, Kâ’be görülebilecek kadar Safa tepesine çıkar. Kâ’be’ye dönerek:

اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ لَااِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ وَلِلّٰهِ الْحَمْدُ

Ve

لَااِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَاشَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

diye tekbir ve tehlil getirir, ellerini kaldırarak dua eder. Buradan Merve tepesine doğru yürümeğe başlar. Yürürken yine tekbir, tehlil ve dua ile meşgul olur. Yeşil ışıklarla belirlenmiş olan yere gelindiğinde erkekler “hervele” yapar. Sonra normal yürüyüşe devam eder. Merve tepesine yaklaşıldığında... اِنَّ الصَّفَا ayetini okunur. Merve tepesine çıkıp Kâ’be’ye döner, tekbir ve tehlil getirir, ellerini kaldırıp dua ve niyazda bulunur. Böylece bir şavt tamamlamış olur. Tekrar Safa tepesine doğru yürür. Yeşil ışıkların bulunduğu yerde yine erkekler süratli ve çalımlı bir şekilde koşarak yürürler. Yürüyüş sırasında tekbir, tehlil ve dua ile meşgul olur. Safa tepesine ulaşıldığında ikinci şavtı tamamlamış olur.

Şavtlar Safa’dan Merve’ye dört gidiş ve Merve’den Safa’ya

üç dönüş olmak üzere yedi şavt tamamlanıncaya kadar devam eder. Şavtlar yapılırken tekbir ve tehlil dışında mesnun dualar veya Kur'ân okunur.

V. ARAFAT VAKFESİ

"**Arafat**"[177], Mekke'nin 25 km. güney doğusunda ova görünümünde düz bir alanın adıdır. Doğu, kuzey ve güneyi dağlarla çevrilidir.

Hz. Adem ile Havva'nın cennetten indirildikten sonra buluştukları yere "Arafat", buluştukları güne "arefe" denilmiştir.[178]

Arafat, **Hıll** bölgesinde **Harem** sınırları dışında kalır. Harem sınırı ile Arafat arasında **Urene** vadisi, Arafat'ın ortasında "**Cebel-i Rahme**" (rahmet dağı), batısında **Nemîre Mescidi** vardır. Günümüzde Arafat, ağaçlandırılmış ve dokuz oto yol ile Müzdelife'ye bağlanmıştır

Haccın aslî rüknü olan vakfe, Arafat'ta yapılır.

Sözlükte belirli bir yerde bir süre kalmak anlamına gelen "**vakfe**"; bir hac terimi olarak, hac yapma niyetiyle ihrama girmiş olan bir kimsenin Zîlhicce ayının 9. günü zevalden sonra Arafat'ta bir müddet kalması demektir.

Arafat vakfesi yapılmadan hac ibadeti yerine getirilmiş olmaz. Şu âyetler, Arafat vakfesine işaret etmektedir:

فَاِذَا اَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ

"**Arafat'tan ayrılıp (Müzdelife'ye) akın edînce Meş'ari Haramda Allah'ı anın**".[179]

177 Arafat kelimesi sözlükte; bilme, anlama ve tanıma anlamlarındaki "a-r-f" kökünden türemiştir.

178 Kurtubî, II, 415.

179 Bakara, 2/198.

ثُمَّ اَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ اَفَاضَ النَّاسُ

"**Sonra insanların akın ettiği yerden** (Arafat'tan) **siz de akın edin**…"[180]

Kureyşliler daha önceleri Müzdelife'de vakfe yaparlar, Harem ehli oldukları gerekçesiyle Arafat vakfesi yapmazlardı.[181] Yüce Allah bu âyet ile Arafat'ta vakfe yapılmasını kesin olarak emretmiştir. Peygamberimiz (a.s) da اَلْحَجُّ عَرَفَةُ "*Hac, Arafat'tır*" buyurmuştur.[182]

---

180 Bakara, 2/199.

181 Müslim, Hac, 151-152. I, 893-894. Kâsânî, II, 125.

182 Nesâî, Menâsikü'l-haccı, 203. V, 256. اَلْحَجُّ عَرَفَاتٌ İbn Mâce, Menâsik, 57. II, 1003. Tirmizî'nin rivayeti

اَلْحَجُّ عَرَفَاتٌ اَلْحَجُّ عَرَفَاتٌ اَلْحَجُّ عَرَفَاتٌ

"Hac, Arafat'tır, hac Arafat'tır, hac Arafat'tır" şeklindedir. Tirmizî, Tefsîr, 3. V, 214. Ebû Dâvûd'un rivayeti ise,

اَلْحَجُّ يَوْمُ عَرَفَةَ "*Hac Arafat günüdür*" şeklindedir. Menasik, 69. II, 485.

Vakfe'nin haccın rüknü olduğu konusunda ümmetin icmaı hasıl olmuştur.[183]

Arafat vakfesinin şartları, vacipleri, sünnet ve müstehapları vardır.

1. Arafat Vakfesinin Rüknü

Arafat vakfesinin bir rüknü vardır, o da Arafat sınırları içerisinde belirlenen zaman diliminde kısa bir süre bulunmaktır.

Bir kimse ihramlı olarak belirlenen zaman dilimi içerisinde bilerek veya bilmeyerek, uyanık veya uyuyarak, ayık veya baygın olarak, oturarak, yürüyerek veya vasıta içerisinde, abdestli veya abdestsiz, cünüp, adetli ve loğusalı, niyetli veya niyetsiz kısa bir süre Arafat'ta bulunsa vakfe yapmış olur.

2. Arafat Vakfesinin Geçerli Olmasının Şartları

Arafat vakfesinin geçerli olmasının üç şartı vardır:

a) Hac için ihrama girmiş olmak

b) Vakfeyi Arefe günü (9 Zilhicce) güneşin zeval noktasına gelmesinden kurban bayramın birinci günü (10 Zilhicce) fecr-i sadığa kadar olan süre içinde yapmak.

***

Hanbelî mezhebine göre vakfe, Arefe günü fecr-i sadıktan bayramın birinci günü fecr-i sadığa kadar yapılabilir.

c) Vakfeyi Arafat'ta yapmak. Arafat sınırları dışında yapılan vakfe geçerli olmaz.

***

Mâlikî mezhebine göre, ayrıca gecenin bir cüz'ünde Arafat'ta bulunmak vakfenin geçerli olması için **şart**tır. Güneş batmadan önce Arafat'tan ayrılıp bir daha dönmeyen kimsenin haccı bâtıl olur.[184]

---

183 Kâsânî, II, 125. İbn Rüşd, I, 424.

184 İbn Rüşd, I, 426. Kurtubî, II, 417. İbn Kudâme, V, 24

Süresi içinde kısa da olsa bir müddet Arafat'ta vakfe yapmayan kimse hacca yetişememiş olur. Bu kimsenin daha sonraki yıllarda yeniden haccetmesi gerekir.

3. Arafat Vakfesinin Vacibi

Arefe günü gündüz Arafat'a çıkmış olanların güneş batıncaya kadar Arafat'ta beklemeleri **vacip**tir.

Peygamberimiz (a.s.), güneş batıncaya kadar Arafat'ta beklemiştir.[185]

Gündüz Arafat'ta bulunmayıp güneş battıktan sonra Arafat'a gelenler, Arafat vakfesini yapmış olurlar, bu kimseler için her hangi bir ceza da gerekmez.

***

Mâlikî mezhebine göre Arafat'ta güneş batıncaya kadar beklemek gerekmez**.** Az da olsa gündüz Arafat'ta bulunmakla **vacip** yerine gelmiş olur. Vakfe yapan kimse gündüz Arafat'tan ayrılması durumunda vakfesinin geçerli olabilmesi için geceleyin gelip kısa bir süre de olsa Arafat'ta bulunması gerekir.[186]

4. Vakfenin Yapılacağı Yer

Urene vadisi[187] hariç Arafat'ın her tarafı vakfe yeridir. Peygamberimiz (a.s.),

عَرَفَةُ كُلُّهَا مَوْقِفٌ

" *Arafat'ın her yeri vakfe yeridir*"[188]

وَارْتَفِعُوا عَنْ بَطْنِ عُرَنَةَ

---

185 Ebû Dâvûd, Menâsik, 61, II, 467. Ahmed, I, 75.

186 Kâsânî, II, 127. Şirbînî, II, 262-263. İbn Kudâme, V, 155

187 İbn Mâce, Hac, I, 1002. Mâlik, Hac, I, 388. Ahmed, IV, 82. Kâsânî, II, 151.

188 Müslim, Hac, 149. I, 893.

“(Ancak) Urene Vadisi’nden uzak durun” buyurmuştur.[189] **Urene** vadisi, Harem sınırı ile Arafat arasındaki mevkidir, Arafat’a dahil değildir.

Mekke istikametinde bulunan Urene vadisi dışında Arafat’ın her hangi bir yerinde vakfe yapan kimse haccın bu aslî rüknünü yerine getirmiş olur.

5. Vakfenin Yapılacağı Zaman

Vakfenin yapılacağı zaman**,** Arefe günü (9 Zilhicce) güneşin zevalinden sonra başlar, kurban bayramın birinci günü (10 Zilhicce) fecr-i sadığa kadar devam eder.

Bu zaman diliminde Arafat’ta vakfe yapmayan kimse haccın bu aslî rüknünü yerine getirmemiş ve neticede hac yapmamış olur. Arefe günü öğle vaktinden önce, bayramın birinci günü sabah namazı vaktinin girdiği andan sonra yapılan vakfe geçerli olmaz.

وَمَنْ اَدْرَكَ عَرَفَةَ قَبْلَ اَنْ يَطْلُعَ الْفَجْرُ فَقَدْ اَدْرَكَ الْحَجَّ

“Fecir doğmadan önce Arafat’a yetişen kimse hac yapmış olur”,[190]

فَمَنْ جَاءَ قَبْلَ صَلاَةِ الْفَجْرِ لَيْلَةَ جَمْعٍ فَقَدْ تَمَّ حَجُّهُ

“*Kim Müzdelife gecesi sabah namazından önce Arafat’a gelirse haccı tamam olmuştur”*[191] anlamındaki hadisler, Arafat vakfesinin son zamanını bildirmektedir.

---

189 İbn Mâce, Menâsik, 55. II, 1002.
190Tirmizî, Tefsîr, 3. V, 214
191 İbn Mâce, Menâsik, 57. No: 3015. II, 1003. Bir diğer hadis şöyledir:

مَنْ جَاءَ قَبْلَ الصُّبْحِ مِنْ لَيْلَةِ جَمْعٍ فَتَمَّ حَجُّهُ

“*Kim Müzdelife gecesi sabah namazından önce Arafat’a gelirse haccı tamam olmuştur”* Ebû Dâvûd, Menasik, 69. II, 485.

Peygamberimiz (a.s.) zevalden sonra vakfe yapmış[192] ve

خُذُوا عَنِّى مَنَاسِكَكُمْ

"*Haccın menâsikini benden alınız*" buyurmuştur.[193]

***

Ahmed b. Hanbel'e göre Arafat vakfesinin zamanı, Arefe günü fecri sadıkla başlar, bayramın birinci günü fecr-i sadıkla sona erer.

İmam Mâlik'e göre Arafat vakfesinin vakti, Arefeyi bayrama bağlayan gece vaktidir. Az da olsa Arafat'ta geceleyin vakfe yapmayan kimse Arafat vakfesi yapmamış sayılır.

Arafat'ta vakfe yapmayan kimse hac yapmamış olur. Bu kimsenin başka bir yıl yeniden hac yapması gerekir.[194]

6. Arafat Vakfesinin Sünnetleri

a) Arefe günü sabahı güneş doğduktan sonra Mina'dan Arafat'a hareket etmek.

b) Zeval vaktinden önce Arafat bölgesinde bulunmak.

c) Mümkünse vakfe için gusletmek.

d) Öğle namazı öncesinde Nemîre Mescidi'nde hutbe okunması.

e) Oruçlu olmamak.

f) Vakfe esnasında abdestli ve kıbleye yönelik bulunmak.

g) Mümkün olduğu kadar vakfeyi "Cebelü'r-Rahme" denilen tepenin yakınında yapmak.

h) Öğle vakti olunca öğle ve ikindi namazlarını birleştirerek kılmak (cem'-i takdîm).

---

192 Kâsânî, II, 126

193 Müslim, Hac, 310. I, 893.

194 Kâsânî, II, 126-127. İbn Kudâme, V,24; Şirbînî, II, 262-264. İbn Rüşd, I, 426. Kurtubî, II, 416.

Peygamberimiz (a.s.) Arafat'ta öğle namazı ile ikindi namazını öğle vaktinde birleştirerek kılmıştır.[195]

Ebû Hanîfe'ye göre öğle ile ikindi namazının cem'-i takdîm ile kılınabilmesi için; Arefe günü hac için ihramlı olarak Arafat'ta bulunmak ve namazı Mescid-i Nemîre'de "cemâat-i kübrâ" ile kılmak gerekir. Aksi halde her namaz kendi vaktinde kılınır.

Ebû Yûsuf ve **İmam Muhammed** ile **Şâfiî, Hanbelî** ve **Mâlikî** mezheplerine göre, Arefe günü hac için ihramlı olanların, öğle ile ikindi namazlarını; ister Nemîre Mescidi'nde ister çadırlarda, ister cemaatle, ister münferit olsun herkesin cem'-i takdîm ile kılması **sünnet**tir.[196]

Cem-i takdîm ile namaz şöyle kılınır: Ezan okunduktan sonra önce öğle namazının ilk sünneti kılınır, sonra kamet getirilir ve öğlenin farzı kılınır, tekrar kamet getirilir ve ikindinin farzı kılınır. İki farz arasında sünnet ve nafile kılınmaz. Her iki farzdan sonra telbiye ve teşrik tekbirleri okunur.

ı) Vakfeyi, cem'-i takdîm ile kılınan namazdan sonra yapmak.

Vakfe esnasında ayakta durmak oturmaktan daha faziletlidir.

i) Gün boyunca, Kur'an okumak, telbiye, zikir, tehlîl, tekbir, tespih, dua ve istiğfar gibi ibadetleri çokça yapmak.

Mukim olanlar, Arafat'ta öğle ve ikindi namazlarını tam kılarlar. Namazları tam kılanlar da cem-i takdîm yaparlar.

Hacda seferilik:

Hanefî mezhebine göre Arafat öncesi Mekke'de 15 gün ve daha fazla, diğer mezheplere göre giriş ve çıkış günleri hariç 4 gün ve daha fazla kalan kimse mukîm sayılır ve namazlarını tam kılar. Bu sürelerden az kalacak olan kimse ise seferî sayılır ve dört rekatlı namazları iki rekat olarak kılar.[197] Ancak **İmam Ma-**

---

195 Nesâî, Menâsik, 201. V, 254.

196 Kâsânî, II, 152-153. Şirbînî, II, 260. İbn Kudâme, V,12-13. İbn Rüşd, I, 424-425.

197 Kâsânî, II, 152. Şirbînî, II, 260. Tirmizî, Hac, 52, III, 229.

lik'e göre mukîm olsun misafir dolsun Arafat'ta herkesin namazları seferî olarak kılması **sünnet**tir.[198]

Cemaatle kılınan namazlarda imam mukim ise namazları tam kıldırır. Cemaat misafir de olsa imama uyarak namazı tam kılar. Arafat, Müzdelife ve Mina'da da hüküm aynıdır. (Kâsanî II, 152)

Arafat vakfesi, Cuma gününe rastlarsa mukîm olsun veya misafir olsun Cuma namazı Arafat'ta vakfe yapanlara farz olmaz.[199]

VI. MÜZDELİFE VAKFESİ

"**Müzdelife**"[200], Arafat ile Mina arasında Harem sınırları içinde bir bölgenin adıdır. Mina ile Müzdelife arasında "**Muhassır** Vadisi", Müzdelife sınırları içerisinde Kuzeh dağı üzerinde "**Meşar-i Harem**" adında bir tepe vardır.

Akşam ile yatsı namazı cem edilerek kılındığı için Müzdelife bölgesine "cem'" (جَمْع) ismi verilmiştir.[201]

Kur'an-ı Kerîm'de Müzdelife vakfesine,

فَاِذَا اَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ

"**Arafat'tan ayrılıp (seller gibi Müzdelife'ye) akın edînce Meş'ar-i Haramda Allah'ı anın**"[202] anlamındaki âyet işaret etmektedir. Peygamberimiz (a.s.)

مَنْ صَلَّى مَعَنَا صَلاَتَنَا هٰذِهِ هٰهُنَا ثُمَّ اَقَامَ مَعَنَا وَقَدْ وَقَفَ قَبْلَ ذٰلِكَ بِعَرَفَةَ لَيْلاً اَوْنَهَارًا فَقَدْ تَمَّ حَجُّهُ

---

198 Tirmizî, Hac, 52, III, 229.

199 Kâsânî, II. 151-152. İbn Rüşd, I, 425. Kurtubî, II, 418-420. Şirbînî, II, 260-263.

200 Müzdelife kelimesi, ileri geçmek ve yaklaşmak anlamındaki "izdilâf" kökünden türemiştir.

201 Kurtubî, II, 421. İbn Kudâme, V, 35.

202 Bakara, 2/198.

"Kim burada (Müzdelife'de) (sabah) namazını kılar, sonra bizimle burada bulunur, öncesinde gece veya gündüz Arafat'ta vakfe yaparsa haccı tamam olmuştur."[203]

Müzdelife'de vakfe yapmak haccın **vacib**lerindedir**.**[204]

1. Müzdelife Vakfesinin Rüknü

Müzdelife sınırları içerisinde belirlenen zaman diliminde kısa bir süre bulunmak veya buradan geçmek **rükün**dür.

Bir kimse bilerek veya bilmeyerek, uyanık veya uyuyarak, ayık veya baygın, oturarak, yürüyerek veya vasıta içerisinde, ab-

---

203 Nesâî, Menasikü,, 211. V, 263. Ebû Dâvûd, Menâsik, 69. II, 487. Ahmed, IV, 261. Dârimî, Hac, II, 59. bk. İbn Mâce, Menâsik, 57, II, 1004.

204 Kâsânî, II, 135-136. Şirbînî, II, 264-265. İbn Kudâme, V, 35.

destli veya abdestsiz, cünüp, adetli ve loğusalı, niyetli veya niyetsiz olarak Müzdelife Vakfesini yapsa vacip yerine getirilmiş olur.[205]

2. Müzdelife Vakfesinin Geçerli Olmasının Şartları

a) Hac İçin İhramlı Olmak

Diğer hac menasiki gibi Müzdelife vakfesi de ihramsız geçerli olmaz.

b) Arafat Vakfesini Yapmış Olmak

Arafat vakfesini yapmayan kimsenin haccı, dolayısıyla Müzdelife vakfesi geçerli olmaz.

c) Vakfeyi Müzdelife Sınırları İçinde Yapmak

Muhassır vadisi dışında[206] Müzdelife'nin her yerinde vakfe yapılabilir. Peygamberimiz (a.s.),

اَلْمُزْدَلِفَةُ كُلُّهَا مَوْقِفٌ

"*Müzdelife'nin her tarafı vakfe yeridir*,"[207]

وَارْتَفِعُوا عَنْ بَطْنِ مُحَسِّرٍ

"*(Ancak) Muhassir Vadisi'nden uzak durun*"[208] buyurmuş, Akabe cemresine atılacak taşları buradan toplatmıştır.[209]

d) Vakfeyi Belirli Zaman İçinde Yapmak

Müzdelife vakfesinin zamanı, bayramın birinci günü fecr-i sadıktan güneşin doğmasına kadar olan süredir.

***

---

205 Kâsânî, II, 136. Şirbînî, II, 264.

206 Muhassir vadisi Mina'ya dahildir. Nesâî, Menâsik, 204. V, 258. Kâsânî, II, 136.

207 Nesâî, Menâsik, 212. V, 265. Müslim, Hac, 310. I, 893.

208 İbn Mâce, Menâsik, 55. 3013. II. 1002.

209 Nesâî, Menâsik,, 204, 217, 218. V, 258, 268, 269.

Şâfiî ve **Hanbelî** mezheplerine göre Arefe gününü bayrama bağlayan gecenin yarısından güneşin doğmasına kadar geçen süredir. (Gece yarısı, güneşin batışı ile fecr-i sâdık arasındaki sürenin ortasıdır).[210]

Mâlikî mezhebine göre arefe günü akşamı güneşin batışından bayram sabahı güneşin doğmasına kadar olan süredir.[211]

3. Müzdelife Vakfesinin Vacipleri

Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre Müzdelife'de akşam ve yatsı namazlarını ister münferit ister cemaatle olsun, yatsı vakti içinde cem'-i te'hîr ile kılmak **vâcip**tir. Abdullah ibn Ömer,

جَمَعَ رَسُولُ اللهِ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ بِجَمْعٍ صَلَّى الْمَغْرِبَ
ثَلاَثًا وَالْعِشَاءَ رَكْعَتَيْنِ بِاِقَامَةٍ وَاحِدَةٍ

"*Allah'ın Elçisi, akşam namazı ile yatsı namazını Müzdelife'de birleştirerek kıldı. Akşamı üç, yatsıyı iki rekat olarak bir kametle kıldı*" demiştir.[212]

Hanefî mezhebinden **Ebû Yusuf** ile **Şâfiî, Mâlikî** ve **Hanbelî** mezheplerine göre Müzdelife'de akşam ile yatsı namazlarını cem-i te'hîr ile kılmak **sünnet**tir.

Bu namazlar yatsı vaktinin çıkmasından endişe edilmedikçe Arafat'ta veya yolda kılınmaz; kılındığı takdirde, henüz yatsı vakti çıkmadan Müzdelife'ye ulaşılırsa, Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre yeniden kılınır. Diğer müçtehitlere göre Müzdelife'ye ulaşmadan kılınması mekruh ise de kılındığı takdirde iadesi gerekmez.

210 Kâsânî, II, 136. Şirbînî, II, 264. İbn Kudâme, V, 286-287.

211 Başnefer, s.254.

212 Müslim, Hac, 290. II, 938. Nesâî, Menâsik, 207. V, 260. Peygamberimizin Müzdelife'de akşam ile yatsı cem ederek kıldığına dair bir çok hadis vardır. bk. Müslim, Hac, 276-290, 291, 292. İbn Mâce, Menâsik, 60. II, 1005.

Cem'-i takdîm ve cem'-i te'hîr ile kılınan namazlarda, iki farz arasında başka namaz kılınması mekruhtur. Bu sebeple akşamın sünneti ve yatsının ilk sünneti kılınmaz. Yatsının son sünnetiyle vitir kılınır. Cem-i te'hîr ile namaz, bir ezan ve bir kametle kılınır. Yatsı namazı için ayrıca ezan ve ikamet gerekmez.[213]

4. Müzdelife Vakfesinin Sünnetleri

a) Arefe gününü bayram gününe bağlayan geceyi burada geçirmek

b) Vakfeyi Kuzeh dağı üzerindeki Meş'ar-i Harâm civarında yapmak

c) Sabah namazını erkence kılmak

d) Sabah namazından sonra telbiye, tekbir, tehlîl, zikir, dua ve istiğfar ile vakfeyi ortalık aydınlanıncaya kadar sürdürmek

e) Ortalık iyice aydınlandıktan sonra güneş doğmadan Mina'ya hareket etmek

Sünnetlerin terk edilmesi ile bir ceza gerekmez, ancak sünneti terk eden kimse sünnet sevabından mahrum kalmış olur.

Mazereti olanların, Müzdelife'den geçerek Mina'ya veya Mekke'ye gitmeleri caizdir. Nitekim Peygamberimiz (a.s), eşlerini ve zayıf kimseleri geceden Mina'ya göndermiştir.[214]

VII. MİNA'DA YAPILAN GÖREVLER

"**Mina**", Müzdelife ile Mekke arasında Harem sınırları içinde bir bölgenin adıdır.

Kurban bayramı günleri (Zilhicce 10, 11, 12 ve 13) Mina'da şeytan taşlama, kurban kesme ve tıraş olmak üzere 3 görev îfa edilir.

Fecr-i sadık'a kadar veya gecenin çoğunu Müzdelife'de geçirmek Hanefîlere göre **sünnet**; Şafiî ve Hanbeli'lere göre **va-**

213 Mergînânî, I. 146. Kâsânî, II, 154-155. Şirbînî, II, 264. İbn Rüşd, I, 427-228. İbn Kudâme, V. 29-30. Kurtubî, II, 428

214 Nesâî, Menâsik, 208, 214. V, 261-262, 266.

cip; Malikîlere göre gecenin herhangi bir saatinde kısa bir süre-de olsa bulunmak **vacip**, fecr-i sadık'a kadar gecelemek ise **sün-nettir**.*

1. REMY-İ CİMAR

Sözlükte küçük taşlar atmak anlamına gelen "**remy-i cimar**", bir hac terimi olarak "cemerat" diye adlandırılan belli yerlere belli zamanda ve belli sayıda taş atmak demektir.

Yüce Allah, İbrahim Peygambere, oğlu İsmail'i kurban etmesini emrettiğinde şeytan bu emri yerine getirmelerine engel olmaya çalışmıştı. Bunun üzerine Hz. İbrahim, eşi Hacer ve oğlu İsmail, şeytanın bu tuzağını fark edip onu taşlamışlardı. İşte "**remy-i cimar**", bu olayı sembolize etmektedir. Burada şeytana karşı direniş ve protesto söz konusudur.[215]

Şeytan taşlama vazifesi, Mina'da Kurban bayramı günlerinde îfa edilir. **Şeytan taşlama** ittifakla haccın **aslî vacip**lerinden biridir."[216] Bu görevin terk edilmesi dem gerektirir.

Şeytan taşlama günlerinde Mina'da gecelemek **sünnet**tir**.**

***

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre kurban bayramının 1. gününü 2. gününe, 2. gününü 3. gününe ve eğer dördüncü günü kalacaksa 3. gününü 4. gününe bağlayan gecenin yarıdan çoğunu Mina'da geçirmek **vacip**tir. Mazeretsiz olarak bu görevin terki **dem** gerektirir.[217]

***

---

* Başnefer, s. 254.

215 Taberî, XII, 23/83-85. Zuhaylî, III, 2253.

216 Serahsî Şemsüddîn, *el-Mebsut,* IV, 65. Dârü'l-Marife, Beyrut, 1993. Nevevî, *el-Mecmu'* VIII, 164; Makdisi, eş-Şerhü'l-Kebir, V, 123; Başnefer,166. bk. Müslim, Hac, 310, I, 943.

217 Nevevî, *el-İzah,* 359; İbn Kudame, V, 46-47; Abdülganî el-Mekkî, s. 260. Cezirî, 668.

Mina'da şeytanın taşlandığı "Cemerat" diye anılan üç yer vardır.

1. "Cemre-i Suğrâ" (Küçük Cemre): Mescid-i Hayf tarafındadır. Bu cemreye halk arasında "Küçük Şeytan" denir.

2. "Cemre-i Vustâ" (Orta Cemre): Mekke cihetinde Küçük Cemreden sonra 150 m. mesafede yer alır. Bu cemreye halk arasında "Orta Şeytan" denir.

3. "Cemre-i Akabe" (Büyük Cemre): Mina'nın Mekke istikametindeki sınırında yer alır. Bu cemreye halk arasında "Büyük Şeytan" denir.

a) Remy-i Cimar'ın Vakti, Hükmü Ve Uygulanması

Cemrelere taş atmanın zamanı, kurban bayramı günleridir. Bu günlerin ilkine "Yevm-i Nahr" (*Kurban Kesme Günü*), kalan üç güne ise "Eyyam-ı Teşrik" (*Teşrik Günleri*) denir. İlgisi nedeniyle bu günler, "**Eyyam-ı Mina**" (*Mina Günleri*) olarak da anılır.

aa) Bayramın Birinci Günü

Bayramın birinci günü, büyük şeytan denilen Akabe Cemresi'ne yedi taş atılır. Bu taşların atılma zamanı; **Hanefi** ve **Mâlikî** mezheplerine göre **fecr-i sadıktan** itibaren başlar, ikinci gün, **fecr-i sadığa** kadar devam eder. Bu zaman diliminde taşlar atılmazsa **dem** gerekir.

Ebû Yusuf ile **İmam Muhammed**'e göre, vaktinde atılamayan taşlar, bayram sonuna kadar kaza şeklinde atılabilir ve bundan dolayı ceza da gerekmez.[218]

***

Şâfiî ve **Hanbelî** mezheplerine göre, Akabe Cemresi'ne taş atma Arefe gününü birinci gününe bağlayan gece yarısından itibaren başlar, bayramın 4. günü güneşin batmasına kadar devam eder. Bu günde atılması gereken taşlar bayramın dördüncü günü güneş batımına kadar atılsa caiz olur, her hangi bir ceza da gerekmez.[219]

Bayramın birinci günü Mina'ya gelindiğinde yukarıda zikredilen süre içerisinde Akabe cemresine gidilir. Uygun bir yerden

بِسْمِ اللهِ اَللّٰهُ اَكْبَرُ رَغْمًا لِلشَّيْطَانِ وَحِزْبِهِ

218 Abdülganî el-Mekkî, 245-247; İbn Kudame, III, 46-47; Cezîrî, I, 668. Şirbînî, II, 271.

219 Nevevî, *el-İzah*, s. 311. Serahsî, IV, 65; Kinânî, III, 1213; Makdisi, eş-Şerhü'l-Kebir, V, 89.

Fıkıh kaynaklarında; bayramın birinci günü Cemre-i Aka'be'ye atılacak taşların güneşin doğuşundan sonra atılmasının müstehap, zeval vaktinden sonra atılmasının caiz, güneş batımından sonra atılmasının mekruh olduğu şeklindeki görüşler yer almaktadır. Geceleyin taş atmanın mekruh görülmesi, yeterli aydınlatmanın yapılamadığı eski devirlerde gece karanlığında atılan taşların yerini bulamaması ve başkalarına zarar verme ihtimali bulunması ihtimalinden kaynaklanmaktadır. Günümüzde bu tür sakıncalar ortadan kalktığından geceleyin taş atılması mekruh olmaktan çıkmıştır.

"*Allah'ın adıyla… Allah en büyüktür, şeytan ve taifesini kastederek taş atıyorum*[220] duası okunarak taşlar atılır.[221]

Nohut büyüklüğündeki taşlar, sağ elin baş parmağıyla işaret parmağının uçları arasında tutulur, kol fazla kaldırılmadan atılır.

Taşlar atıldıktan sonra beklenmeksizin oradan uzaklaşılır. Dua etmek için beklenmez, dua yürürken yapılır.

Cemre-yi Akabe'ye ilk taşın atılmasıyla **telbiye**ye son verilir.

Temettu veya kıran haccı yapan kimse, bayramın birinci günü Akabe Cemresi'ne taş attıktan sonra kurbanını keser veya vekâleten kestirir. Günümüzde kurbanlar, daha önce parası yatırılmak suretiyle İslâm Bankası aracılığı ile kestirilmektedir. Tıraş olup ihramdan çıkar. Böylece birinci "**tehallül**" gerçekleşir.

---

220 İbn Âbidîn, II, 513. bk. Nesâî, Menâsik, 204. V, 258.
221 İbn Âbidîn, II, 513

Bundan sonra "cinsel ilişki" dışındaki bütün ihram yasakları sona erer.

Bundan sonra Mescid-i Haram'a gidip ziyaret tavafını yapar. Böylece "**ikinci tehallül**" de gerçekleşmiş ve ihramla ilgili bütün yasaklar kalkmış olur. Daha önce yapmamışsa hac sa'yini yapar.

Tavaf ve Sa'yini yapan kimse, Mina'ya döner, bayramın 1, 2 ve 3. günlerinde (eyyam-i teşrik) Mina'da geceler. Eyyam-i Teşrik gecelerini Mina'da geçirmek **sünnettir.** Bu sünnet terk edilirse her hangi bir ceza gerekmez. Günümüzde mevcut şartlar sebebiyle Eyyam-i Teşrik geceleri Mina'da geçirilmemektedir.

***

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre Eyyam-i Teşrik gecelerini Mina'da geçirmek **vacip**tir.[222]

Bayramın birinci günü Akabe Cemresi'ne atılacak yedi taşın Müzdelife'de toplanması **müstehap**tır. Diğer günlerde cemrelere atılacak taşlar, Müzdelife, Arafat, Mina, Mekke veya her hangi bir yerden toplanabilir.

Cemrelere atılacak taşların cemrelerin yanından veya temiz olmayan yerlerden toplanması, büyük taşların kırılarak küçük parçalara bölünmesi **mekruh**tur.

bb) Bayramın İkinci ve Üçüncü Günleri:

Bayramın ikinci ve üçüncü günleri cemrelere taş atma **zamanı**, zevalden sonra başlar, fecr-i sadığa kadar devam eder. Peygamberimiz (a.s) ikinci ve üçüncü günde cemrelere taşı öğleden sonra atmıştır.[223]

Öğle vaktinden önce ve fecr-i sadıktan sonra atılan taşlar ge-

---

222 Şirbînî, II, 265.

223 Ahmed, I, 328. Ebu Hanife'ye göre bayramın 3. günü Mina'dan ayrılacak olan kimsenin, bu günün taşlarını zevalden önce atması caizdir. Abdülganî el-Mekkî s. 265-267.

çerli olmaz. Öğleden sonra atılması gereken bu taşlar atılmaz ve kurban bayramının 4. günü güneş batıncaya kadar kaza da edilmezse **dem** gerekir.[224]

Bayramın ikinci ve üçüncü günü sırasıyla küçük, orta ve büyük şeytana yedişer taş atılır. Bu sıraya uymak **sünnet**tir. Sıraya uyulmaması durumunda her hangi bir ceza gerekmez.

***

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre sıraya uyulması ise **vacip**tir. Bu mezheplere göre sıraya uyulmadığı takdirde dem gerekir.

cc) Bayramın Dördüncü Günü:

Bayramın dördüncü günü Mina'da kalmayacak olan kimseler bugünün taşlarını atmakla yükümlü değillerdir.

فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلاَ اِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلاَ اِثْمَ عَلَيْهِ

"Kim iki gün içinde acele edip (Mina'dan Mekke'ye) **dönerse, ona günah yoktur. Kim geri kalırsa, ona da günah yoktur"**[225] anlamındaki âyet buna işaret etmektedir..

Bayramın dördüncü günü Mina'da kalmayacak olan kimsenin, üçüncü günün taşlarını attıktan sonra fecr-i sadıktan önce Mina'dan ayrılması gerekir. Belirlenen zamanda ayrılmazsa dördüncü günün taşlarını da atması gerekir.

***

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre bayramın dördüncü günü Mina'da kalmayacak olan kimsenin üçüncü günü **güneşin batmasından önce** Mina'dan ayrılması gerekir.

Bayramın üçüncü günü Mina'dan ayrılmaya "**Nefr-i Evvel**" denir.

---

224 Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Neylü'l-Evtâr*. IV, 308. Baskı yeri ve tarihi yok.

225 Bakara, 2/203.

Dördüncü günün taşlarını atma zamanı, **zevalden sonra başlar** güneşin batmasıyla sona erer.

Bu günün taşları da önce küçük, sonra orta ve daha sonra da büyük şeytana olmak üzere yedişer taş atılır.

dd) Cemrelere Atılan Taşların Sayısı

Şeytan taşlamada;

Birinci gün, Akabe Cemre'sine 7,

İkinci gün, küçük, orta ve büyük cemrelere yedişerden 21,

Üçüncü gün, küçük, orta ve büyük cemrelere yedişerden 21,

Dördüncü gün, küçük, orta ve büyük cemrelere yedişerden 21 olmak üzere toplam 70 taş atılır.

Bayramın üçüncü gününde Mina'dan ayrılan kimse, dördüncü günü taş atmayacağı için ilk üç günde toplam 49 taş atmış olur.

Dördüncü günü atılacak taşlar toplanmış ise bu taşlar uygun bir yere bırakılır.

Ebû Hanîfe'ye göre bayramın dördüncü günü Mina'da kalanlar için, bu günün taşlarının zeval vaktinden önce cemrelere atılması **caiz, Ebû Yusuf** ve **Muhammed**'e göre caiz değildir.[226]

ee) Atılmayan Taşların Kazası

Taşlar, her gün için belirlenen zamanda atılmazsa ertesi günü veya en geç dördüncü gün güneş batımından önce atılmalıdır, aksi takdirde **dem** gerekir.

Sadece **Ebû Hanîfe**'ye göre her gün atılması gereken taşlar zamanında atılmazsa daha sonra kaza edilmez. Zamanında atılmadığı için **dem** gerekir.[227]

---

226 Serahsî, IV, 68. Nevevî, *el-Mecmu'*,VIII, 207, 226. Kinânî, III, 1210, 1216,1217. Abdülganî el-Mekkî, s. 267.

227 Makdisi, eş_Şerhü'l-Kebir, V, 89. Abdülganî el-Mekkî, s. 268. Cezirî, I, 668; Nevevî, *el-İzâh*, 366.

b) ŞEYTAN TAŞLAMANIN GEÇERLİ OLMASININ ŞARTLARI

1. Atılan taşları, dikili sütunlara isabet ettirmek veya yakınlarına düşürmek

Uzağa düşen taş geçerli olmaz.

2. Taşları, cemrelere el ile fırlatarak atmak

Taşın atılması gereken yere el ile konması halinde atış geçerli olmaz.

3. Taşın, atılması gereken yere atanın fiili sonucunda ulaşmış olması.

4. Taşların her birini ayrı ayrı atmak

Taşların hep birden atılması halinde tek taş atılmış sayılır.

5. Meşru mazereti bulunmayan kimselerin, taşları bizzat kendilerinin atması

Bu kimselerin taşlarını başkalarına attırmaları geçerli olmaz.

Hastalık, yaşlılık, kötürüm olmak, çok zayıf olup izdihamdan zarar görecek halde bulunmak ve benzeri durumlar meşru mazerettir. Bu tür mazereti olan kimseler taşlarını vekaleten başkalarına attırabilirler. Vekâletin câiz olabilmesi için, kişinin mutlaka bizzat taş atmaktan âciz olması gerekir.Vekil olanlar, önce kendi taşlarını, daha sonra vekili olduğu kimselerin taşlarını atarlar.[228]

6. Atılan şeyin, taş veya taş hükmünde olması

Kurumuş çamur, tuğla, kiremit ve mermer parçası taş hükmündedir. Demir, tahta, plastik ve benzeri taş ve toprak cinsinden olmayan şeylerin atılmazı caiz değildir**.**

***

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre atılan şey mutlaka taş olmalıdır.

---

228 Nevevî, *el-Mecmu'*,VIII, 221.

7. Taşların, belirlenen vakitler içinde atılması.

8. Atılması gereken taşların tamamını veya en az dördünü atmak

Cemreye taş atma görevinin yerine getirilmiş olabilmesi için en az dört taş atılması gerekir. Dört taştan sonra eksik bırakılan her taş için bir fitre miktarı sadaka verilir.[229]

c) ŞEYTAN TAŞLAMANIN SÜNNETLERİ

1. Tertibe uymak.

Önce küçük, sonra orta, daha sonra büyük cemreye taş atılır.

Bu sıraya uymak **Şâfiî, Mâlikî** ve **Hanbelî** mezheplerine göre ise **vacip**tir. Bu mezheplere göre tertibe uymayanların taşlarını yeniden atmaları gerekir. Atmadıkları takdirde dem gerekir.

2. Akabe cemresine atılacak taşları Müzdelife'de toplamak.

Diğer cemrelere atılacak taşlar, cemarat dışında her hangi bir yerden toplanabilir.

3. Mina'ya varır varmaz ilk iş olarak cemreyi taşlamak.

4. Akabe cemresine ilk taşı atmakla birlikte telbiyeye son vermek

5. Taşları atarken

بِسْمِ اللهِ اَللهُ اَكْبَرُ رَغْمًا لِلشَّيْطَانِ وَحِزْبِهِ

duasını okumak

6. Yedi taşı peş peşe atmak

7. Küçük ve orta cemreleri taşladıktan sonra uygun bir yerde kıbleye yönelerek dua etmek.

Büyük cemreyi taşladıktan sonra, beklenilmez, dua yürürken yapılır.

---

229 İbn Kudame, V, 87. Abdülganî el-Mekkî, s. 268-271; Cezirî, I, 668. Nevevî, *el-İzâh*, 366.

8. Atılan taşların nohut tanesi büyüklüğünde olması.[230]

9. Atılacak taşların temiz olması.

10.Taşları sağ elin işaret ve baş parmaklarının ucuyla tutup atmak.[231]

11. Taşlama yaparken sağ eli, başın hizasını geçmeyecek kadar kaldırmak.

12. Bayramın birinci günü Akabe cemresine kuşluk vaktinde atmak;

Diğer günlerde cemreleri zeval vaktinden sonra taşlamak gerekir. Öncesinde yapılan taşlama geçerli olmaz.[232]

d) ŞEYTAN TAŞLAMANIN MEKRUHLARI

1. Cemrelere nohut tanesinden büyük taş, terlik, şemsiye ve benzeri şeyler atmak.

2. Cemre mahallinden taş alıp atmak.

3. Belirlenenden fazla sayıda taş atmak.

4. Taşları fırlatmaksızın elle bırakmak.

5. Temiz olmayan taşları atmak.

6. Büyük taş parçalarını kırarak atmak.

7. Cemerat arasında tertibe uymamak.

***

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre tertibe uymak **vacip**tir. Bu şarta uyulmadığı takdirde yeniden atılması gerekir. Atılmazsa dem gerekir.[233]

---

230 bk. Nesaî, Hac, 217, V, 268.
231 Vehbe Zuhaylî, III, 2260-2262.
232 Ebu Hanîfe'ye göre bayramın üçüncü günü Mina'dan ayrılacak olanların taşlarını zevalden önce atmaları caizdir. Abdülğanî el-Mekkî, s. 265-267.
233 Abdülğanî el-Mekkî, s. 277. Nevevî, *el-İzah*, s. 366.

2. HEDY

Hac ve umre ile ilgili olarak kesilen kurbanlara “**hedy**” denir. Yüce Allah’ın hoşnutluğunu kazanmak maksadıyla harem bölgesine veya Kâ’be’ye hediye edildikleri için bu kurbanlara “hedy” adı verilmiştir.

Kurban bayramı günlerinde kesilen, hac ve umre ile ilgili olmayan kurbanlara ise “**udhiyye**” denir.

“**Udhiyye**” olarak kesilecek hayvanda aranan şartlar, “**hedy**” olarak kesilecek hayvanda da aranır. Buna göre hedy; deve, sığır ve davar cinsinden olur. Koyun ve keçi bir kişi için, deve ve sığır ise yedi kişi için kurban edilebilir.

Koyun kesmek, sığır veya devenin yedide birine ortak olmaktan daha fazîletlidir.

Hac ve umre ile ilgili olarak kesilen koyun ve keçiye “**dem**”, sığır ve deveye “**bedene**” denir.

Deve veya sığıra ortak olanların hepsinin maksadı Allah rızası için kurban etmek olmalıdır. Ortak amaçları kurban etmek ol-

duğu takdirde kiminin ceza kurbanı, kiminin şükür kurbanı, kiminin akîka kurbanı, kiminin adak kurbanı olarak kesmiş olmasının ortaklığa bir zararı olmaz.

***

Şâfiî ve **Hanbelî** mezheplerine göre, ortakların hepsinin kurban niyetiyle bu hayvanlara ortak olması şart değildir. Ortakların bir kısmı ibadet niyetiyle bir kısmı et niyetiyle ortak olabilir.[234]

a) Hedy Kurbanı İle Yükümlü Olanlar

Temettu ve kıran haccı yapanlar ile ihram yasaklarına veya hacla ilgili bazı kurallara aykırı davrananlar "**hedy**" kurbanı kesmekle yükümlüdürler. İfrad haccı ve umre yapanlar, bir ihram yasağını yahut hac veya umrenin vaciplerinden birini terk etmedikleri takdirde "**hedy**" kurbanı kesmekle yükümlü değildirler. Ancak isterlerse Allah rızası için nafile hedy kesebilirler.

b) Hedyin Çeşitleri

Hedy, vacip ve nafile olmak üzere iki kısımdır.

aa) Vacip Olan Hedy

Vacip olan hedy kurbanı beş çeşittir.

1. Temettu Ve Kıran Hedyi

Temettu ve kıran haccı yapan kimselerin kesmekle yükümlü olduğu kurbandır.

فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ اِلَى الْحَجِّ فَمَااسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ

"Kim umre yapıp (ihramdan çıkarak) **hacca kadar** (ihramlıya yasak olan şeylerden) **yararlanırsa, kolayına gelen kurbanı kesmesi gerekir"**[235] anlamındaki âyette kastedilen "hedy", temettu haccı yapan kimselerin kesmekle yükümlü olduğu kurbandır.

---

234 Nevevî, *el-Mecmu'* VIII, 369-370.

235 Bakara, 2/196.

Sahabeden Abdullah b. Mesud ile Abdullah b. Ömer; kıran haccını temettu haccına kıyaslayarak, kıran haccı yapanların da temettu yapanlar gibi kurban kesmelerinin vacip olduğunu söylemişler ve görüşlerinin gerekçesini şöyle açıklamışlardır: Temettu yaparak bir yolculukla iki ibadeti bir arada ifa eden kişinin kurban kesmesi gerektiğine göre, kıran haccı yaparak aynı ihramla iki ibadeti bir arada ifa eden kişinin de aynı şekilde kurban kesmesi gerekir.[236]

Bu kurban "şükür kurbanı"dır. Çünkü kıran ve temettu haccı yapan kimse, bir hac mevsiminde hem umre hem hac yapma imkânı elde etmiştir. Kurban, buna şükür olarak kesilmektedir.

***

Şâfiî mezhebine göre ise temmettu ve kıran haccı yapan kimselerin kestikleri kurban, ceza yani "telâfî kurbanı"dır. Çünkü temettu haccında âfâkîler hac için ihrama mîkatta değil Harem bölgesinde girmektedirler. Kıran haccı yapan kimse ise umre ve haccı tek ihramla yapmaktadır. Her iki durumda da bir eksiklik söz konusudur. Kurban, bu eksikliği telafi için kesilmektedir.[237]

2. Ceza Hedyi

"**Cezâ hedyi**"; hac ve umrenin vaciplerinden birinin terki veya bazı ihram yasaklarına uyulmaması sebebiyle kesilmesi vacip olan kurbana denir.

3. İhsâr Hedyi

Hac veya umre yapmak üzere ihrama girdikten sonra bazı sebeplerle Arafat vakfesi, ziyaret tavafı veya umre tavafı yapma imkânı elde edemeyen kimsenin kesmesi vacip olan kurbandır.

4. Fevât Hedyi

Hac ihramına giren kimsenin, Arafat vakfesini yapamadığı için haccı kaçırması sebebiyle kesmesi vacip olan kurbandır.

***

236 Nevevî, *el-İzâh*, s. 137.
237 Nevevî, *el-İzâh*, s. 469; Abdülğanî el-Mekkî, s. 518.

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre hac yapmak üzere ihrama giren kimse, Arafat vakfesini yapamazsa, umre yaparak ihramdan çıkar. Bu hac; ister farz, ister vacip, ister nafile olsun, ertesi sene kaza edilir. Kaza edilirken bir de **fevat kurbanı** kesilir.

Hanefî mezhebine göre bu hac kaza edilirken dem gerekmez.[238]

5. Adak Hedyi

Harem bölgesinde kesilmek üzere adanan kurbandır.

bb) Nafile Hedy

Hac veya umre maksadıyla Mekke'ye giden kimsenin, yükümlü olmadığı halde Allah rızası için kestiği kurbandır.

Peygamberimiz (a.s.) veda haccında nafile olarak yüz deve kurban etmiştir. Hz. Ali,

أَهْدَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِائَةَ بَدَنَةٍ فَأَمَرَنِى بِلُحُومِهَا فَقَسَمْتُهَا

"Peygamber (s.a.v) yüz deve kurban etti. Etlerini dağıtmamı emretti, ben de dağıttım" demiştir.[239]

c) Hedyin Kesim Yeri

Vacip veya nafile bütün hedy kurbanlarının Harem bölgesinde kesilmesi **vacip**tir. Harem dışında kesilen hedy kurbanları geçerli olmaz. Bu kurbanların Mina'da kesilmesi daha fazîletlidir. "Mina'nın her yerinde kurban kesilebilir."[240]

Muhsar kimse de kurbanını Harem bölgesinde kestirir.

***

---

238 Abdülğanî el-Mekkî, s. 470; Kinânî, III, 1313. Başnefer, Said b. Abdülkadir, *el-Haccü ve'l-Umre*, s 148. Beyrut 2003.
239 Buhârî, Hac, 122. II, 186.
240 Müslim, Hac, 310. I, 893.

Şâfiî mezhebine göre ise ihsar hedyi, mahsur kalınan yerde de kesilebilir.[241]

d) Hedyin Kesim Zamanı

1. Adak hedy ile nafile hedyin kesim zamanı, Kurban bayramının birinci günü güneşin doğmasından sonra bayram namazının akabinde başlar ve bayramın dördüncü günü güneşin batışına kadar devam eder. Bu süre içinde gece ve gündüz kesilebilir.[242]

Zamanında kesilmeyen adak hedyinin kaza edilmesi vaciptir.

Zamanında kesilmeyen nafile hedy kaza edilmez.

2. Ceza hadyinin kesim zamanı; ihlalin gerçekleşmesiyle başlar.

3. Fevât Hedyi, haccın kaza edildiği zamanda kesilir.

4. Temettu ve Kıran Hedyinin zamanı;

Ebû Yûsuf ve **İmam Muhammed** ile **Mâlikî** ve **Hanbelî** mezheplerine göre temettu ve kıran hedyinin kesim zamanı, kurban bayramının ilk günü fecr-i sadıktan itibaren başlar. Bu kurbanın bayramın üçüncü günü güneş batıncaya kadar kesilmesi **sünnet**tir. Bu süre içerisinde kesilmeyip daha sonraya ertelenmesi mekruh ise de ceza gerekmez.

Ebû Hanîfe'ye göre ise bu hedyin kesim zamanı, kurban bayramının ilk günü fecr-i sadıktan itibaren başlar. Bu kurbanın bayramın üçüncü günü güneş batıncaya kadar kesilmesi **vaciptir.** Bu süre içerisinde kesilmemesi durumunda biri kazâ, biri de ceza olarak iki kurban kesmek gerekir.

***

Şâfiî mezhebine göre temettu ve kıran hedyinin kesim zamanı, hac ihramına girme vaktiyle başlar. Ancak temettu haccı yapan kimse umreyi tamamladıktan sonra hac için ihrama girme-

---

241 Nevevî, *el-İzah*, s. 500.

242 Mevsîlî, I, 222. Nevevî, *el-İzâh*, s. 337. Başnefer, s. 158.

den önce bu hedyi kesebilir. Bu hedyin kesiminin son vakti yoktur. Ancak Kurban bayramında kesilmesi daha fazîletlidir.[243]

e) Hedy Kurbanlarının Etleri

Temettu ve kırân hedyleri ile nâfile olarak kesilen hedylerin etlerinden kesen dahil zengin ve fakir herkes yiyebilir.

Ceza hedyi ile adak fevât ve ihsâr hedylerinin etlerinden, kurbanları kesenler ile bakmakla yükümlü oldukları kimseler ve zenginler yiyemezler.*

***

Şâfiî mezhebine göre temettu ve kıran haccı yapanların kestikleri hedyler, "**şükür hedy**" olmayıp "**ceza hedy**" olduğundan bu kurbanların etlerinden kurbanları kesenler ile bakmakla yükümlü oldukları kimseler ve zenginler yiyemezler.

Bu etlerin; sadece Harem bölgesi fakirlerine verilmesi şart değildir, Harem dışındaki yoksullara da gönderilebilir.

f) Kurban Yerine Oruç

Temettu veya kıran hedyi kesmesi vacip olan ancak kurbanlık hayvan bulamayan veya bulup da satın alacak imkânı olmayan kimselerin, üç gün hac esnasında, yedi gün de hacdan sonra olmak üzere toplam 10 gün oruç tutmaları gerekir. Konuyla ilgili ayet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır:

فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ اِلَى الْحَجِّ فَمَااسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْىِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ فِى الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ اِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ

"**Kim umre yapıp** (ihramdan çıkarak) **hacca kadar** (ihramlıya yasak olan şeylerden) **yararlanırsa, kolayına gelen kurba-**

---

243 Abdülğanî el-Mekkî, s. 290-291; Nevevî, *el-İzâh*, 338.
* Abdulğanî el-Mekkî, s. 518-519.

nı kesmesi gerekir. (Kurban alma imkânı) **bulamayan kimse üçü hacda, yedisi de döndüğünüzde** (memleketinizde) **tam on gün oruç tutar".**[244]

İlk üç günlük orucun, hac ayları içinde, ihrama girdikten sonra ve kurban bayramından önce tutulması gerekir. Bu üç günlük orucun peş peşe tutulması daha faziletli ise de şart değildir.

Üç gün oruç tutulduktan sonra, kurban kesme günlerinde henüz traş olmadan kurban kesme imkânı doğarsa kurbanın kesilmesi gerekir. Kurban kesme imkânı bulunması halinde oruç tutmak kurban yerine geçmez. Ancak, traş olduktan veya kurban kesme günlerinden sonra bu imkân elde edilirse kurban kesmek gerekmez.

Yaşlılar ile tedavisi imkânsız hastalığı olanların, oruç yerine fidye vermeleri caiz olmaz.[245] Bu durumdaki kimseler, kurban kesmeden ve oruç tutmadan ihramdan çıkabilirler. Ancak -yapılan hac çeşidine göre- biri "kıran" veya "temettu", diğeri de kurban kesmeden ihramdan çıkmaları sebebiyle zimmetinde iki kurban borcu kalır. Daha sonra imkân bulduklarında bu kurbanları kestirirler.

Hacdan sonra tutulması gereken yedi günlük orucun Mekke'den ayrılmadan tutulması mümkün ise de döndükten sonra memlekette tutulması daha fazîletlidir. Hacdan sonra tutulması gereken yedi günlük orucun peş peşe tutulması efdal olmakla birlikte şart değildir.

***

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre hacda tutulması gereken üç günlük orucu hacda iken mazeretleri sebebiyle tutamayanlar bu oruçları hacdan sonra kaza edebilirler ve kendilerine her hangi bir ceza gerekmez.[246] Kurban bulamadığı için üç günlük oruca başladıktan sonra kurban bulan kimse, orucuna devam eder, artık kurban kesmesi gerekmez.[247]

---

244 Bakara, 2/196.

245Abdülğanî el-Mekkî, s. 442-443.

246 Nevevî, *el-İzah,*s. 472; Kinânî, II, 7537-538.

247 Nevevî, *el-İzah*, s. 473; Kinânî, II, 537.

g) Udhiye Karbanı

Udhiye; Hanefilere göre akıllı, ergen, mukim ve dinen zengin sayılan; Şafiî, Malikî ve Hanbelilere göre mukim veya misafir her müslümanın kesmekle yükümlü olduğu bir ibadettir. Hükmü İmam Evzaî, İmam Sevri, İmam Ebu Hanife, İmam Muhammed, İmam Züfer, bir rivayete göre İmam Ebu Yusuf ile İmam Malik ve Caferilere göre vaciptir. İmam Şafiî, İmam Ahmed b. Hanbel ve Malikiler ile bir rivayete göre İmam Ebu Yusuf'a göre müekked sünnettir.

Dinen zengin olan müslüman Hacta ister mükim, ister misafir olsun Hanefi ve Malikilere göre udhiyye kurbanı kesmekle yükümlü değildir.

Şafiî ve Hanbelilere göre hacta dinen zengin olan müslümanlar udhiye kurbanı kesmekle yükümlüdür. (Başnefer, 160-161) Hz. Aişe (r.anha) Hz. Peygamberin Mina'da eşleri adına bir sığır udhiye kurbanı kestirdiğini söylemiştir. (Müslim, Hac, 119)

Buna göre udhiye kurbanı kesmek isteyen zengin müslüman bu kurbanı Mekke'de kesebileceği gibi memleketinde de kestirebilir.

h) Kurban Etleri

Hanefî ve Malikîlere göre temettu ve kıran haccı yapan kimseler kestikleri hedy kurbanları ile nafile olarak kesilen kurban etlerinden kurban kesenler yiyebilirler. Ceza kurbanlarının etlerine yiyemezler.

Şafiî ve Hanbelîlere göre ise sadece nafile kurban kesenler bu karbanın etinden yiyebilirler. Temettu Kıran ve Ceza kurbanı kesenler bu kurbanın etlerinden yiyemezler. Çünkü Temettu ve Kıran haccı yapanların kestikleri kurbanlar da ceza kurbanı hükmündedir. (Başnefer, s. 162-162)

3. SAÇLARI TIRAŞ ETMEK VEYA KISALTMAK

Haccın aslî vaciplerinden biri de, temettu veya kıran haccı yapanların bayramın birinci günü Mina'da Akabe cemresini taşlayıp **kurban kestikten** sonra saçlarını tıraş etmeleri veya kısaltmalarıdır. İfrat haccı yapanlar kurban kesmekle yükümlü olmadıkları için Akabe cemresini taşladıktan sonra tıraş olabilirler.

Saçları tıraş etmenin veya kısaltmanın, hac ve umre menâsikinden olduğu şu ayet-i kerimeyle bildirilmiştir:

لَقَدْ صَدَقَ اللّٰهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ
اِنْ شَاءَ اللّٰهُ اٰمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ

"Andolsun, Allah, Peygamberinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse, siz güven için de başlarınızı kazıtmış veya saçlarınızı kısaltmış olarak,korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz."[248]

Saçları dipten tıraş etmek, kısaltmaktan efdaldır.

Kadınlar, saçlarından parmak ucu kadar keserler.

***

Şafî mezhebine göre tıraş olmak veya saçları kısaltmak, haccın vacibi değil, **rüknü**dür. Terk edilmesi halinde başka bir şeyle telafisi mümkün değildir. Aksi takdirde bu kimse hac yapmamış olur.

a) Tıraş Olmanın Zamanı

Hacda saçları tıraş etme veya kısaltmanın zamanı, bayramın ilk günü fecr-i sâdıktan sonra başlar.

Ebû Yûsuf ve **İmam Muhammed** ile **Şâfiî** ve **Hanbelî** mezheplerine göre bayramın ilk üç gününde tıraş olmak veya saçları kısaltmak **sünnet**tir. Geciktirilmesi mekruh ise de ceza gerektir-

---

248 Fetih, 48/27.

mez. Ancak tıraş olmadıkça ihramdan çıkılmış olmaz ve ihram yasakları devam eder.[249]

Ebû Hanîfe'ye göre, bayramın üçüncü günü güneş batıncaya kadar tıraş olmak veya saçları kısaltmak **vacip**tir. Geciktirilmesi durumunda **dem** gerekir.[250]

***

Şâfiî, ve Hanbelî mezheplerine göre saçları tıraş etmenin veya kısaltmanın vakti, arefe gününü bayrama bağlayan gece yarısından sonra; **Mâlikî** mezhebine göre Akabe Cemresine taş atıldıktan sonra başlar.[251]

Umrede saçları tıraş etme veya kısaltmanın vakti, sa'y'den sonradır.

b) Saçları Tıraş Etmenin veya Kısaltmanın Yeri

Ebû Hanîfe ve **İmam Muhammed**'e göre, ister hac, ister umre için olsun, saçları tıraş etmenin veya kısaltmanın yeri Harem bölgesidir. Harem bölgesi dışında yapılan tıraş geçerli ise de **vacip** terk edildiği için **dem** gerekir.

Ebû Yûsuf ile **Şâfiî** ve **Hanbelî** mezheplerine göre, bu vecîbenin Harem bölgesinde yapılması **sünnet**tir.[252]

c) Tıraş Edilecek Veya Kısaltılacak Saçın Miktarı

Saçların tıraş edilmesi veya kısaltılmasında vacip olan miktar, başın en az dörtte biridir. Başın sadece dörtte birinde veya daha az kısmında saç varsa, hepsinin tıraş edilmesi veya kısaltılması gerekir.[253]

Saçların tamamının tıraş edilmesi veya kısaltılması ise **sünnet**tir.

---

249 Nevevî, el-İzâh, s. 343.
250 Abdülğanî el-Mekkî, s. 395.
251 Nevevî, el-İzah, s. 343.
252 Nevevî, *el-Mecmu'* VIII, 191; Kinânî, III,1162-1163.
253 Abdülğanî el-Mekkî, s.252-253. Nevevî, *el-İzah*, 342-346.

Erkeklerin saçlarını tıraş ederken veya kısaltırken sakal ve bıyıklarından da biraz almaları müstehaptır.

Saçı olmayanların tıraş aletini başlarının üzerinde dolaştırmaları **vacip**tir.

***

Şâfiî mezhebine göre baştaki saçın tamamını tıraş etmek, erkekler için daha faziletli olmakla birlikte üç telin kesilmesi, koparılması veya ucundan kesilmesi de yeterli olur.[254]

Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre, saçların tamamının tıraş edilmesi veya kısaltılması **vacip**tir**.**[255]

Şâfiî, **Mâlikî** ve **Hanbelî** mezheplerine göre saçı dökülmüş olan kimselerin, tıraş bıçağını başlarının üzerinde dolaştırmaları müstehaptır.[256]

Kadınlar, saçlarını tıraş etmeyip kısaltmaları gerektiği hususunda mezhepler arasında görüş birliği vardır. Bu konuda Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur:

لَيْسَ عَلَى النِّسَاءِ الْحَلْقُ اِنَّمَا عَلَى النِّسَاءِ التَّقْصِيرُ

"*Kadınların saçlarını tıraş etmeleri gerekmez. Onlara düşen, saçlarını sadece kısaltmaktır*."[257] Kadınların saçlarını parmak ucu kadar kısaltmaları yeterlidir.

d) Tıraş İle Diğer Menâsik Arasında Tertip

Peygamber efendimiz veda haccında bayram sabahı Akabe cemresini taşladıktan sonra Mina'ya dönmüş, kurbanlarını kesmiş, sonra tıraş olmuştur. Aynı günü Kâ'be'ye gitmiş ve ziyaret tavafını yapıp Mina'ya geri gelmiştir.[258]

---

254 Abdülğanî el-Mekkî, s. 252; Nevevî, *el-Mecmu'* VIII,182.
255 Kinânî, III,1159-1160.
256 Nevevî, Mecmû, VIII, 192-193. Bâşnefer, s. 297.
257 Ebu Davud, Menasik 79, II, 502.
258 Müslim, Hac, 333, I,947.

Taş atma, kurban kesme ve tıraş olma menâsiki arasında Peygamber efendimizin takip ettiği sıraya uymanın **vacip** veya **sünnet** oluşu konusunda müçtehitler farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Ebû Yûsuf ve **İmam Muhammed** ile **Şâfiî, Mâlikî** ve **Hanbelî** mezhebine göre tertibe uymak **sünnet**tir. Bu tertibe uyulmadığı takdirde her hangi bir ceza gerekmez. Buna şu hadis delildir:

قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زُرْتُ قَبْلَ اَنْ اَرْمِىَ
قَالَ لَا حَرَجَ قَالَ اٰخَرُ حَلَقْتُ قَبْلَ اَنْ اَذْبَحَ قَالَ لَا حَرَجَ
قَالَ اٰخَرُ ذَبَحْتُ قَبْلَ اَنْ اَرْمِىَ قَالَ لَا حَرَجَ

Sahabeden biri Hz.Peygamber'e,

- "Şeytan taşlamadan ziyaret tavafını yaptım. (Olur mu?) diye sordu. Hz.Peygamber,

- "Zararı yok. (Bir şey gerekmez)" buyurdu. Bir başka sahâbî,

- "Kurban kesmeden tıraş oldum, (bir sakıncası var mı?) diye sordu.Hz.Peygamber,

- "Zararı yok.(Bir şey gerekmez)" buyurdu. Bir başka sahâbî,

- "Şeytan taşlamadan kurban kestim, (ne dersiniz?) dedi. Hz.Peygamber,

- "Zararı yok. (Bir şey gerekmez)" buyurdu.[259]

Hadis-i şerîften anlaşıldığına göre bir kimse önce taş atıp, ardından kurban keserek tıraş olabileceği gibi kurbanı kestikten

259 Buhârî, el-Eyman ve'n-Nüzur, 15, VII, 226; Hac, 135, II, 187. Halebî, İbrahim b. Muhammed b. İbrahim, *Mülteka' l-Ebhur,* I, 210, thk.Vehbi Süleyman Ğavucî el-Elbânî, Beyrut, 1989. Kinânî, III,1171-1173; Makdisi, *eş-Şerhü'l-Kebir*, V. 63.

sonra taş atıp tıraş olabilir veya tıraş olduktan sonra taş atıp kurban kesebilir.

Ebû Hanîfe'ye göre, bunların ilk üçünde Hz. Peygamber'in takip ettiği sıraya uymak **vacip**tir. Aksi halde **dem** gerekir. Ancak, ifrad haccı yapanların nâfile olarak kurban kesmeleri durumunda tertibe uymaları vacip değil, sünnettir.[260]

***

Mâlikî mezhebine göre Akabe Cemresi'ne taş atmanın, tıraş ve tavaftan önce yapılması **vacip**tir.[261]

Ziyaret tavafını taş, kurban ve tıraştan sonra yapmak ittifakla **sünnet**tir.

Tertibe uymak isteyen kimse eğer ifrad haccı yapıyorsa Akabe Cemresi'ne taşlarını atıp tıraş olduktan sonra, temettu' veya kıran haccı yapıyorsa taş atıp kurbanlarını kestikten sonra tıraş olup ihramdan çıkar.

Tıraş olabilecek duruma gelen kimseler saçlarını kendileri tıraş edebilecekleri gibi henüz kendileri tıraş olmadan başka ihramlı olan kimseleri de tıraş edebilirler. Fakat tıraş olmadıkça veya saçlarını kısaltmadıkça ihram yasaklarını işleyemezler.

e) İhramdan Çıkma (Tahallül)

Saçların tıraş edilmesi veya kısaltılması ile ihramdan çıkılmış olur. İhramdan çıkınca, elbise giyme, koku sürünme, saç, sakal, bıyık ve tırnak kesme gibi ihram yasakları sona erer. Buna "**tehallül**" denir.

Hacda biri cinsel ilişki dışındaki yasakların, diğeri ise, cinsel ilişki yasağının kalkması olmak üzere iki çeşit "**tehallül**" vardır.

1. İlk Tahallül

Cinsel ilişki dışındaki ihram yasakları bayramın birinci günü

260 İbn Âbidîn, II, 555.
261 Kinânî, III, 1173.

tıraş olmakla sona erer. Bu hususta Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur:

اِذَا رَمَيْتُمْ وَحَلَقْتُمْ فَقَدْ حَلَّ لَكُمُ الطِّيبُ وَالثِّيَابُ وَكُلُّ شَىْءٍ اِلَّا النِّسَاءُ

"(Akabe Cemresine) taş atıp tıraş olduğunuzda kadınlara yaklaşmak dışında, koku sürünmek ve elbise giymek (gibi yasaklanan) her şey size helal olur."[262]

İhramlı kişi, Akabe cemresini taşlamış, kurban kesmiş, hatta ziyaret tavafını yapmış olsa bile tıraş olmadıkça ihramdan çıkmış olmaz.[263]

***

Şâfiî mezhebine göre **ilk tahallül**; cemerata taş atmak, tıraş olmak veya farz tavaftan herhangi ikisini yapmakla gerçekleşir.[264]

Eğer daha önce haccın sa'yi yapılmamış ve tavaftan sonra yapılacak ise "tahallül", tavaf ile birlikte sa'yi de yapmakla gerçekleşir. Bu "tehallül"den sonra nikah kıyma, fâhiş mübâşeret[265] ve cinsel ilişki dışında bütün ihram yasakları sona erer.

Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre ihramlı kişi, bayramın birinci günü Akabe cemresini taşladıktan sonra başka bir şey yapmadan ilk tahallül gerçekleşmiş ve ihramdan çıkmış olur.[266]

2. İkinci Tehallül

Cinsel ilişki dahil olmak üzere ihram yasaklarının tamamıyla

---

262 Ahmed b. Hanbel, VI, 143

263 Abdülğani el-Mekk, s.254-255.

264 Şirbinî, II, 272-273; Kinânî, III,1183; Zuhaylî; III,2289-2290; Kinânî, III;1183.

265 Fâhış mübâşeret; eşlerin çıplak bedenle birbirlerine sarılmaları demektir.

266 Şirbinî, III, 1183-1186.

ortadan kalkması demektir. İkinci tehallül, ziyaret tavafının da yapılmasıyla gerçekleşir.

Tıraş olmayı tavaftan sonraya bırakmış olan kişi, tavaftan sonra tıraş olunca, birinci ve ikinci tehallülü birlikte gerçekleştirmiş olur.

***

Şâfii, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre sa'y, haccın rüknü olduğundan, eğer Arafat vakfesinden önce yapılmamış ise, ikinci tehallülün gerçekleşmesi için ziyaret tavafının ardından sa'yin de yapılması gerekir.

İkinci tehallülün gerçekleşebilmesi için; Akabe cemresini taşlama, kurban kesme, tıraş olma, ziyaret tavafı ve sa'yin mutlaka yapılmış olması gerekir. Bunlardan biri eksik olsa ikinci tehallül gerçekleşmez.

İKİNCİ BÖLÜM

İHSAR VE FEVAT

I. İHSAR

Sözlükte engellemek ve alıkoymak anlamına gelen "**ihsar**", bir hac terimi olarak, hac veya umre için ihrama giren kimsenin, her hangi bir sebeple, ihramın gereğini -umre için tavafı, hac için Arafat vakfesini ve ziyaret tavafını- yerine getirmesinin engellenmesi demektir. Engellenen bu kimseye "muhsar" denir.

1. İhsara Sebep Olan Engeller

İhsara sebep olan engeller; düşman, hastalık, parasız kalmak, hapse atılmak, ayağı kırılmak ve yurt dışına çıkılmasına izin verilmemesi gibi sebeplerdir.[267]

***

Şâfiî ve **Hanbelî** mezheplerine göre, "ihsar" sadece düşman engellemesi ile[268] **Mâlikî** mezhebine göre ise düşman engellemesi, haksız yere hapsedilmek, terör ve anarşi çıkması ile gerçekleşir.[269]

Bu konudaki görüş ayrılığının sebebi,

وَاَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ فَاِنْ اُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ

---

267 Kâsânî, II, 175.

268 Şirbînî, II, 313; İbnü Kudâme, IV, 606.

269 Keşnâvî, Ebu Bekir b. Hasan, *Eshelü'l-Medârik Şerhu İrşâdi's-Salik fî Fıkhi İmami'l-Eimmeti Mâlik*, I, 317. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, birinci baskı, Beyrut, 1995.

“Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın. Eğer engellenmiş olursanız, artık size kolay gelen kurbanı gönderin. Bu kurban yerine ulaşıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin”[270] anlamındaki âyetin farklı şekillerde yorumlanmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Hanefîler ayette geçen;

وَاِنْ اُحْصِرْتُمْ

“Engellenirseniz” ifadesinin mutlak oluşundan hareketle düşman dahil her türlü engelin ihsar sebebi olacağını söylemişlerdir.

Şâfiî ve Hanbelîler ise, ayetin, Hudeybiye barışında, müşriklerin Hz. Peygember’i umre yapmaktan engellemesi üzerine indiğini, dolayısı ile ayetteki “eğer engellenirseniz” ifadesini “eğer düşman tarafından engellenirseniz” şeklinde anlamak gerektiğini söylemişlerdir.[271]

2. İhsarın Sonuçları

İhramdan çıkmak isteyen muhsar,

Eğer harem bölgesinde ise niyet eder ve ihsar kurbanı keserek ihramdan çıkar.

Eğer Harem bölgesi dışında ise, **Harem bölgesinde kesilmek üzere** bir kurbanlık hayvanı -yahut ücretini- gönderir. Bu kurban, kesilince ihramdan çıkmış olur. Ayrıca saçların tıraş edilmesi veya kısaltılması gerekmez. Kurban yerine ulaşıp kesilmeden ihram yasaklarından hiç biri işlenmez, işlenirse **dem** gerekir.

İhsar kurbanının harem bölgesi dışında kesilmesi caiz değildir. Çünkü ayetteki

حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْىُ مَحِلَّهُ

---

270 Bakara, 2/196.
271 Şirbînî, II, 315.

“Kurban yerine varıncaya kadar başınız tıraş etmeyin” ifadesi bunu gerektirmektedir.

“Muhsar”, eğer sadece umre veya ifrad haccı için ihrama girmişse bir adet, kırân haccı için ihrama girmişse iki adet “ihsar hedyi” kestirir.[272]

Hac veya umre için ihrama giren kimse, muhsar durumuna düşer, sonra **Arafat’ta vakfe yapma imkânı bulursa ihsar durumu sona ermiş olur.** Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.),

اَلْحَجُّ عَرَفَةُ مَنْ جَاءَ لَيْلَةَ جَمْعٍ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ فَقَدْ اَدْرَكَ الْحَجَّ

“*Hac Arafat’tır. Kim Müzdelife gecesinde güneşin doğmasından önce Arafat’a gelirse hacca yetişmiştir*” buyurmuştur.[273]

Bu kimse haccın diğer menâsikini usulüne göre yapar.

İhsar sebebiyle ihramdan çıkan kimse, farz olsun, vacip olsun veya nafile olsun, tamamlayamadığı hac veya umresini daha sonra kaza eder.[274]

İhsar sebebi ile ihramdan çıkan kimse eğer ifrad haccına niyet etmiş ise, bir umre ve bir hac kaza eder. Kıran haccına niyet etmiş ise, iki umre bir hac kaza eder. Yalnızca umreye niyet etmiş ise bir umre kaza eder.[275]

***

Şâfiî mezhebine göre;

İhsar kurbanının Harem bölgesinde kesilmesi şart değildir. Bu kurban, ihsarın vuku bulduğu yerde kesilebilir.[276] Çünkü Hz.

---

272 Kâsânî, II, 179.
273 Tirmizi, Hac, 57; III, 236.
274 Kâsânî, II, 182.
275 Mevsîlî, I, 169..
276 Şirbînî, II, 315.

Peygamber Hudeybiye barışı gününde ihsar kurbanını bulunduğu yerde kesmiştir.[277] Yapılmakta olan hac ister kıran haccı olsun, ister ifrad haccı olsun, ihsar halinde bir tek kurban kesilir.

İhsar sebebi ile yarıda kalan hac veya umrelerden sadece farz ve vacip olanların kaza edilmesi gerekir, nafile hac ve umrenin kaza edilmesi gerekmez. İfrat ve kıran ihramına niyet ettikten sonra muhsar olanlar yalnızca birer hac kaza ederler.

Tıraş olmadıkça ihramdan çıkılmaz. Henüz ihsar hedyi kesilmeden ihramdan çıkılır veya ihram yasakları işlenirse dem gerekir.[278]

3. İhrama Girerken Şart Koşmak

Bir kimse, ihrama girdikten sonra düşman engeli, hastalık, parasını yitirip çaresiz kalmak gibi sebeplerden dolayı hac ibadetine/yolculuğuna devam edememesi halinde, kurban kesmeksizin ihramdan çıkmayı şart koşabilir mi?

***

Hanefî ve **Mâlikî** mezheplerine göre ihrama girerken böyle bir şart koşmak caiz değildir. İhramlı iken hacca devam etmeye imkân bulamayan kimse ihsar hükümlerine tabidir.[279]

Hanbelî mezhebine göre böyle bir şart koşulabilir. Bir kimse ihrama girerken "Eğer bir engel beni hac veya umremi tamamlamaktan alıkoyarsa ihramdan çıkacağım yer, engellendiğim yerdir" diye şart koşarsa bu şart geçerlidir. Dolayısıyla bu kimse muhsar olması halinde ihsar hedyi kesmeksizin tıraş olarak ihramdan çıkabilir. Yarıda bıraktığı hac veya umreyi kaza etmesi de gerekmez.[280]

Bu görüşün dayanağı Hz. Aişe'nin rivayet ettiği şu hadistir:

---

277 Şirbînî, II, 314.
278 Nevevî, *el-Mecmu'*, VIII, 296.
279 İbnü Hümâm, II, 178.
280 Makdisi, *eş-Şerhu'l-Kebîr*, IV, 607.

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ دَخَلَ رَسُولُ اللهِ عَلٰى ضُبَاعَةَ بِنْتِ الزُّبَيْرِ
فَقَالَ لَهَا لَعَلَّكِ اَرَدْتِ الْحَجَّ قَالَتْ وَاللهِ لَا اَجِدُنِى اِلَّا وَجِعَةً
فَقَالَ لَهَا حُجِّى وَاشْتَرِطِى قُولِى اَللّٰهُمَّ مَحِلِّى حَيْثُ حَبَسْتَنِى

"*Resülullah (s.a.v.) Dubâ'a binti'z-Zübeyr'in yanına girdi ve ona,*

-"Herhalde sen Hac yapmayı istiyorsun?" dedi. Dubâ'a,

-"Vallahi, hastayım. (Hac yolculuğuna çıkarsam yarıda bırakmak zorunda kalabilirim)" diye cevap verdi. Bunun üzerine Resülullah ona,

"Hacca niyet et ve şart koş. (İhrama girerken) 'Ey Allahım! İhramdan çıkacağım yer, beni devam etmekten alıkoyduğun yerdir' de" buyurdu.[281]

***

Şâfiî mezhebine göre; sadece hastalık sebebi ile muhsar olunması halinde kurban kesmeden ihramdan çıkmak şart koşulabilir. Düşman engellemesi ve benzeri diğer sebeplerle muhsar olan kimsenin şart koşması geçerli değildir. Çünkü konu ile ilgili hadiste sadece hastalık engeli söz konusu edilmektedir.[282]

II. FEVÂT

Sözlükte yetişememek anlamlına gelen "**fevat**"; bir hac terimi olarak, hac yapmak üzere ihrama girmiş olan bir kimsenin her hangi bir sebeple Arafat vakfesine yetişememesi demektir. Buna göre kurban bayramının birinci günü fecr-i sadıktan önce bir an olsun Arafat'ta bulunamayan kimse hacca yetişememiş olur.

281 Buhârî, Nikah, 15, VI, 122-123.
282 Şîrâzî, II, 821. Şirbîn, II, 319.

1. Fevâtın Sonuçları

Hac için ihrama giren bir kimsenin Arafat'ta vakfeye yetişe-memesi halinde aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkar:

a) İfrad haccı için ihrama giren kimse, fevât durumunda, umre yaparak ihramdan çıkar. Çünkü, ihrama giren kimse ancak hac veya umre yaptıktan sonra ihramdan çıkabilir. Bu sebeple, haccı kaçıran kimsenin tıraş olup ihramdan çıkabilmesi için umre yapması gerekir. Yapılan bu umre, ihsarlı kimselerin kestikleri "hedy" mesabesindedir. Bu sebeple hacca yetişemeyen kimsenin ayrıca kurban kesmesi gerekmez. Ancak daha sonraki yıllarda haccı kaza etmesi gerekir.[283]

***

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre, ifrad haccı için ihrama giren ve Arafat vakfesine yetişemeyen kimse tıraş olup ihramdan çıkar. Haccını daha sonra kaza eder ve kaçırdığı hacdan dolayı da fevât kurban keser.[284]

b) Kıran haccına niyet eden ancak umre yapamayan ve Arafat vakfesine yetişemeyen kimse önce umre yapar, tıraş olmadan fevt ettiği hac için tavaf ve sa'y yapar, sonra tıraş olup ihramdan çıkar. Böylece kıran hedyi kesmekten kurtulmuş olur.

Kıran haccına niyet edip umresini yapan ancak Arafat vakfesini kaçıran kimse, fevt ettiği hac için tavaf ve sa'y yapar, tıraş olup ihramdan çıkar. Böylece Kıran haccı kurbanı kendisinden düşer.

Her iki durumda haccını daha sonraki yıllarda kaza etmesi gerekir.

c) Temettü haccına niyet eden kimse umresini yapıp ihramdan çıkmış daha sonra hac için ihrama girmiş ancak Arafat vakfesini kaçırmış ise bir umre yapıp ihramdan çıkar. Temettu hed-

---

283 Kâsânî, II, 220.

284 Şîrâzî, II,811

yi kesmez. Çünkü bir hac mevsiminde umre ve haccı yapamamıştır. Bu kimsenin veda tavafı yapması da gerekmez. Daha sonraki yıllarda haccını kaza eder.[285]

285 Kâsânî, II, 220-221.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEDEL HACCI

Sözlükte, karşılık ve yerine geçen anlamlarına gelen "**bedel**" bir hac terimi olarak, hac ibadetini bizzat kendisi yapamayan kimsenin vekaleten bir başkasına yaptırmasına denir.

İbadetler**; a)** namaz ve oruç gibi beden ile yapılanlar, **b)** zekat, kurban ve fıtır sadakası gibi mal ile yapılanlar, **c)** hac gibi hem mal, hem de beden ile yapılanlar olmak üzere üç ana gruba ayrılır.

Yapılan bir ibadetin sevabı sağ ya da ölü bir kimseye bağışlanabilir, o kimse bundan yararlanır. Bu noktada, bir kimsenin bizzat yerine getirmekle yükümlü olduğu ibadetleri vekalet yolu ile başkasına yaptırıp yaptıramayacağı sorusu akla gelmektedir. Bu konudaki temel prensipleri şöyle sıralamak mümkündür:

Bedenle yapılan ibadetlerde vekalet geçerli olmayıp, ibadetin bizzat mükellefin kendisi tarafından yerine getirilmesi gerekir. Mesela, mükellef ne kadar hasta olursa olsun, onun yerine başkası namaz kılamaz. Bizzat mükellef, kendisine tanınan ruhsatlar çerçevesinde namazını kılar. Oruç da böyledir.

Mal ile yapılan ibadetlerde ise vekalet geçerlidir. Mesela bir kimse, zekat olarak hesaplayıp ayırdığı meblağı, ikinci bir kişi aracılığı ile fakirlere ulaştırabilir, malının zekatını hesaplayıp fakirlere vermek üzere başkasını vekil tayin edebilir.

Hem beden, hem mal ile yapılan bir ibadet olan hacda ise, bizzat mükellef tarafından yapılmasına engel meşru bir mazeret bulunması halinde vekalet geçerlidir. Mazeret bulunmadığı taktirde ise haccın vekalet yolu ile yapılması geçerli değildir.

Vekalet konusunda farz, vacip ve nafile hac arasında fark

yoktur.[286] Yani bir kimse şartlar oluştuğu taktirde farz olan hac için vekil tayin edebileceği gibi, vacip veya nafile hac için de vekil tayin edebilir.

I. BEDEL HACCININ MEŞRUİYYETİNİN DELİLLERİ

Başkası adına hac yapmanın meşru oluşu şu hadislere dayanmaktadır:

جَائَتْ اِمْرَأَةٌ مِنْ خَثْعَمَ عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اِنَّ فَرِيضَةَ اللّٰهِ عَلٰى عِبَادِهِ فِى الْحَجِّ اَدْرَكَتْ اَبِى شَيْخًا كَبِيرًا لَايَسْتَطِيعُ اَنْ يَسْتَوِىَ عَلَى الرَّاحِلَةِ فَهَلْ يُقْضٰى عَنْهُ اَنَّ اَحُجَّ عَنْهُ قَالَ نَعَمْ.

"Has'am kabilesinden bir kadın Veda Haccı yılında Resulullah'ın yanına gelerek; "Ey Allah'ın Resulü; Allah'ın hac ibadetini kullarına farz kılan emri babama binek üzerinde duramayacak derecede yaşlı iken ulaştı. Babamın yerine ben hac yapsam, olur mu?" diye sordu; Resülullah "Evet" diye cevap verdi.[287]

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ اَنَّ امْرَأَةً مِنْ جُهَيْنَةَ جَائَتْ اِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ اِنَّ اُمِّىَ نَذَرَتْ اَنْ تَحُجَّ حَتّٰى مَاتَتْ اَفَاَحُجَّ عَنْهَا؟ قَالَ نَعَمْ حُجِّى عَنْهَا اَرَأَيْتَ لَوْكَانَ عَلٰى اُمِّكِ دَيْنٌ اَكُنْتِ قَاضِيَتَهُ؟ اُقْضُوا اللّٰهَ فَاِنَّ اللّٰهَ اَحَقُّ بِالْوَفَاءِ

İbni Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir:

---

286 İbn Hümam, III, 134. Şîrâzî, II, 764.
287 Buhârî, Hac, 1; II, 140. Müslim, Hac, 71.bk. Müslim, Hac, 408. II, 974.

“Cüheyne kabilesinden bir kadın Resulullah’a gelerek şöyle dedi:

-Annem hac yapmayı adadı fakat hac yapamadan öldü. Onun yerine ben hac yapayım mı? Resülullah (s.a.v.) şöyle cevap verdi.

-Evet, onun yerine hac yap. Annenin borcu olsaydı onu ödemez miydin? Allah’a olan borçlarınızı da ödeyin. Çünkü Allah’a olan borç ödemede önceliklidir.”[288]

II. BEDEL GÖNDERMEYİ CAİZ KILAN ŞARTLAR

1. Hac ibadeti ile yükümlü olan bir kimse; üzerine hac farz olduğu yıl bu görevi yerine getirmez, daha sonra hac yapmasına engel bir durum ortaya çıkar ve bu engelin ömrünün sonuna kadar devam edeceği bilinirse yerine bedel gönderir. Bu kimsenin bedel göndermesi ittifakla **farz**dır. Sağlığında bedel göndermemiş ise, ölümünden sonra yerine bedel gönderilmesini vasiyet etmesi gerekir. Vasiyet etmezse günahkar olur.[289] Böyle bir vasiyette bulunmamış ise mirasçıları onun adında vekaleten hac yapabilir veya vekil gönderebilirler.

2. Haccın farz olması için gerekli şartları taşıdığı halde sağlık ve yaşlılık nedeniyle bizzat hac yapamayacak durumda olan kimselere haccın farz olup olmadığı konusunda ihtilaf edilmiştir:

a) Görme özürlü kimse hakkında **Ebû Hanîfe**’den iki rivayet vardır. Meşhur olan rivayete göre ekonomik gücü olsa ve kendisine refakat edecek biri bulunsa bile a’ma kimseye hac **farz** değildir. Bu kimsenin bedel göndermesi de gerekmez.[290]

İmam Muhammed ile **Ebû Yusuf’un** tercih ettikleri görüşe göre bu a’ma kimsenin ekonomik gücü ve kendisine refakat ede-

288 Buhârî, el-Eymân ve’n-Nüzûr, 30, VII, 232.
289 Kâsânî, II, 221.
290 Abdülğanî el-Mekkî, s. 56.

cek biri varsa hac yapması farz olur. Diğer mezheplerin görüşleri de bu istikamettedir.[291]

b) Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre bir kimsenin hac ile yükümlü olabilmesi için diğer şartların yanında bedenen sağlıklı olması da gerekir. Dolayısıyla felçli, kötürüm ve tedavi imkânı olmayan hastalar ile çok yaşlı kimselere hac farz olmaz.[292]

***

Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre ekonomik imkânı bulunan ve diğer şartları da taşıyan ancak çok yaşlı olması veya felçli ve kötürüm olma gibi bedensel bir engeli ve tedavisi imkânsız bir hastalığı bulunması sebebiyle bizzat haccı yapamayacak durumda olan kimselerin yerlerine bedel göndermeleri gerekir.[293] Bu kimselerin bedenen hac yapmaya güçleri yetmiyorsa da maddî yönden yetmektedir. Bu görüşün delili yukarıda zikredilen hadislerdir.

Hanbelî mezhebine göre; hacca bedel gönderen kimse daha sonra bizzat gitme imkânını elde etse bile yeniden hac yapması gerekmez. Çünkü mükellef, vekalet yolu ile de olsa farz olan haccı yerine getirmiştir.[294]

III. BEDEL İÇİN VASİYETTE BULUNMANIN HÜKMÜ

Bir kimse kendisine haccetmek **farz olduğu yıl**, hacca gitmek üzere yola çıkar da haccı tamamlamadan ölüm yatağına düşerse, ölmeden önce vasiyette bulunması farz değildir.[295] Fakat, kendisine hac farz olduğu yıl hac yapmayıp sonraki yıllarda memleketinde veya yolculuğunda ölen kimsenin, adına hac yapılmasını vasiyet etmesi farz olur.[296]

---

291 İbn Hümâm, II, 421. Semerkandî, II, 383. Kâsânî, II; 121. Şirbînî, II, 218.
292 İbn Hümâm, II, 421. Semerkandî, II, 383. Kâsânî, II; 121. Şirbînî, II, 218.
293 Şirbînî, II, 219. İbn Kudâme, IV, 351. İbn Rüşd, I, 391.
294 İbn Kudame, IV, 353.
295 İbnü Hümâm, II, 222.
296 İbnü Hümâm, II, 222.

Vekaleten hac için vasiyet konusunda genel vasiyet prensipleri uygulanır.

Ölen kişi, kendi adına hac yapılmasını vasiyet etmiş ise, varislerin, terekenin üçte birinden harcamak sureti ile onun adına hac yaptırmaları gerekir.[297] Şayet "Malımın üçte birinin tamamı ile benim için hac yaptırın" diye vasiyet eder ve bu para ile birden fazla hac yaptırılabilirse birden fazla hac yaptırılır. Bu durumda bütün hacların aynı yıl içinde yaptırılması daha faziletlidir.[298]

***

Şâfiî ve **Hanbelî** mezheplerine göre; farz haccı eda etmeden ölen kimsenin adına hac yapılması konusunda vasiyet şartı aranmaz. Ölenin vasiyeti bulunmasa bile, tıpkı borçlarının mirasından ödendiği gibi, genel vasiyet kuralları dikkate alınmadan, hacca vekil gönderme masrafları da malının tamamından harcanarak hac görevi yaptırılır.[299] Çünkü hac yapmak, Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır. Bu hakkın yerine getirilmesi gerekir. Şu hadis, bu görüşün delilidir.[300]

Bir sahâbî,

يَا رَسُولَ اللهِ اِنَّ اَبِى مَاتَ وَلَمْ يَحُجَّ اَفَاَحُجُّ عَنْهُ قَالَ اَرَاَيْتَ لَوْ كَانَ عَلٰى اَبِيكَ دَيْنٌ اَكُنْتَ قَاضِيَهُ قَالَ نَعَمْ فَدَيْنُ اللهِ اَحَقُّ بِالْوَفَاءِ

- "Ey Allah'ın Elçisi! Babam hac yapmadan öldü. Onun yerine hac yapayım mı?" diye sordu. Hz.Peygamber (a.s.),

297 Kâsânî, II, 222.
298 Kâsânî, II, 223.
299 Şîrâzî, II, 637. İbn Kudame, IV, 375.
300 Şirbînî, II, 219.

- "*Babanın borcu olsaydı, onu öder miydin*?" dedi. Sahâbî,

-"Evet" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz.Peygamber (a.s.),

- "*Allah'a olan borç ödenmeye daha layıktır*" buyurdu.[301]

Bir kimse ölen anne ve babasının yerine vekaleten hac yaparsa anne babasının üzerinde hac borcu varsa yerine getirilmiş, yoksa hac sevabı kazanmış olur. Peygamberimiz (a.s.),

مَنْ حَجَّ عَنْ اَبِيهِ اَوْ اُمِّهِ فَقَدْ قَضٰى عَنْهُ حَجَّتَهُ

"*Kim annesinin veya babasının yerine hac yaparsa onların haccını yerine getirmiş olur*" buyurmuştur.[302]

IV. BEDEL YOLU İLE HAC YAPMANIN ŞARTLARI

Bedel yoluyla hac yapma konusunda gözetilmesi gereken bir takım şartlar vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1.Vekil olarak hacca gönderilecek kimsenin müslüman ve akıllı olması.

Müslüman olmayanın kendi adına yapacağı hac geçersiz olacağı için vekalet yolu ile yapacağı hac da geçersiz olur. Mümeyyiz olmayan, yani iyiyi kötüden ayıramayan çocukların hac için vekalet yapmaları caiz değildir.

Vekilin daha önce kendi adına farz olan haccı yerine getirmiş olması şart değildir. Çünkü yukarıdaki hadiste de geçtiği üzere Hz. Peygamber (a.s.) Has'am'lı kadına, kendi adına hac yapıp yapmadığını sormadan, babası adına hac yapabileceğini söylemiştir. Eğer, vekilin hac yapmış olması şart olsaydı, Resülullah o kadına bunu sorardı.[303]

***

301 Nesâî, Hac, 11, V, 118.
302 Dârekutnî, Hac, II. 259-260. İbn Kudâme, IV, 378. bk. Nesâî, Menâsik, 8, V, 116.
303 Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 171.

Şâfiî ve **Hanbelî** mezheplerine göre bedel olarak hac yapacak kimsenin, kendi adına farz olan haccı yapmış olması gerekir. Farz olan haccı yapmayan bir kimse bedel olarak hacca gidecek olursa yaptığı hac kendi adına geçerli olur.[304] Delilleri şu hadistir:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ اَنَّ النَّبِىَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ لَبَّيْكَ عَنْ شُبْرُمَةَ قَالَ مَنْ شُبْرُمَةُ قَالَ اَخٌ لِى اَوْ قَرِيبٌ لِى قَالَ حَجَجْتَ عَنْ نَفْسِكَ قَالَ لَا قَالَ حُجَّ عَنْ نَفْسِكَ ثُمَّ حُجَّ عَنْ شُبْرُمَةَ

İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (a.s.), bir adamın, "Şübrime adına lebbeyk" diyerek telbiye getirdiğini işitti ve,

- *Şübrime kim*?" diye sordu. Adam,

- "Kardeşimdir (veya yakınımdır)" dedi. Hz. Peygamber,

- "*Kendi adına hac yaptın mı*?" diye sordu. Adam,

- "Hayır" deyince, Hz. Peygamber (a.s.),

- "*Önce kendi adına hac yap, sonra Şübrime adına*" buyurdu.[305]

2. Vekilin, müvekkil adına hac yapmaya niyet etmesi

Bütün ibadetler niyet ile geçerlilik kazanır. Vekil gönderenin niyet emesi şart olduğuna göre, onun adına hac yapan vekilin de yine onun adına niyet etmesi şarttır. Vekil, "Beni hacca gönderen falanca kişi için ihrama girdim" yahut "Hacca niyet ettim" diye niyet eder. Niyeti dili ile söylemeyip sadece kalbinden geçirmesi de kafi gelir. Kendisi için hac yaptığı kimsenin adını

---

304 Şîrâzî, II, 676-677. İbn Kudame, IV,355.
305 Ebu Davud, Menasik, 26, II, 403.

unutsa ve “Beni hacca gönderen şahıs için” diye niyet etse niyeti yine geçerli olur.

Vekil, gönderen adına değil de kendi adına niyet etse, yahut birden fazla kişiye vekil olup onlar adına ayrı ayrı niyet etse, kendisi için hac yapmış olur. Aldığı paraları gönderene, yahut onun varislerine iade etmesi gerekir.

3. Sağ olan müvekkilin vekile hac yapmasını bizzat söylemesi

Böyle bir istek olmadan bir kimse adına başkası tarafından yapılan hac, o kimseden hac farizasını düşürmez.

4. Müvekkile haccın önceden farz olmuş olması

Kendisine hac henüz farz olmamış bir kimse adına bir başkası vekaleten hac yapsa bu hac nafile olur. Daha sonra adına hac yapılan kimseye hac farz olursa, yeniden hac yapması gerekir.

5. Vekil için ücret şart koşulmuş olmaması

İbadetler Allah rızası için yapılır, ücret karşılığında yapılan ibadetler geçersizdir. Mesela bizzat hac yapmaktan aciz olan bir mükellefe, “Benim adıma hac yapman için seni şu kadar ücret karşılığında vekil kıldım diyerek hacca gönderse” bu hac geçersiz olur.[306] Ancak, şart koşulmuş olmamak kaydıyla gönderen vekile teberruda bulunabilir.

6. Vekilin masraflarının tamamı yahut da çoğu müvekkilin malından karşılanması

Kendi parası ile başkası adına hac yapan kimse kendi adına hac yapmış olur. Fakat mirasçılar bu hükmün dışındadırlar.

Bir kimsenin mirasçısı kendi parası ile onun adına hac yapabileceği gibi, başkasına da yaptırabilir. Gönderenin verdiği para yetmediği için vekil masrafların yarından fazlasını kendi parası

306 Aliyyü’l-kârî, s.475.

ile karşılar ve gönderen de bu farkı ödemezse hac vekil adına yapılmış olur. Vekil aldığı parayı gönderene iade eder.[307]

Vekil, hac yolculuğu sırasında israfa kaçmadan normal ihtiyaçları için harcama yapar, artan parayı dönüşte gönderene veya varislerine iade eder.[308] Çünkü vekilin aldığı meblağı, ücret olarak değil, gidiş geliş masraflarını karşılamak üzere almıştır. Bu sebeple artan miktarın iadesi gerekir.

Buna göre, hac organizasyonunda görevli olan bir kimsenin yaptığı bedel hac geçersiz olur. Çünkü görevlilerin bütün masrafları hac organizasyonu tarafından karşılanmakta, bu durumda yukarıdaki şarta aykırı olarak, hac giderleri, adına hac yapılan kimsenin parasından karşılanmış olmamaktadır.

7. Vekilin, müvekkilin memleketinden yola çıkması

Vekil gönderene farz olan, memleketinden hac yapmasıdır. Bu sebeple gönderen, yer belirlemeden, "Adıma hac yapılsın" diye vasiyet etmiş ise bu, "Adıma memleketimden hac yapılsın" şeklinde anlaşılır. Mesela, Mekke'de ölen bir Ankaralı, ölmeden önce adına hac yapılmasını vasiyet etmiş ise vekilin Ankara'dan yola çıkması gerekir.

Ebû Yusuf'a göre; memleketi dışında ölüp kendisi için hac yapılmasını vasiyet eden kimsenin sözü, geçerli olan uygulamaya hamledilir. Mesela, Mekke'de ölen bir kimse, "Adıma hac yapılsın" diye genel bir ifade kullanmış ise, Mekke'de bulunan biri vekil tayin edilebilir. Eğer, "Adıma kıran haccı yapılsın" demiş ise vekil, haccı vasiyet eden kimsenin memleketinden yola çıkarak yapar. Çünkü Mekke'liler kıran haccı yapamaz.

Eğer bir kimse hac yapmak üzere yola çıkmış, yolda ölmüş ve vasiyet etmiş ise bedelin, **Ebû Hanife**'ye göre memleketinden; **Ebû Yûsuf** ve **İmam Muhammed**'e göre vefat ettiği yerden gönderilmesi gerekir.

---

307 Kâsânî, II, 222.
308 Kâsânî, II, 223.

Eğer ölenin miras bıraktığı malının üçte biri, memleketinden hac yapmaya yetmiyorsa, istihsanen yettiği yerden hac yaptırılır.[309]

8. Vekilin, müvekkilin hac ile ilgili şartlarına aykırı davranmaması

Vekil gönderen kimse, vekile ifrad haccı veya umre yapmasını söyler de vekil **kıran** haccı yaparsa, **Ebû Hanife**'ye göre yapılan hac gönderen adına geçerli olmaz. Vekil, yapılan masrafları tazmin eder. **Ebû Yusuf** ve **İmam Muhammed**'e göre ise bu hac istihsanen geçerli olur.[310]

Eğer gönderen, vekilin ifrad haccı veya umre yapmasını ister ve vekil de **temettü** haccı yaparsa, **Hanefî** ve **Şâfiî** mezheplerine göre hac, gönderen adına gerçekleşmez. Vekilin, masrafları tazmin etmesi gerekir.[311]

Vekilin, hem gönderen için, hem de kendi için hacca niyet etmesi caiz olmaz. Bu şekilde iki hacca birden niyet eden vekil, daha hac menasikine başlamadan kendi adına yaptığı niyeti iptal ettiği taktirde, yaptığı hac, gönderen adına yapılmış olur. Aksi takdirde kendi adına hac yapmış olur.

İki ayrı kişi aynı şahsı vekil tayin etse ve vekil de her ikisi için birden hacca niyet etse, daha sonra niyetini bunlardan biri adına tahsis etmiş olsa bile, hiç birisi için hac yapmış olmaz, kendi adına hac yapmış olur. Her ikisinin verdiği meblağı iade etmesi gerekir.[312]

Hac yapmak üzere vekil kılınan kimse, gönderen adına hac yaptıktan sonra kendi adına umre yapabilir. Yine, umre yapmak üzeren vekil kılınan kimse, gönderen adına umre yaptıktan sonra kendi adına hac yapabilir. Ancak vekil kendi adına yaptığı

309 Kâsânî, II, 222, Aliyyü'l-kârî, s. 483.
310 Aliyyü'l-kârî, s. 488.
311 Aliyyü'l-kârî, s. 488.
312 Aliyyü'l-kârî, s. 490.

menasik için beklediği günlerde yaptığı masrafları kendisi karşılar.

Vekil, kendi adına yapacağı hac ya da umreyi asıl görevinden önce yaparsa, yolculuğu kendi adına yapmış olacağı için aldığı parayı iade etmesi gerekir.

9. Vekilin, haccı bizzat kendisinin yapması

Vekil; hastalık, tutuklanma ve benzeri gerekçelerle, gönderenin izni olmadan vekaleti başkasına havale ederse yapılan hac gönderen adına gerçekleşmiş olmaz. Yapılan masraflar gönderene tazmin edilir. Fakat, gönderen "dilediğin gibi yap" derse o takdirde yapılan hac gönderen adına gerçekleşmiş olur.[313]

V. NAFİLE HACDA VEKALET ŞARTLARI

Nafile haccın vekalet yolu ile yapılabilmesi için; vekilin müslüman, akıllı, mümeyyiz olması ve kim adına nafile hac yapılıyorsa niyeti onun için yapması şarttır. Vekalet yoluyla nafile hac yapılması için bunlardan başka bir şart aranmaz. Çünkü nafile ibadetlerde hareket alanı daha geniştir.

***

Şâfiî ve **Hanbelî** mezhebine göre nafile hacda vekaletin geçerli olması için vekilin kendi adına farz haccı yapmış olması şarttır.[314]

---

313 Aliyyü'l-kârî, s. 487.
314 Şîrâzî, II, 676-677. İbn Kudame, IV, 355.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HAC VE UMREDE KURALLARA AYKIRI DAVRANIŞLAR VE CEZALARI

Hac ve umre ibadetlerinin edasıyla ilgili olarak ihramlı ve ihramsız iken uyulması gereken kurallar vardır. Bunlara uyulmaması çeşitli cezalar gerektirir.

Hac ve umre ile ilgili cezalar; hac ve umrenin vaciplerini terk etmekten doğan cezalar ve ihram yasaklarını ihlal etmekten doğan cezalar olmak üzere iki kısma ayrılır.

I. HAC VE UMRENİN VACİPLERİNİ TERK ETMENİN CEZALARI

Haccın veya umrenin farzlarının (rükün ve şartlarının) yerine getirilmemesi halinde yapılan hac veya umre geçerli olmaz. Farzları ihlalin başka bir şeyle telafisi mümkün değildir.

Haccın veya umrenin vaciplerinden birinin terk edilmesi durumunda hac veya umre fasid olmaz ise de **mazeret** olmadan terk edilmesi tahrimen mekruhtur.

Mazeret olmadan terk edilen veya zamanında yapılmayan her vacip için **dem** gerekir.[315]

Sadece umreyi veya sadece haccı ilgilendiren bir vacibin terk edilmesi sebebiyle **tek ceza** gerekir.

Hac veya umrenin biri "mustakil (aslî)" diğeri de her bir menasikin vacibi (fer'î) olmak üzere iki çeşit vacibi vardır.

Bu vaciplerden birinin, bir mazeret bulunmaksızın terk edil-

---

315 Aliyyü'l-kârî, s. 81.

mesi halinde **dem** gerekir. Bir mazeret sebebiyle terk edilirse her hangi bir ceza gerekmez.

Haccın Mustakil / Aslî Vacipleri Şunlardır:

a) Sa'y,

b) Müzdelife vakfesi,

c) Remy-i cimar (Şeytan taşlama),

d) Saçları tıraş etme veya kısaltma,

e) Veda tavafı,

Sa'y, tıraş olma ve saçları kısaltma aynı zamanda umrenin de vaciplerindendir.

Bu müstakil vaciplerin dışında **hac ve umre menasikine bağlı (fer'î) vacipler de vardır.** Bu vaciplerin de bir mazeret olmaksızın terk edilmesi halinde **dem** gerekir.

1. Mikat Mahalli İle İlgili Cezalar

İster hac, ister ticaret ve isterse ziyaret maksadıyla olsun Mekke'ye gitmek isteyen bir kimsenin mîkat mahallini ihrama girerek geçmesi **vacip**tir. Bu vacibin terk edilmesi halinde **dem** gerekir. Ancak dönüp Mîkat mahallinde ihrama girererse **ceza düşer**.

Doğrudan Medine'ye gitmek üzere Cidde'ye gelen ancak her hangi bir sebepten dolayı Mekke'ye gitmek durumunda kalan kimse, Cidde'de ihrama girer ve herhangi bir ceza gerekmez.

***

Şâfiî mezhebine göre hac ve umre dışında bir maksatla Mekke'ye gidecek olan kimselerin mikat mahallinde ihrama girmeleri vacip değil, **sünnet**tir. Dolayısıyla mikat mahallini ihramsız geçmeleri halinde ceza gerekmez.[316]

2.Tavafla İlgili Cezalar

a) Bir kimse elbisesinde, bedeninde veya tavaf edilen yerde

316 Abdülganî el-Mekkî, s. 94; Nevevî, *el-Mecmu'*, VII, 14-15.

necaset varken tavaf yaparsa tavafı geçerli olur. Ancak, necaseti temizlemediği için günahakâr olmakla birlikte bu kimseye her hangi bir ceza terettüp etmez.

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre necasetten temizlik, tavafın geçerlilik **şartı** olduğundan bu durumda yapılan tavaf **geçerli olmaz**. Mutlaka usulüne uygun olarak yeniden yapılması gerekir.

b) Bir kimse, avret yerleri bir rüku veya secde yapacak süre bir uzvun 4'te bir kadar açık olarak tavaf etse tavafı geçerli olur. Ancak **vacibi** terk etmesi sebebiyle **dem** gerekir. Usulüne uygun olarak tavafı yeniden yaparsa ceza ortadan kalkar.

Bir uzvun dörtte birinden azı veya bir rüku veya secde yapacak miktardan az süre açılırsa tavaf geçerli olur. Ceza da gerekmez. (Abdulgani el-Mekki, s. 168)

***

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre tavafta avret yerlerinin örtülü olması şarttır. Dolayısıyla avret yeri açık olarak yapılan tavaf **geçerli olmaz**. Tavafın mutlaka usulüne uygun olarak yeniden yapılması gerekir.

c) Tavafı geri geri yürüyerek yapmak **dem** gerektirir. Yeniden yapılması durumunda bu ceza ortadan kalkar.

***

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre bu şekilde yapılan tavaf geçerli olmaz, yeniden yapılması gerekir.[317]

d) Tavaf namazı mustakil bir vaciptir, terk edilmesiyle her hangi bir ceza gerekmez, ancak bu kimse vitir namazı kılmamış gibi günahkâr olur.

***

Mâlikî mezhebine göre tavaf namazını kılmayan kimseye **dem** gerekir.

---

317 Kinânî, II, 761-780.

Şâfiî ve **Hanbelî** mezheplerine göre göre tavaf namazı kılmak **sünnet**tir.[318] Terk edilmesiyle her hangi bir ceza gerekmez. Bu kimse kötü bir davranışta bulunmuş olur.

e) Kudum tavafının tamamı veya şavtlarının yarıdan fazlası cünüp ve adetli olarak yapılırsa **dem**,

Abdestsiz olarak yapılırsa her şavt için bir **sadaka**,

Son üç şavtı veya daha azı terkedilirse her şavt için bir **sadaka** gerekir.[319]

Cezayı gerektirecek şekilde yapılan tavaf yeniden yapılırsa ceza düşer.

***

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre abdestli olarak yapılması tavafın geçerlilik **şartı** olduğundan, cünüp veya abdestsiz olarak yapılan tavaf geçersizdir. Yeniden yapılması gerekir.[320]

f) Umre tavafının tamamını veya bir kısmını, hatta bir şavtını cünüp, abdestsiz, loğusa veya adetli olarak yapmak **dem** gerektirir. Çünkü ihramdan çıkabilmek için tavafın eksiksiz yapılması gerekir. Bu sebeple tavaftaki eksiklikler sadaka ile değil ancak **dem**le telafi edilebilir. İhramdan çıkmadan yeniden yapılması halinde ceza ortadan kalkar.[321] Hanefî bilginlerden İbn Nüceym'e göre umre tavafının son üç şavtını veya daha azını abdestsiz olarak yapan kimse, abdestsiz yaptığı her şavt için **sadaka** verir.*

Umre tavafının son üç şavtını veya daha azını terk etmek

---

318 Kinanî, II, 853-860; Nevevî, *el-Mecmu'*, VIII,72-73

319 Meydânî, Abdülğanî el-Guneymî, *el-Lübab fi Şerhi'l-Kitab*, I, 184. 2. baskı. Beyrut, 1996; Mevsîlî, I, 208; İbn Humam II, 458, 465.

320 Kinânî, II,761-762; Nevevî, *el-Mecmu',* VIII, 20.

321 İbn Âbidîn, II, 551. İbn Nüceym, Zeynüddîn, *Bahrü'r-Râik*, III,24. İlmiye Matbaası, Kahire, 1311. Kinanî, II, 766-767.

* İbn Nüceym III, 24.

dem cezasını gerektirir. İhramdan çıkmadan önce yapılırsa ceza düşer.**

Kıran haccına niyet eden bir kimse, umrenin tavafını abdestsiz yaparsa **dem** gerekir. Tavafı yeniden yaparsa ceza düşer. Eğer abdestsiz yaptığı tavaftan sonra sa'yi de yapmış ise bu sa'y geçerli olmaz. Çünkü sa'yin geçerli olabilmesi için ceza gerektirmeyen (muteber) bir tavaftan sonra yapılması şarttır. Dolayısıyla sa'yin yeniden yapılması gerekir.[322]

Kıran haccı yapan kimse kudûm tavafını abdestsiz olarak yaparsa tavafı geçerli olmaz. Dolayısıyla ceza gerektirmeyen (muteber) bir tavaftan sonra yapılmadığı için sa'yi de geçerli olmaz. Bu sa'yin daha sonra yeniden yapılması gerekir.[323]

Veda tavafının abdestsiz yapılması durumunda her şavt için **sadaka** gerekir. Cünüp veya adetli olarak yapılması veya yarıdan çoğunun terk edilmesi halinde **dem** cezası gerekir.*

g) Ziyaret tavafının tamamını veya şavtlarının yarıdan çoğunu **cünüp, adetli** ve **loğusa** olarak yapan kimseye **bedene**; **abdestsiz** olarak yapan kimseye **dem** gerekir. Mekke'de bulunduğu süre içinde tavafı yeniden yaparsa ceza düşer.

Ziyaret tavafının son üç veya daha az sayıda şavtını abdestsiz, cünüp, loğusa veya âdetli olarak yapan kimseye, her şavt için bir fitre miktarı **sadaka** gerekir. Hac'da cinsel ilişki dışındaki ihram yasaklarının sona erebilmesi için ziyaret tavafının yapılması şart değildir. Bu sebeple son üç şavtın veya daha azının abdestsiz, cünup, loğusa veya adestli olarak yapılması umrede olduğu gibi **dem** gerektirmez, bu eksiklikler **sadaka** ile telafi edilebilir.

Ziyaret tavafının son üç şavtını veya daha az şavtını terk eden

---

** Abdulğanî el-Mekkî, s. 390; İbn Humam, II, 464.

322 Abdülğani el-Mekkî, s. 390-391.

323 Abdülğani el-Mekkî, s. 390-391.

* Abdulğanî el-Mekkî, s. 388.

kimseye **dem** gerekir. Ancak abdest aldıktan veya guslettikten sonra veya kadınlar temizlendikten sonra şavtları yeniden yaparlarsa ceza düşer.[324]

Bir mazeret olmaksızın ziyaret tavafının üç veya daha az sayıda şavtını yapmayan, tavafı tekerlekli sandalyeye binerek veya çıplak olarak yapan kimseye **dem** gerekir. Yeniden yapılması halinde ceza düşer.

Ebu Hanife'ye göre ziyaret tavafı, başlangıç vaktinden itibaren ömrün sonuna kadar her hangi bir zamanda yapılabilir. Ancak bayramın üçüncü günü güneş batıncaya kadar yapılmazsa **dem** gerekir.[325]

***

Mâlikî mezhebine göre iki kanama arasındaki kesinti temizlik sayıldığından adet halindeki kadının kanaması kısa süre durursa, kanamanın durduğu süre içinde temiz sayılır; gusledip ibadetlerini yapması gerekir. Buna göre ziyaret tavafını özel hali nedeniyle yapamayan ve Mekke'den ayrılmak mecburiyetinde kalan bir kadının kanaması kısa süre durduğunda gusledip tavafını yapması mümkün olur ki, bu durumda tavafını temiz olarak yapmış olduğu için her hangi bir ceza ödemesine de gerek kalmaz.[326]

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre hadesten taharet, tavafın **geçerlilik şartı** olduğundan; abdestsiz, cünüp, loğusa ve adetli olarak yapılan tavaf geçerli olmaz, yeniden yapılması gerekir.

Ziyaret tavafının son vakti için bir sınır bulunmadığı görüşünde olanlar şu rivayeti delil almışlardır:

---

324 Abdülğanî el-Mekkî, s. 384.
325 Abdülğanî el-Mekkî, 381-385.
326 Mâlik b. Enes, I, 17. Kinânî, II, 767.Vehbe ez-Zühaylî, I, 610.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زُرْتُ قَبْلَ اَنْ اَرْمِىَ قَالَ لَا حَرَجَ قَالَ اٰخَرُ حَلَقْتُ قَبْلَ اَنْ اَذْبَحَ قَالَ لَا حَرَجَ قَالَ اٰخَرُ ذَبَحْتُ قَبْلَ اَنْ اَرْمِىَ قَالَ لَا حَرَجَ

Abdullah b. Abbas (r.a)'dan rivayet edilmiştir:

Sahâbîlerden birisi Hz.Peygamber'e,

- "Şeytan taşlamadan ziyaret tavafını yaptım (olur mu)?" dedi. Hz.Peygamber,

- "Zararı yok, (olur)" buyurdu. Bir başka sahâbî,

- "Kurban kesmeden önce tıraş oldum (olur mu)? dedi. Hz.Peygamber,

- "Zararı yok, (olur)" buyurdu. Bir başka sahâbî,

- "Şeytan taşlamadan önce kurban kestim (olur mu?" dedi. Hz.Peygamber,

- "Zararı yok, (olur)" buyurdu.[327]

h) Vedâ tavafının tamamı veya şavtların yarıdan çoğu terk edilirse veya tavaf **cünüp** ve **adetli** olarak yapılırsa **dem** gerekir.

Bu tavafın son üç şavtının veya daha azının terk edilmesi veya tavafın **abdestsiz** yapılması halinde terk edilen veya abdestsiz yapılan her bir şavt için bir **fıtır sadakası** verilmesi gerekir.[328]

Veda tavafını yapmadan Mekke'den ayrılan kimse, mikat mahallini geçmeden dönüp tavafını yaparsa ceza düşer. Mîkadı geçtikten sona dönmek isterse mîkat mahallinde umre ihramına

---

327 Buhârî, Eyman ve'n-Nüzur, 15. VII, 226.

328 Kinânî, III, 1237

girer, umresini yaptıktan sonra veda tavafını yapar. Bu durumda da ceza düşer.

***

Mâlikî mezhebine göre veda tavafı **sünnet** olduğundan terk edilmesi halinde her hangi bir ceza gerekmez.[329]

3. Sa'y İle İlgili Cezalar

Sa'yin geçerli olması için muteber bir tavaftan sonra yapılması gerekir, aksi takdirde sa'y geçerli olmaz, yeniden yapılması gerekir.[330]

Mazeretsiz olarak sa'yi veya şavtlarının yarıdan çoğunu terk etmek veya gücü yettiği halde sa'yi yürüyerek yapmamak **dem** gerektirir.

Yürüyemeyecek kadar hasta olmak, kötürüm ve felçli olmak gibi bir mazeret sebebiyle terk edilmesi halinde her hangi bir ceza gerekmez.

Sa'yin şavtlarından üç veya daha azının terk edilmesi halinde her bir şavt için bir **sadaka-i fıtır** gerekir.

Sa'yin şavtlarında Safa ile Merve arasınındaki mesafenin tamamen yürünmeyip eksik bırakılması halinde bütün şavtlar için yürünen mesafe dört şavtı tamamlıyorsa sa'y geçerlidir. Ancak eksik bırakılan her şavt için bir **sadaka-i fıtır** gerekir.[331]

***

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre sa'y, haccın bir **rüknü**dür. Terk edilmesi halinde hac geçerli olmaz. Her hangi bir ceza ile telafisi de mümkün değildir. Mutlaka yapılması gerekir.

4. Arafat Vakfesiyle İlgili Cezalar

Hanefi ve **Hanbeli** mezheplerine göre gündüz Arafat'a gelip

---

329 Kinânî, III, 1235.
330 Kâsânî, II, 134
331 Abdülğanî el-Mekkî, s. 394.

vakfe yapan bir kimse güneş batmadan önce Arafat'tan ayrılırsa **dem** gerekir. Güneş batmadan önce Arafat'a geri dönerse ceza düşer. Güneş battıktan sonra dönerse artık ceza düşmez.

Say'in sünnetleri terkedilirse abdestsiz veya elbisede necaset varken say yapılırsa herhangi bir ceza gerekmez. Ancak sünnetleri terkeden kimse mekruh işlemiş ve sünnet sevabından mahrum kalmış olur.

***

Şâfiî ve Mâlîkî mezheplerine göre Arafat'ta güneş batıncaya kadar beklemek sünnet olduğundan güneş batmadan önce Arafat'ın terk edilmesi halinde her hangi bir ceza gerekmez.[332]

Mâlikî mezhebine göre, gecenin bir cüz'ünde Arafat'ta bulunmak vakfenin geçerli olması için **şart**tır. Bu itibarla güneş batmadan önce Arafat'tan ayrılıp bir daha dönmeyen kimsenin haccı geçerli olmaz.[333]

5. Müzdelife Vakfesiyle İlgili Cezalar

Mazeretsiz olarak Müzdelife vakfesinin yapılmaması **dem** gerektirir.

Müzdelife'de vakfe yapamayacak derecede hastalık veya âciz olma yahut izdiham sebebiyle Müzdelife'ye zamanında ulaşamama ile kadınların kalabalık arasında sıkışma korkusu geçerli mazeretlerdir.[334]

6. Şeytan Taşlama (Rem-yi Cimar) İle İlgili Cezalar

Mazeretsiz olarak şeytan taşlamayı tamamen terk etmek veya bir günde atılması gereken taşların yarıdan çoğunu atmamak **dem** gerektirir.

Her gün için atılması gereken taşların yarıdan azı atılmamış ise, eksik bırakılan her bir taş için bir **sadak-i fıtır** gerekir.

---

332 Nevevî, *el-İzâh,* 289; Kinânî, III, 1031-1033. İbn Kudame, V, 23. Kâsânî, II, 127. Şirbînî, II, 262-263.

333 İbn Rüşd, I, 426. Kurtubî, II, 417. İbn Kudâme, V, 22.

334 Abdülğanî el-Mekkî, s. 394.

Ebu Yusuf ve **İmam Muhammed** ile **Şâfiî** ve **Hanbelî** mezheplerine göre atılmayan veya eksik bırakılan taşlar, ertesi gün veya bayramın son günü güneşin batmasına kadar atılırsa ceza düşer.[335]

Bayramın birinci gününden sonraki taşlamalarda küçük, orta ve büyük şeytan şeklindeki sıraya uyulması **sünnet**'tir. Bu sıralamaya uyulmaması halinde her hangi bir ceza gerekmez.[336]

***

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre bu sıralamaya uyulmaması halinde **dem** gerekir. Sıraya uyarak taşlar yeniden atılırsa ceza düşer.

7. Saçları Tıraş Etmek Veya Kısaltmak İle İlgili Cezalar

İhramlı bir kimse tıraş olmadan veya saçları kısaltmadan ihramdan çıkamaz.

Ebu Yusuf ve **İmam Muhammed ile Şâfiî** ve **Hanbelî** mezheplerine göre tıraşın bayramın ilk üç günü yapılması **sünnet** olduğundan tıraşın ertelenmesi durumunda her hangi bir ceza gerekmez.[337]

Ebu Hanife'ye göre Harem bölgesi dışında veya bayramın üçüncü günü güneşin batmasından sonra tıraş olup ihramdan çıkılması halinde, tıraş vaktinden sonraya ertelendiği için **dem** gerekir.

Hanefî mezhebine göre saçların en az dörtte biri tıraş edilmeden veya kısaltılmadan; **Mâlikî** ve **Hanbelî** mezheplerine göre saçların tamamı tıraş edilmeden veya kısaltılmadan,[338] **Şâfiî** mez-

---

335 Abdülğanî el-Mekkî, s. 396. Kinânî, III, 1208-1213; Nevevî, *el-İzâh*, 366; Makdisi, eş-Şerhü'l-Kebir,V, 88-89.

336 Makdisi, *eş-Şerhü'l-Kebir*,V,86-87; Abdülğanî el-Mekkî, 268; Cezirî, I, 668; Nevevî, *el-İzâh*, s. 366.

337 Abdülğanî el-Mekkî, s. 395; Nevevî, el-İzâh, s. 376; Kinânî, III, 1156 – 1163.

338 Kinânî, III, 1159-1160.

hebine göre en az üç saç tel kesilmeden ihramdan çıkılmaz: bu durumda ihram yasaklarının ihlali halinde ceza gerekir.[339]

Saçların tıraş edilmesi hükmü erkeklere mahsustur. Kadınlar, sadece saçlarının ucundan parmak ucu kadar keserek ihramdan çıkarlar. Bu miktardan az kesilirse **dem** gerekir.

8. Şeytan Taşlama, Kurban Kesme Ve Tıraş Olma Arasındaki Tertibe Uymama İle İlgili Cezalar

Ebû Yûsuf ve **İmam Muhammed** ile **Şâfiî, Mâlikî** ve **Hanbelî** mezheplerine göre Akabe Cemresine taş atmak, kurban kesmek ve tıraş olmak arasındaki tertibe uymak **sünnet** olduğundan tertibe uyulmaması halinde herhangi bir ceza gerekmez.[340]

Ebû Hanîfe'ye göre, bu tertibe uyulması **vacip** olduğundan terk edilmesi halinde **dem** gerekir.

İfrad haccı yapanlara şükür kurbanı kesmek vacip olmadığından bu kimseler için sadece taş atma ve tıraş olma arasında tertip söz konusudur.[341]

9. Hac Ve Umre İle İlgili Şükür Ve Ceza Kurbanları

Kıran ve temettu kurbanları ile hacla ilgili adak ve ceza kurbanları Harem sınırları dışında kesilmesi halinde geçerli olmaz. Bu kurbanların Harem bölgesinde yeniden kesilmesi gerekir.

Ebu Yusuf ve **İmam Muhammed ile Şâfiî, Mâlikî** ve **Hanbelî** mezheplerine göre zikredilen kurbanların bayramdan sonraya ertelenmesi nedeniyle her hangi bir ceza gerekmez.[342]

Ebu Hanife'ye göre kıran ve temettu kurbanlarının bayramın üçüncü günü güneşin batmasına kadar kesilmemesi halinde **dem** gerekir.

---

339 Abdülğanî el-Mekkî, s. 252; Nevevî, *el-Mecmu'* VIII, 182.
340 Halebî, I, 210. Kinânî, III, 1171-1173.
341 İbn Âbidîn, II, 555.
342 Nevevî, *el-İzâh*, s. 338. Bâşnefer, s. 158;

II. İHRAM YASAKLARI VE BU YASAKLARA UYMAMANIN CEZALARI

Hac veya umre yapmak üzere ihrama giren kimse, daha önce helal olan bazı şeyleri, ihram süresi içinde kendisine haram kılmış olur. Haram kılınan bu şeylere "ihram yasakları" denir. İhram yasaklarını ihlal etmek cezayı gerektirir. Yüce Allah,

اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلاَ رَفَثَ وَلاَ فُسُوقَ وَلاَ جِدَالَ فِى الْحَجِّ وَمَا تَفْعَلُواْ مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى وَاتَّقُونِ يَا أُوْلِى الْأَلْبَابِ

"Hac (ayları), **bilinen aylardır. Kim o aylarda hacca başlarsa, artık ona hacda cinsel ilişki, günaha sapmak, kavga etmek yoktur. Siz ne hayır yaparsanız Allah onu bilir**. (Ahiret için) **azık toplayın. Kuşkusuz, azığın en hayırlısı takva** (Allah'a karşı gelmekten sakınma)**dır. Ey akıl sahipleri, bana karşı gelmekten sakının"**[343] Peygamberimiz (a.s.)

مَنْ حَجَّ فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ

"*Kim hac yapar da cinsel ilişkide bulunmaz, kötü söz söylemez ve günah işlemezse annesinden doğduğu günkü gibi (tertemiz olarak) döner*"[344] buyurmaktadır.

"**Cezalar**"; bedene, dem, sadaka-i fıtır ve oruç olmak üzere 4 çeşittir.

"**Bedene**", deve ve sığır cinsinden kurban; "**dem**" koyun ve keçi cinsinden kurban demektir.

"**Sadaka-i fıtır**", fitre miktarı sadaka vermektir. Bu da bir insanı sabah akşam doyuracak gıda ya da bunun karşılığı paradır.

---

343 Bakara, 2/197.
344 Buhârî, Hac, 4,II, 141.

Kıran haccı yapan bir kimseye, ihram yasaklarından birine riayet etmemesi halinde biri umrenin, diğeri de haccın ihramı için iki ceza gerekir.

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre, ihram yasaklarıyla ilgili ihlaller için tek ceza yeterlidir.

İhram yasakları ve bu yasaklara uymamanın cezaları şunlardır:

1. Giyim Yasakları Ve İlgili Cezalar

a) İhramlı iken bir gündüz veya bir gece süreyle her hangi bir giysi ve ayakkabı giymek, sarık takmak, şapka ve takke giymek; dörtte birini kaplayacak şekilde başa sargı sarmak veya bandaj geçirmek ve yüzü örtmekle **dem; g**iyim süresi bir gün veya bir geceden az olursa **sadaka-i fıtır** gerekir.

b) Yara bulunması gibi bir **zaruret sebebiyle** giysi giymek veya başa sargı sarmak durumunda **dem** veya üç gün oruç ya da altı fakire birer sadaka-i fıtır vermek gerekir.

c) Başın dışında vücudun her hangi bir yerine yara, kırık ve çıkık gibi her hangi bir sebeple sargı sarmaktan dolayı ceza gerekmez.

d) Kadınlar ihramlı iken elbiselerini ve ayakkabılarını çıkarmazları gerekmez, ancak yüzlerini açık tutmaları gerekir. Yüzlerini bir gündüz veya bir gece süreyle örtmeleri **dem;** bir gündüz ve bir geceden az olursa **sadaka-i fıtır** gerekir.[345]

***

Şâfiî ve **Hanbelî** mezheplerine göre erkeklerin yüzlerini örtmeleri ceza gerektirmez.[346]

İhramlı iken dikişli de olsa bele kemer ve kuşak bağlamak, boyunda çanta taşımak, kol saati, künye, yüzük ve benzeri şeyler taşımak, ceket veya pardesüyü giymeksizin omuza almak,

345 Abdülğanî el-Mekkî, s. 341.
346 Nevevî, *el-Mecmu'* VII, 280, Abdülğanî el-Mekkî, s. 341.

başkalarına elbise giydirmek, terlik bulunamaması halinde ayakkabının arka kısmının topuklarını ve aşık kemiklerini açıkta bırakacak şekilde kesilerek giyilmesi ve kadınların eldiven giymeleri ceza gerektirmez.[347]

2. Güzel Koku Sürünme Yasakları Ve İlgili Cezalar

a) İhramlı iken vücuda, yatılacak yere veya ihram örtüsüne koku sürmek, jöle, ruj, oje, briyantin, parfüm ve sprey kullanmak **cezayı** gerektirir. Kullanılan bu maddelerin etkisi bir gündüz veya bir gece sürerse **dem**, daha az sürerse **sadak-i fıtır** gerekir.

b) İhramlı bir kimsenin uzuvlarından birinin tamamına koku sürmesi veya muhtelif organlardan koku sürülen yerlerin toplamı bir organ kadar olursa **dem**; koku sürülen kısım bundan az olursa **sadaka-i fıtır** gerekir.

Koku sürülmesi konusunda baş, sakal ve bıyık ayrı ayrı birer organ sayılır.

c) Vücudun tamamına veya birkaç organına aynı yerde bir seferde koku sürülürse bunların hepsi için bir **dem** yeterlidir. Birkaç organa ayrı ayrı mekanlarda koku sürülmesi halinde ise her bir organ için bir **dem** gerekir.

d) Göze üç defa kokulu sürme çekmek **dem,** bir iki defa çekmek ise **sadaka-i fıtır** gerektirir.

e) Erkeklerin ihram örtülerinin, kadınların da elbiselerinin eni boyu birer karıştan fazla bir kısmına koku sürmeleri **dem;** daha az miktarda sürmeleri sebebiyle **sadaka-i fıtır** gerekir

f) İhramlı iken saçları boyamak veya kına yakmak **dem** gerektirir.

Şâfiî mezhebine göre kına, koku cinsinden sayılmadığı için ceza gerektirmez.

Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre kokulu da olsa sabun kullanılması caizdir.

---

347 Kâsânî, II, 187; Kinânî, II, 572-581; Nevevî, *el-İzâh*, s. 150.

İhramlı iken tedavi amacıyla merhem veya kokusuz krem sürmek, güzel koku koklamak, koku satılan dükkanlara girip orada beklemek ve başkalarına koku sürmek ceza gerektirmez.[348]

3. Saç Ve Tüyleri Giderme Yasağı Ve İlgili Cezalar

İhramlı iken saç, sakal, bıyık, koltuk altı ve kasık tüyleri ile vücudun her hangi bir yerindeki tüyleri tıraş etmek veya her hangi bir şekilde gidermek **ceza** gerektirir.[349]

a) Başın yahut sakalın tamamını veya en az dörtte birini tıraş etmek ya da kısaltmak **dem**, bundan daha az kısmı tıraş etmek **sadaka-i fıtır** gerektirir.*

b) Başın, sakalın, koltuk altlarının ve bedendeki bütün tüylerin aynı mekânda birlikte tıraş edilmesi durumunda bunların tamamı için bir **dem; b**unların ayrı ayrı mekânlarda tıraş edilmeleri halinde her biri için ayrı bir **dem g**erekir.

Şafiî mezhebine göre kesilen saç az da olsa dem cezası gerekir. **Malikî** mezhebine göre sakalın tamamı kesildiği zaman dem gerekir.**

İmam Muhammed'e göre bu cezalar ihlalin yapılmasından sonra ödenmemiş ise bilahare hepsi için bir **dem** yeterli olur.

c) Ensenin tamamını tıraş etmek **dem**; ensenin bir kısmını, bıyığın tamamını veya bir kısmını tıraş etmek **sadaka-i fıtır** gerektirir.

d) Koltuk altlarından birinin veya her ikisinin tüylerini gidermek **dem**; birinin tüylerinden bir kısmını veya miktarı ne olursa olsun göğüs, bacak ve kollardaki tüyleri gidermek **sadaka-i fıtır** gerektirir.[350]

---

348 Abdülğanî el-Mekkî, s. 344-360. Nevevî*, el-İzâh*,157. Cezirî, I, 650-651; Kinânî, II, 598-601.

349 Nevevî, *el-Mecmu'* VII, 262.

* Hidaye, I, 161.

** Hidaye, I, 161.

350 Abdülğanî el-Mekkî, 361-362. Kâsanî, II, 194.

e) İhramlı bir kimsenin, ihramsız bir kimseyi tıraş etmesi **sadaka-i fıtır** gerektirir.

f) Umre veya hacta tıraş olabilecek duruma gelen bir kimse kendisi traş olup ihramdan çıkmadan ihramlı birini traş edebilir ve herhangibir ceza gerekmez.

***

Şâfiî ve **Hanbelî** mezheplerine göre ihramlı kimsenin ihramsız bir kimseyi tıraş etmesinden dolayı ceza gerekmez.

Mâlikî mezhebine göre ihramlının ihramsız kimseyi tıraş etmesi **dem** gerektirir.[351]

g) Kaşınırken saçtan veya sakaldan üç tel düşerse, yarım sadaka-i fıtır gerekir.

Hastalıktan dolayı dökülen saçlar için ceza gerekmez.

4. Tırnak Kesme Yasağı Ve İlgili Cezalar

İhramlı iken el veya ayakların tırnakların kesmek cezayı gerektirir.

a) El ve ayakların bütün tırnaklarının aynı zaman ve mekânda bir defada kesilmesi halinde bir **dem;** ayrı ayrı yerlerde kesilmesi halinde her bir el ve ayak için ayrı ayrı **dem; e**l veya ayakların her birinin dörder veya daha az sayıda tırnaklarının kesilmesi halinde kesilen her bir tırnak için bir **sadaka-ı fıtır** gerekir.

Kırılan tırnakların koparılması veya kesilip atılması ceza gerektirmez.

b) İhramlı kimsenin, ihramlı veya ihramsız başka birinin tırnaklarını kesmesi **sadaka-i fıtır** gerektirir.

***

Şâfii, Mâliki ve **Hanbelî** mezheplerine göre ihramsız bir kimsenin tırnağını kesmek ceza gerektirmez.[352]

---

351 Kinânî, II, 611.

352 Abdülğanî el-Mekkî, s. 366; Nevevî, *el-Mecmu'*, VII, 262; İbn Kudame, V, 148.

5. Cinsel İlişki Yasağı ve İlgili Cezalar

İhramlı iken cinsel ilişkide bulunmak cezayı gerektirir.

a) İhrama girdikten sonra Arafat vakfesini yapmadan önce bilerek cinsel ilişkide bulunan hacı adayının haccı bütün mezheplerin ittifakı ile **fasit** olur. Bu kimse, haccı tamamlar. Ertesi yıl veya imkân bulduğu en kısa zamanda ifsad ettiği haccını kazâ eder. Ayrıca ihram yasağına uymadığı için kendisine **dem;**[353]

***

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre **bedene** gerekir.[354]

b) Arafat vakfesinden sonra, tıraş olup ihramdan çıkmadan (yani ilk tahallülden) önce cinsel ilişkide bulunan kimsenin haccı fasit olmaz ancak **bedene** gerekir.

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre Arafat vakfesinden sonra, birinci tahallülden önce cinsel ilişkide bulunan kimsenin **haccı fasit** olur. Bu kimse haccını tamamlar. Daha sonra haccını kaza eder ve ihram yasağını ihlal etmesi sebebiyle **bedene** keser.[355]

c) İlk tehallülden sonra henüz ziyaret tavafını yapmadan önce cinsel ilişkide bulunan kimsenin **Hanefi, Şâfii** ve **Hanbelî** mezheplerine göre haccı bozulmaz, ancak **dem** gerekir.

Hanefî mezhebine göre kıran haccı yapan kimse bu yasağı işlerse kendisine biri hac, diğeri de umre için olmak üzere iki **dem** gerekir.

Hanbelî mezhebine göre bu fiili işleyen kimsenin, ziyaret tavafını yapabilmesi için yeniden ihrama girmesi gerekir.

d) Umre için ihrama girdikten sonra umre tavafının en az dört

---

353 Abdülğanî el-Mekkî, s. 375.

354 Nevevî, *el-İzâh*, s. 171-172. İbn Kudâme, IV, 530-531. Başnefer, s. 104-105.

355 Nevevî, *el-İzâh,* s. 170.

şavtı yapmadan önce cinsel ilişkide bulunan kimsenin umresi fasit olur. Bu kimse umresini tamamlar ve ihramdan çıkar. Daha sonra bozulan umresini kaza eder ve yapılan ihlal sebebiyle bir **dem** gerekir.

Tavaf ve say'ini yaptıktan sonra traş olup ihramdan çıkmadan önce cinsel ilişkide bulunan kimsenin umresi geçerli olur. Ancak dem gerekir.

***

Şâfiî mezhebine göre umrenin her hangi bir aşamasında, **Mâlikî** ve **Hanbelî** mezheplerine göre sa'y yaptıktan sonra tıraş olmadan önce cinsel ilişkide bulunan kimsenin umresi bozulur. Bu umrenin kaza edilmesi ve ihram yasağını ihlalden dolayı da bir **dem** gerekir.

e) İhramlı iken eşini şehvetle öpmek, okşamak, sarılıp kucaklamak gibi davranışlar **dem** gerektirir.

f) Boşalma olsa bile şehvetle bakmak veya düşünmekten dolayı ceza gerekmez.

g) Mastürbasyon sonucu boşalma olursa **dem** gerekir, boşalma olmazsa her hangi bir ceza gerekmez.

***

Şâfiî mezhebine göre ihramlı kimsenin eşiyle sevişmesi veya istimna yaparak boşalması halinde **dem**; üç gün oruç tutma veya fakirlere altı fitre miktarı sadaka verme şıklarından birini tercih etme muhayyerliği vardır.[356]

6. Kara Hayvanlarını Avlama Yasağı Ve İlgili Cezalar

Hac veya umre için ihramda bulunan kimselerin, kara hayvanlarını avlamaları cezayı gerektirir. Bu yasağın delili aşağıda zikredilen âyet ile hadistir:

---

356 Abdülğanî el-Mekkî, s. 380-381; Nevevî, *el-İzâh*, 170; Malik b. Enes, II, 186; Kinânî, II, 626-631. Dimyatî, Seyyid el-Bekri Muhammed Şeta, *İânetü't-Talibin*, II, 324. Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabi, 4. baskı, Beyrut, tarihsiz.

يَآ اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَاتَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَاَنْتُمْ حُرُمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَآءٌ مِثْلُ مَاقَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهٖ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ اَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكٖينَ اَوْ عَدْلُ ذٰلِكَ صِيَامًا

"**Ey iman edenler! İhramlı iken** (karada) **av hayvanı öldürmeyin. Kim** (ihramlı iken) **onu kasten öldürürse** (kendisine) **bir ceza vardır.** (Bu ceza), **Kâ'be'ye ulaştırılmak üzere, öldürdüğünün dengi olup, içinizden iki adil kimsenin takdir edeceği bir kurbanlık hayvan; veya yoksulları yedirmek suretiyle kefaret; yahut onun dengi oruç tutmaktır.**"[357]

حَرَّمَ اللّٰهُ مَكَّةَ فَلَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلٖى وَلَا لِأَحَدٍ بَعْدٖى اُحِلَّتْ لٖى سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ لَا يُخْتَلَى خَلَاهَا وَلَا يُعْضَدُ شَجَرُهَا وَلَا يُنَفَّرُ صَيْدُهَا وَلَا تُلْتَقَطُ لُقَطَتُهَا اِلَّا لِمُعَرِّفٍ

"*Allah Mekke'yi haram (dokunulmaz) kılmıştır. Benden önce kimseye helal kılınmamış ve benden sonra kimseye de helal kılınacak değildir. (Sadece Mekke fethi sırasında) gündüzün bir vaktinde bana helal kılındı. (Bundan sonra artık buranın otları biçilmez, ağaçları koparılmaz, av hayvanları ürkütülmez, (Sahibini bulmak amacıyla) ilân eden kişi dışında hiç kimse buranın yitiğini alıp götüremez.*"[358]

İhramlı kimse karada yaşayan her hangi bir av hayvanını avlasa;

357 Mâide, 5/95.
358 Buhârî, Cenaiz, 77, II, 95.

a) Bu hayvanın kıymeti takdir edilir.

b) Belirlenen meblağ her birine bir fitre miktarı olmak üzere Harem'deki fakirlere dağıtılır.

c) Veya her fitre miktarı için bir gün oruç tutulur.

d) Veya bu meblağ ile bir hedy satın alınabiliyorsa, Harem bölgesinde bir hedy kesilir.

e) Takdir edilen meblağ hedy bedelinden fazla ise, artan kısmın sadaka olarak dağıtılması gerekmez.

İhramlı olsun olmasın bir kimsenin; yılan, akrep, kuduz köpek ve fare gibi zararlı hayvanları öldürmesi, kurumuş ot ve ağaçları kesip koparması yasak değildir.[359]

7. Harem Bölgesi Bitkileri İle İlgili Yasaklar Ve Cezaları

Harem Bölgesinde kendiliğinden yetişen ağaç ve bitkileri kesip koparmak cezayı gerektirir.

Bu tür bitki ve ağaçları koparan ve kesen kimsenin bunların bedelini sadaka olarak dağıtması gerekir.

Bir kimsenin Harem bölgesindeki arazisinde bulunan bitki ve ağaçları kesmesi cezayı gerektirmez.

İnsanlar tarafından yetiştirilen bitki ve ağaçların koparalıp kesilmesi yasak değildir.

***

Şâfiî ve **Hanbelî** mezheplerine göre büyük ağaçları kesen bir kimseye **dem;** küçük ağaçları kesen kimseye ise **sadaka-i fıtır** gerekir.[360]

Medine'de ve civarında kendiliğinden yetişen bitki ve ağaçların kesip koparılması yasak değildir.

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre Medine ve civarındaki bitki ve ağaçların koparılması veya kesilmesi yasaktır.

---

359 Müslim, Hacc, 66-72, I, 856-857. Abdülğanî el-Mekkî, 412-429.

360 Kinânî, II, 710-725.

Ancak yasağın ihlal edilmesi halinde maddî her hangi bir ceza gerekmez.[361]

8. İhramlı Kimsenin Evlenmesi

İhramlı kimsenin evlenmesinde veya evlendirilmesinde her hangi bir sakınca yoktur. Çünkü Abdullah ibn Abbas'ın rivayetine göre Peygamberimiz (a.s.) ihramlı iken Meymune ile evlenmiştir.[362]

***

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre ihramlı kimsenin evlenmesi, velayeti altındaki kimseleri evlendirmesi yasaktır. Bu mezheplerin delilleri

لَا يَنْكِحُ الْمُحْرِمُ وَلَا يُنْكَحُ وَلَا يَخْطُبُ

"*İhramlı kimse evlenmez, evlendirilmez ve başkalarına evlenme teklifinde bulunmaz*"[363] anlamındaki hadistir. Dolayısıyla nikâh akdi yapılan eşlerin her ikisinin veya ikisinden birinin, ya da nikâhlarında hazır bulunan velilerinin ihramlı olması halinde yapılan nikâh akdi geçersizdir.

İhramlı iken nişanlanmak ise mekruhtur.

İhramlı bir kimsenin ihramlı olmayan kimselerin nikâh şahitliğini yapmasında her hangi bir sakınca yoktur.[364]

9. Cezalarda Muhayyerlik

Giyim, koku sürünme, tıraş olma ve tırnak kesme yasaklarını dem gerektirecek şekilde[365] ihlal eden kimseye **dem** gerekir. Bu konuya esas alınan deliller şu âyet ile hadistir:

---

361 Nevevî, *el-İzâh*, s. 493.
362 Müslim, Nikah, 46. II, 1031.Buhârî, Cezâü's-Saydı, 12. II, 214.
363 Müslim, Nikah, 41, II, 1030.
364 Nevevî, *el-İzâh*, 167. Kinânî, II, 620-625.
365 bk. Dördüncü bölüm II-1, 2, 3 ve 4. maddeler.

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا اَوْ بِهٖٓ اَذًى مِنْ رَاْسِهٖ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ اَوْصَدَقَةٍ اَوْنُسُكٍ

"İçinizden her kim hastalanır veya başından rahatsız olur (da tıraş olmak zorun da kalır) **sa fidye olarak ya oruç tutması, ya sadaka vermesi, ya da kurban kesmesi gerekir."**[366]

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ اَتَى عَلَىَّ النَّبِىُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَمَنَ الْحُدَيْبِيَةِ وَالْقَمْلُ يَتَنَاثَرُ عَلَى وَجْهِى فَقَالَ اَيُؤْذِيكَ هَوَامُّ رَأْسِكَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَاحْلِقْ وَصُمْ ثَلَاثَةَ اَيَّامٍ اَوْ اَطْعِمْ سِتَّةَ مَسَاكِينَ اَوِ انْسُكْ نَسِيكَةً

Sahabeden Ka'b b. Ucre'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Hudeybiye musalahası esnasında Hz.Peygamber yanıma geldi. Başımdaki bitler yüzüme dökülüyordu. Bana;

- "*Başındaki haşereler seni rahatsız ediyor mu*?" diye sordu. Ben,

- "Evet" deyince,

- "*Tıraş ol,* ***üç gün oruç tut*** *veya* ***altı fakiri doyur****, yahut* ***bir kurban kes***" buyurdu.[367]

Hanefî bilginler, âyet ve hadisin ifade ettiği ruhsatı (yani **dem, üç gün oruç tutma** ve **altı fakire birer sadaka-i fıtır verme** cezalarından birini seçme muhayyerliğini) "hastalık" ve "eza" bulunması şartlarına bağlamışlardır. Çünkü âyet bu hususu açıkça ifade etmektedir. Dolayısıyla dem gerektiren bir ihram

366 Bakara, 2/196.
367 Ahmed b. Hanbel, IV, 241

yasağını mazeretsiz olarak ihlal eden kimse muhayyer değildir, kendisine mutlaka **dem** gerekir.[368]

***

Şâfiî ve **Mâlikî** mezheplerine göre mazeretli veya mazeretsiz, bilerek veya bilmeyerek elbise giyen, koku sürünen; eşini şehvetle öpmek, okşamak ve sarılıp kucaklamak gibi davranışlarda bulunan, istimna yapan, tıraş olan veya tırnaklarını kesen ihramlı kimseler **dem, üç gün oruç tutma** ve **altı fakire birer sadaka-i fıtır verme** şıklarından birini seçmekte muhayyerdirler. Delil olarak yukarıdaki âyet ve hadisin ifade ettiği genel muhayyerlik hükmünü esas almışlardır.

Hanbelî mezhebine göre sadece tıraş olan ve tırnaklarını kesen kimseler bu muhayyerlikten yararlanabilirler.[369]

10. Bilgisizlik, Unutma Ve Zorlanmanın Cezalara Etkisi

İster mazeretli, ister mazeretsiz olsun ihram yasaklarını ihlal etmek **ceza** gerektirir. Bu ihlaller sebebiyle ceza gerekmesi için; yapılan işin ihlal olduğunu bilerek veya bilmeyerek, kasten veya hatâen, zorlama ile veya ihtiyâri olarak, uykuda veya uyanık iken veya unutarak yapmak arasında fark yoktur. Ancak bu ihlallerin kasten yapılması günahtır. Bu itibarla cezanın dışında tövbe ve istiğfar etmek de gerekir.

***

Şâfiî ve **Hanbelî** mezheplerine göre; yasak olduğunu bilmeyerek, yanılarak veya unutarak tıraş olmak, tırnak kesmek ve kara hayvanlarını avlamak **gibi y**ok etme (**itlaf**) türünden yasakları ihlal eden kimseye ceza gerekir.

Bilmeyerek, yanılarak veya unutarak koku sürünmek, elbise giymek ve cinsel ilişkide bulunmak gibi yararlanma (**istimta**) türünden olan yasakları ihlal eden kimse için ceza gerekmez.

---

368 Abdülğanî el-Mekkî, s. 368.

369 İbn Kudame, V, 143. Nevevî, *el-İzâh*, s. 476-477. Dimyatî, II, 324.

Hanbelî mezhebine göre bilerek veya unutarak veya yanılarak cinsel ilişki bulunan kimseye ceza gerekir, ancak kendisiyle zorla cinsel ilişkiye girilen kimseye ceza gerekmez.

Şâfiî mezhebine göre kendisiyle zorla cinsel ilişkiye girilen ve saçı zorla tıraş edilen kimseye ceza gerekmez.[370]

11. Cezaların Ödenme Zamanı Ve Yeri

Hac ve umrede ihlal edilen bir kuralın cezasını ödemek için belirli bir zaman yoktur. Bu cezalar, ihlalin yapılışından sonra ömrün sonuna kadar her zaman ödenebilir. Ancak, cezaların bir an önce yerine getirilmesi efdaldir. Cezayı ölümüne kadar yerine getirmeyen veya bunu vasiyet etmeyen kimse günahkâr olur. Ölen kimse vasiyette bulunmamış olsa bile varislerin bu cezayı ödemeleri geçerli olur.

Oruç, sadaka ve bedel ödeme cezalarının belirli bir yeri yoktur, istenilen her yerde eda edilebilirler.

Ceza kurbanları ise (hac ile ilgili diğer kurbanlar gibi) ancak Harem bölgesinde kesilir.[371]

Sadakaların ve kurban etlerinin, sadece Harem bölgesindeki yoksullara verilmesi şart değildir. Başka yerlerdeki yoksullara da verilebilir.

12. İhramlıya Mübah Olan Şeyler

Hac veya umre ihramında bulunan kimsenin yapması mübah olan bazı şeyler şöyle sıralanabilir:

1. Balık ve su ürünlerini avlamak.
2. Kümes hayvanlarını kesmek.
3. Kokusuz sabun kullanmak.
4. Sürme çekmek.

---

370 Dimyatî, II, 326; İbn Kudame, V, 153-154; Nevevî, VII, 361-364, 372, 404. Vehbe, Zuhaylî, III, 2307. bk. İbn Mâce, Talak, 16, I, 659.

371 Nevevî, *el-İzâh,* 490; Abdülğanî el-Mekkî, 395,423; Vehbe Zuhaylî, III, 2329-2330; İbn Kudame, V, 210-212.

5. Sünnet olmak.

6. Şemsiye kullanmak, ağaç ve çadır gibi şeylerin altında gölgelenmek.

7. Bele kemer ve para çantası bağlamak.

8. Çanta ve benzeri şeyleri boyuna asmak.

9. Silah taşımak, yüzük ve kol saati takmak.

10. Yılan, akrep, fare, kara sinek, bit, pire ve yırtıcı hayvanları öldürmek.

11. İhram örtülerini çıkarıp yıkamak, başka bir örtü ile değiştirmek.

12. Dişleri fırçalamak.

13. Kırılan tırnağı kesip atmak.

14. Kan aldırmak,

15. Diş çektirmek.

16. İğne vurdurmak.

17. Yara üzerine sargı sarmak.

18. Boyundan aşağısını yorgan ve battaniye gibi bir şeyle örtmek.

19. Palto ve ceket gibi bir şeyi giymeden omuzlara almak.

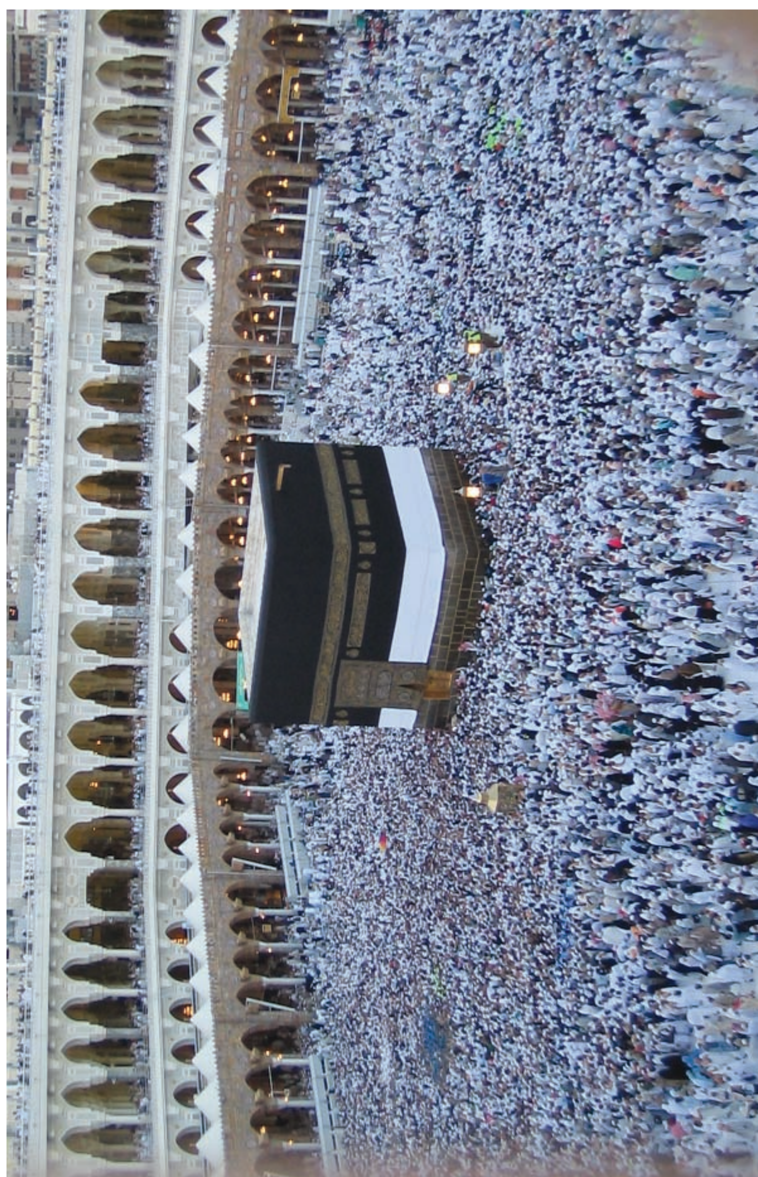
20. İhramsız kişi tarafından avlanan kara avının etinden yemek.

21. Koku satılan dükkana girmek ve oturmak.

22. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre ihramlı olmayan kimseleri tıraş etmek ve onların tırnaklarını kesmek.[372]

---

372 Nevevî, *el-İzâh*,165,189-190. Abdülğanî el-Mekkî, 135-138; Kinânî, II, 611; İbn Kudame, V, 148. Vehbe Zuhaylî, III, 2315-2316.

BEŞİNCİ BÖLÜM

HACCIN YAPILIŞI

Hac, Mekke'deki Kâ'be, Safa-Merve, Mina, Müzdelife ve Arafat olmak üzere kutsal mekanlarda Peygamberimizin öğrettiği şekilde îfa edilen bir ibadettir.

I. HZ. PEYGAMBERİN HACCI

Peygamberimiz (a.s.), hicretin onuncu yılının Zilkade ayında Hac için hazırlanmaya başladı. Bunu Müslümanlara duyurarak onların da hazırlanmalarını istedi. Onunla birlikte haccetmek isteyenler Medine'de toplandılar. Peygamberimiz (a.s.), hicrî 26 Zilkade 10, milâdî, 22 Şubat 632 Cumartesi günü, kızı Fâtıma, hanımları ve Müslümanlarla birlikte Medine'den hareket etti. Yanına kurbanlık yüz deve aldı. Zülhuleyfe denilen yere vardığında öğle namazını seferî olarak iki rekat kıldı ve ihrama girdi.

4 Zilhicce Pazar günü kuşluk vakti Mekke'ye ulaştı. Kâ'be'yi tavaf edip iki rekat namaz kıldı ve Safâ ile Merve arasında sa'y etti. Hac süresince Mekke'nin Ebtah mevkiinde kendisi için kurulan çadırda konakladı, perşembe gününe kadar burada kaldı. Aynı gün (8 Zilhicce Terviye günü) Mina'ya hareket etti. Öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını Mina'da kıldı. Geceyi de burada geçirdi. Ertesi sabah, namazı kıldıktan sonra güneş doğuncaya kadar burada kaldı. Arafat'taki Nemîre mevkiinde kendisi için çadır kurulmasını emretti. Sonra Mina'dan hareket edip Müzdelife'den geçerek Cuma günü, Arafat'ta hazırlanan çadırda konakladı. Zeval vaktinden sonra çadırından çıkıp Kasvâ adlı devesine binerek Arafat vadisinin ortasına geldi. Urene vadisinde meşhur Veda Hutbe'sini okudu. Bir ezan okutarak ayrı ayrı kametlerle öğle ile ikindi namazlarını birlikte kıldırdıktan sonra

devesinin üzerinde Arafat'a çıktı. Kıbleye dönüp akşama kadar dua ile meşgul oldu. Arafat'ta iken, kendisine, ilâhî tebliğ görevinin tamamlandığını bildiren Mâide suresinin 3. âyeti nazil oldu. Güneş battıktan sonra Arafat'tan ayrıldı ve Müzdelife'ye geldi. Yatsı vaktinde, akşam namazıyla yatsı namazını birleştirerek akşamı üç, yatsıyı da iki rekat olarak kıldırdı. Geceyi Müzdelife'de geçirdi. Ertesi sabah, yani Cumartesi (bayramın birinci) günü sabah namazını Müzdelife'de kıldıktan sonra Meş'ar-i Haram'a geldi. Cemre-i Akabe'ye (büyük şeytana) yedi adet küçük taş attıktan sonra Mina'ya gitti. Burada yine deve üstünde bir konuşma yaptı. Kurbanlık olarak hazırladığı yüz deveden altmış üçünü, ömrünün her yılı için bir deve hesabıyla bizzat kendisi kurban olarak kesti. Diğer develeri de damadı Hz.Ali kesti. Kurban etinden bir parça yiyen Peygamberimiz, geri kalanını Müslümanlara dağıttı. Daha sonra tıraş olup ihramdan çıktı. Sonra Kâ'be'ye gidip tavaf yaptı ve öğle namazını kıldı. Tekrar Mina'ya dönerek bayram günlerini burada geçirdi. Bayramın ikinci, üçüncü ve dördüncü günleri taşlamalarını tamamladı. Bayram'ın ikinci günü Mina'da Müslümanlara üçüncü konuşmasını yaptı. Bayramın dördüncü günü Mina'dan tekrar Mekke'ye gelip vedâ tavafını yaptıktan sonra 29 Zilhicce 10 / 26 Mart 632 tarihinde Medine'ye döndü.[373]

Peygamberimiz (a.s.) hac ibadeti ile ilgili âyet nazil olduktan sonra yaptığı bu son haccında Müslümanlara hac menâsikinin nasıl yapılacağını sözlü ve uygulamalı olarak öğretmiştir. Hadis ve fıkıh kitaplarımızda haccın yapılışı ile ilgili bilgiler, Peygamber efendimizin hac konusundaki sözlerine ve uygulamasına dayanmaktadır. Mezhepler arasındaki farklılıklar, Peygamberimizden aynı konuda aktarılan değişik rivayetlerin bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Peygamberimiz ile birlikte hac yapan sahabeden, menâsikin

---

373 Ebû Dâvûd, Menâsik, 57-67. II, 455-482. İbn Mâce, Menâsik, 84. II, 1022. Kâsânî, II, 143-149.

tertibi ve yapılışıyla ilgili farklı uygulamalar olmuş, durum kendisine sorulduğunda;

اِفْعَلْ وَلَا حَرَجَ

"*olur, zorluk yok*" buyurmuştur.[374] Mesela "Şeytan taşlamadan ziyaret tavafını yaptım", "kurban kesmeden tıraş oldum", "Şeytan taşlamadan kurban kestim olur mu"? diye soran kimselere "*zararı yok, olur"* cevabını vermiştir.[375]

Giriş bölümünde mahiyetlerini açıkladığımız üç çeşit hac vardır: Temettu, kıran ve ifrad haccı. Peygamberimiz (a.s.) ile birlikte hac yapan sahabeden bir kısmı ifrad haccı, bir kısmı, temettu haccı bir kısmı da kıran haccı yapmıştır.[376] Peygamber efendimizin yaptığı haccın ifrad,[377] kıran[378] veya temettu[379] olduğuna dair rivayetler vardır.

İhram öncesi hazırlık döneminden başlayarak temettu, kıran ve ifrad haclarının uygulanışını, hadis ve fıkıh kaynaklarında mevcut bilgilere göre tertibe uygun olarak haccı şöyle anlatabiliriz:

II. HACCA HAZIRLIK

Hac yapacak kimse ihrama girmeden önce hazırlıklarını yapar. Gerekiyorsa koltuk altı ve kasık kıllarını giderir, saç sakal tıraşı olur, bıyıklarını düzeltir, tırnaklarını keser ve boy abdesti alır. Boy abdesti alma imkânı yoksa abdest alır, vücuduna güzel

374 Buhârî, Hac, 135, II, 187-188; Müslim, Hac, 331-334, I, 949-950. Ebû Dâvûd, Menâsik, 279, II, 501.

375 Buhârî, Eymân ve'n-Nüzur, 15.VII, 226.

376 Ebû Dâvûd, Menâsik, 23. II, 377-390.

377 Ebû Dâvûd, Menâsik, 23. II, 377. İbn Mâce, Menâsik, 37. II, 988. Tirmizî, Hac, 10. III; 183.

378 Ebû Dâvûd, Menâsik, 24. II, 391. Tirmizî, Hac, 11. III; 184.

379 Ebû Dâvûd, Menâsik, 24. II, 397. İbn Mâce, Menâsik, 37. II, 989. Tirmizî, Hac, 11. III; 185.

koku sürünür. İhrama girmeden önce gusül temizlik maksadıyla yapıldığından adetli kadınlar da boy abdesti alırlar. Gusletmek mümkün değilse abdest alırlar.

Erkekler, atlet, kilot, çorap, elbise ve ayakkabılarını çıkarırlar. İzâr ve ridâ adı verilen iki parça ihram örtüsüne bürünürler. Arkası ve üzeri açık terlik giyerler.

Bele kemer bağlamakta, sırta çanta almakta ve şemsiye kullanmakta bir sakınca yoktur.

Kadınlar elbise ve ayakkabılarını çıkarmazlar, başlarını açmazlar, eldiven giyebilirler, ancak **yüzlerini örtmemeleri** gerekir.

Kerahet vakti değilse **ihramın sünneti** niyeti ile iki **rekat ihram namazı** kılar. Namazın birinci rekatında Fatiha suresinden sonra "**Kâfirûn**" suresini, ikinci rekatında yine Fatiha suresinden sonra "**İhlas**" suresini okur. Temettu, kıran veya ifrad haclarından hangisini yapacaksa ona niyet eder.

III. TEMETTU, KIRAN VE İFRAD HACCININ YAPILIŞI

1. TEMETTU HACCI

Temettu haccı; hac mevsimi içinde umre yapıp ihramdan çıktıktan sonra vakti gelince ihrama girip hac yapmaktan ibarettir.

Temettu haccı yapacak olan kimse hazırlık safhasından sonra umreye niyet eder.

a) İhrama Girme

Temettu haccı yapacak kimse mîkât sınırlarını geçmeden veya hava alanında ihrama girer. İhrama, **niyet** etmek ve **telbiye** getirmek suretiyle girilir. Bundan sonra **ihram yasakları** başlamış olur.

Kâ'be'ye varıncaya kadar her fırsatta yüksek sesle **telbiye, tekbir, tehlîl** ve **salavât-ı şerife**[380] getirerek yolculuğa devam eder.

---

380 İbn Mâce, Menasik, 16. II, 975. Tirmizî, Hac, 15. No: 829. III, 192.

Kadınlar **telbiye, tekbir, tehlîl** ve **salavât-ı şerife**'yi yüksek sesle söylemezler.

Mekke'ye yaklaşıp Harem bölgesine girince,

اَللّٰهُمَّ هٰذَا حَرَمُكَ وَاَمْنُكَ فَحَرِّمْنِى عَلَى النَّارِ وَاٰمِنِّى عَذَابَكَ
يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ وَاجْعَلْنِى مِنْ اَوْلِيَائِكَ وَاَهْلِ طَاعَتِكَ

"*Allah'ım! Burası senin haremindir, emin kıldığın yerdir. Beni cehenneme girmekten koru. Kullarını diriltti̇ğin gün beni azabından güvende kıl, beni dostlarından ve itaatkâr olanlardan eyle***"** diye dua eder.

Mekke'ye abdestli girmek **sünnet**, gündüz girmek **müstehap**tır.

Mekke'de otele veya eve yerleşip dinlendikten sonra mümkünse boy abdesti, mümkün değilse abdest alır, yaya veya vasıta ile Mescid-i Haram'a gider. Tekbir, tehlil ve salavat-ı şerîfe okuyarak yola devam eder.

اَللّٰهُمَّ افْتَحْ لِى اَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَاَعِذْنِى مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

"*Allah'ım! Rahmet kapılarını bana aç ve beni kovulmuş şeytandan koru*" diye dua ederek Mescid-i Haram'a girer. Beytullah'ı görünce üç defa tekbir ve tehlil getirir ve şu duayı okur.

سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَاۤ اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَاللهُ اَكْبَرُ. اَللّٰهُمَّ هٰذَا
بَيْتُكَ عَظَّمْتَهُ وَشَرَّفْتَهُ وَكَرَّمْتَهُ فَزِدْ تَعْظِيمًا وَتَشْرِيفًا وَتَكْرِيمًا.
اَللّٰهُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ فَحَيِّنَا رَبَّنَا بِالسَّلَامِ

وَاَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ دَارَكَ دَارَ السَّلَامِ تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ

"*Allah, her türlü noksan sıfatlardan münezzehtir. Her türlü övgü Allah'a mahsustur, Allah'tan başka ilah yoktur. Allah en büyüktür. Allah'ım! Bu senin Evindir. Onu Sen yücelttin,Sen şereflendirdin, Sen değerli yaptın.Onun yüceliğini, şerefini ve değerini artır. Ya Rabbi! Onun değerini artıran, onu şereflendiren, ona saygı gösteren kimsenin şerefini, saygınlığını, heybetini, yüceliğini ve iyiliğini artır. Allah'ım! Sen selamsın ve selamet ancak sendendir. Bizi selametle yaşat ve selamet yurdun olan cennetine koy. Ey Celal ve ikram sahibi Allah'ım! Sen her şeyden yücesin ve her şeyden üstünsün*".

Bildiği başka duaları da okuyabilir. Tavafa başlamadan önce telbiyeyi keser.[381]

b) Tavaf

Hacer-i Esved hizasına gelir, yönünü Hacer-i Esved'e döner, ellerini omuz hizasına kadar kaldırıp

بِاسْمِ اللّٰهِ اَللّٰهُ اَكْبَرُ

diyerek Hacer-i Esved'i selamlar ve umre tavafına niyet edip tavafa başlar,

Tavaf ederken mesnun olan veya bildiği duaları okur veya sessizce tekbir ve tehlil getirir veya Kur'ân okur.

Tavaf'ta "**ıztıbâ**" ve ilk üç şavtta "**remel**" yapar.[382] "**Metaf**"ta izdiham varsa "remel" yapmaz. Çünkü kalabalıkta remel yapmak mümkün olmaz. Remel yapacağım diye insanlara eziyet vermek kesinlikle doğru değildir.

---

381 Abdülğanî el-Mekkî, s. 510.

382 İbn Mâce, Menasik, 29-30. II, 983-984. Tirmizî, Hac, 33. III; 211.

Tavaftan sonra “**Mültezem**”de ve **Hatîm**’de dua eder. Mümkünse **Makam-ı İbrahim**’in arkasında, değilse uygun bir yerde iki rekat “**tavaf namazı**” kılar. Tavaf namazında birinci rek’atta Fatiha suresinden sonra “Kâfirûn”, ikinci rekatta “İhlas” suresini okur.[383] Namazdan sonra dua eder. Sonra Hacer-i Esved’in hizasına gelip istilâm eder.[384]

c) Sa’y

Umrenin sa’yini yapmak üzere Safa’ya gider. Yönünü Kâ’be’ye döner, tekbir, tehlil, tesbih ve salat ü selam getirir, ellerini açıp dua eder, sonra,

اَللّٰهُمَّ اِنّٖى اُرِيدُ اَنْ اَسْعٰى مَا بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ سَبْعَةَ اَشْوَاطٍ
سَعْىَ الْعُمْرَةِ لِلّٰهِ تَعَالٰى

“Allah’ım! Senin rızan için Safa ile Merve arasında yedi şavt olarak umrenin sa’yini yapmak istiyorum” diyerek **Sa’y** yapmaya niyet eder.

Sa’y yaparken mesnun veya bildiği duaları okur, sessizce tekbir, tehlil, tesbîh ve tahmîd getirir veya Kur’ân okur. Her şavtta yeşil ışıklı sütunlar arasında “**hervele**” yapar. Sa’yi tamamlayınca Merve tepesinde dua eder.

Sa’yi yaptıktan sonra berberde veya evde veya otelde saç tıraşı olur veya saçını kısaltır, böylece **ihramdan çıkar** ve bu şekilde umre ibadetini tamamlamış olur.

Kadınlar, “**hervele**” yapmazlar.

Umresini yapan kimse Arafat’a çıkacağı terviye gününe (8 Zilhicce) kadar Mekke’de vaktini ibadetle geçirir. Beş vakit namazını Mescid-i Haram’da cemaatle kılmaya gayret eder. Bolca

---

383 Tirmizî, Hac, 43. III, 221.
384 Tirmizî, Hac, 33. III, 211.

tavaf yapar. Çarşı-pazar dolaşarak veya evde oturup yatarak vaktini boş yere geçirmez.

d) Hac İçin İhrama Girmek

"**Terviye**" günü (8 Zilhicce) "**hacca hazırlık**" başlığı altında zikrettiğimiz hazırlığı yapar. İki rekat "**ihram namazı**" kılar, hac yapmaya,

اَللّٰهُمَّ اِنّ۪ى اُر۪يدُ الْحَجَّ فَيَسِّرْهُ ل۪ى وَتَقَبَّلْهُ مِنّ۪ى

"*Allah'ım! Hac yapmak istiyorum. Onu bana kolaylaştır ve onu kabul buyur*" diyerek **hacca niyet** eder ve **telbiye** getirir. Böylece hac ihramına girmiş olur ve ihram yasakları başlar.

Bu arada arzu eder ve vakit de müsait olursa nafile bir tavaftan sonra haccın sa'yini yapabilir.

Bayramın birinci günü Cemre-yi Akabe'ye taş atıncaya kadar her fırsatta telbiye, tekbir, tehlîl ve salavât-ı şerife getirir.

e) Arafat Vakfesi

Terviye günü (zilhicce 8) sabah namazından sonra Mina'ya gidip burada gecelemek ve **Arefe günü** (zilhicce 9) sabah namazından sonra Arafat'a gitmek sünnet[385] ise de günümüzde izdiham nedeniyle terviye günü sabah namazından itibaren gündüz veya gece otobüslerle doğrudan Arafat'a çıkılmaktadır.

Arafat'ta arefe günü öğle vaktine kadar çadırlarda vaktini namaz kılarak, Kur'ân okuyarak, dua, zikir ve tövbe ederek, yapılan vaazları ve konuşmaları dinleyerek geçirir. Abdestli bulunmaya özen gösterir. Öğle vakti yaklaşınca abdestsiz ise abdest alır, namaza hazırlanır.

Öğle namazını öğle vaktinde ikindi namazı ile birlikte cem-i takdim ile kılar. Namazdan sonra ayakta kıbleye dönerek "**Arafat Vakfe**"si yapar.

---

385 Tirmizî, Hac, 50. III, 227.

Güneşin batmasına kadar Arafat'ta kalır, vaktini ibadetle geçirir. Güneş battıktan sonra Müzdelife'ye hareket eder. Akşam namazını Arafat'ta ve yolda kılmaz.

f) Müzdelife Vakfesi

Müzdelife'ye ulaşınca uygun bir yere yerleşir. Burada akşam ve yatsı namazlarını yatsı vaktinde cem-i te'hîr ile kılar.

Müzdelife'de geceler. Vaktini namaz, dua, zikir ve Kur'an okuyarak geçirir. Sabah namazını erkence kılar, namazdan sonra "**Müzdelife Vakfesi**"ni ayakta yapar, dua eder. Güneş doğmadan önce Mina'ya hareket eder.

g) Akabe Cemresine Taş Atmak

Bayramın birinci günü sabah namazından sonra Müzdelife'den **Mina'ya gelince** eşyasını çadıra bırakır. Çadırda dinlenir, uygun bir zamanda **Akabe Cemresi**'ne gider ve yedi taş atar. Taş attıktan sonra beklenmeksizin oradan uzaklaşır. Dua etmek için beklenmez, duayı yürürken yapar.

Cemre-yi Akabe'ye ilk taşın atılmasıyla **telbiye**ye son verilir.

Şeytan taşlama görevini sağlığı yerinde olan kimsenin bizzat kendisinin yapması gerekir. Hastalar vekalet ile attırabilirler.

h) Şükür Kurbanı Kesmek

Şeytana taş attıktan sonra Harem bölgesi sınırları içinde kurban keser veya vekâlet yolu ile kestirir. Bu kesilen kurban **şükür** kurbanıdır (hedy).

ı) Tıraş Olmak

Kurban kestikten sonra **saç tıraşı olur** veya saçını kısaltır ve böylece **ihramdan çıkmış olur. Cinsel ilişki** dışındaki diğer ihram yasakları kalkar.

"Şeytan taşlama", "kurban kesme" ve "**tıraş olma"** görevleri arasında sıraya uymak cumhura göre "**sünnet**", sadece Ebû Hanîfe'ye göre "**vacip"**tir. Günümüzde kurbanlar İslâm Bankası aracılığı ile kestirildiğinden bu üç görev arasındaki tertibe

uyulması zaman almaktadır. Bu itibarla **"şeytan taşlama"** ve "**tıraş olma"** arsındaki sıraya uymak yeterlidir.[386]

Bayramın 2, 3 ve 4. günleri şeytan taşlama zamanı, ittifakla öğle ezanının okunmasından itibaren başlar, fecr-i sadığa kadar devam eder.

i) Ziyaret Tavafı

Bayramın birinci günü **"şeytan taşlama", "kurban kesme**" ve "**tıraş olma"** görevlerini yaptıktan sonra aynı gün imkân olursa, Mekke'ye gider ve farz olan **ziyaret tavafını** yapar.

Bu tavafın en geç bayramın 3. günü güneş batımından önce yapılması cumhura göre **sünnet**, Ebû Hanîfe'ye göre **vacip**tir. Tavafa,

اَللّٰهُمَّ اِنّى اُرِيدُ طَوَافَ بَيْتِكَ الْحَرَامِ فَيَسِّرْهُ لِى وَتَقَبَّلْهُ مِنّى

سَبْعَةَ اَشْوَاطٍ طَوَافَ الْحَجِّ لِلّٰهِ تَعَالٰى

"*Allah'ım! Haccın tavafını yapmak istiyorum. Onu bana kolaylaştır ve onu kabul buyur*" diye niyet eder. Tavafı daha önce tarif edildiği şekilde yapar. Hac sa'yini daha önce yapmamış ise tavafta "ızdıba" ve ilk üç şavtta "remel" yapar.

اَللّٰهُمَّ اِنّى اُرِيدُ اَنْ اَسْعٰى مَا بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ فَيَسِّرْهُ لِى

وَتَقَبَّلْهُ مِنّى سَبْعَةَ اَشْوَاطٍ سَعْىَ الْحَجِّ لِلّٰهِ تَعَالٰى

"*Allah'ım! Rızan için Safa ile Merve arasında haccın sa'yini yapmak istiyorum. Onu bana kolaylaştır ve onu kabul buyur* " diyerek niyet eder ve usulüne uygun olarak sa'yini yapar.

Bayramın birinci günü ziyaret tavafını ve sa'yi yaptıktan son-

386 Buhârî, Eymân ve'n-Nüzur, 15. VII, 226..

ra Mina'ya döner. Bayramın ikinci ve üçüncü günlerini Mina'da geçirir.

j) Cemrelere Taş Atmak

Bayramın 2. ve 3. günleri zeval vaktinden sonra sırayla Küçük, Orta ve Akabe cemrelerine yedişer taş atar. Küçük ve Orta cemrelere taş attıktan sonra uygun bir yere çekilerek **dua eder.** Akabe Cemresine taş attıktan sonra **dua etmez** ve oradan hemen ayrılır.

Bu iki gün zevalden önce "şeytan taşlama" yapılmaz. Yapılmış ise zevalden sonra yeniden atılır.

Bayramın 3. günü Mina'da kalmayıp Mekke'ye gidecek olursa 4. günü atılacak olan 21 taşı uygun bir yere bırakır.

Bayramın 4. günü tan yeri ağarmaya başlamadan önce Mina'dan ayrılmazsa 4. gün her üç cemreye sırayla yedişer taş atar.

Mekke'den ayrılacakları güne kadar ibadet, tavaf, zikir, dua ve Kur'an okuma ile meşgul olurlar.

k) Veda Tavafı

Bütün işlerini bitirdikten sonra Mekke'den ayrılmadan önce "**vedâ tavafı yapar**", böylece hac görevini tamamlamış olarak memleketine veya Medine'ye gider.[387]

2. KIRAN HACCI

Kıran haccı, hem umreye hem hacca niyet edilerek bir hac mevsiminde bir ihramla yapılan hacdır. Temettu haccı gibi Kıran haccını da sadece âfâkiler yapabilir. Harem bölgesi sakinleri kıran haccı yapamazlar.

a) "**Hacca hazırlık**" aşamasından sonra umre ve hac yapmaya,

اَللّٰهُمَّ اِنّى اُرِيدُ الْعُمْرَةَ وَالْحَجَّ فَيَسِّرْهُمَا لِى وَ تَقَبَّلْهُمَا مِنّى

---

387 Mergînânî, I, 137-151. Kâsânî, II, 143-159.

"*Allah'ım! Umre ve hac yapmak istiyorum. İkisini bana kolaylaştır ve kabul buyur*" diyerek niyet eder ve telbiye getirir.

b) Bu aşamadan sonra temettu haccında zikrettiğimiz şekilde hareket eder. Kâ'be'ye varınca **umre tavafını** ve peşinden **umre sa'yini** yapar.

Sa'y bittikten sonra tıraş olup ihramdan çıkmaz. İhram yasaklarına uymaya devam eder.

Umre sa'yi yapınca gerekiyorsa biraz dinlenir, sonra ayrıca "**kudûm tavafı**" yapar ve peşinden "**tavaf namazı**" kılar. İsterse "**hac sa'yini**" bu kudûm tavafının arkasından yapabilir. Kudûm tavafının peşinden sa'y yapacak ise tavafta ıztıbâ' ve ilk üç şavtta remel yapar. İsterse Sa'yi yapmaz daha sonra "ziyaret tavafının" peşinden yapar.

d) Terviye günü temettu haccında olduğu gibi Mina'ya veya doğrudan Arafat'a çıkar, Arafat vakfesini, sonra Müzdelife vakfesini yapar.

Bayramın birinci günü büyük şeytana 7 taş atar, **şükür kurbanını** keser.

Kurban kestikten sonra **saç tıraşı olur** veya saçını kısaltır ve ihramdan çıkar. Böylece **cinsel ilişki** dışındaki diğer bütün ihram yasakları kalkar.

Mekke'ye gider ve haccın tavafını yapar. Arafat vakfesinden önce yapmamış ise haccın sa'yini de yapar.

Bayramın ikinci ve üçüncü günleri öğleden sonra cemrelerden her birine yedişer taş atar.

Memleketine dönmeden önce "veda tavafı" yapar ve haccını böylece tamamlamış olur.

Temettu hacından farklı olarak **Kıran** haccında;

- Umre ve hacca birlikte niyet edilir.
- Umrenin tavaf ve Sa'yi yapıldıktan sonra ihramdan çıkılmaz.
- **Kudûm tavafı**, umre tavafı ve sa'yinden sonra yapılır.

3. İFRAD HACCI

İfrad; bir hac mevsiminde umre yapmayıp sadece hac yapmaktır.

a) "**Hacca hazırlık**" aşamasından sonra âfâkî olan kimse "mîkât" sınırlarını geçmeden, "Haram veya Hıll bölgesinde yaşayan kimse" ise bulunduğu yerde hac yapmaya,

اَللّٰهُمَّ اِنّٖى اُرٖيدُ الْحَجَّ فَيَسِّرْهُ لٖى وَ تَقَبَّلْهُ مِنّٖى

"*Allah'ım! hac yapmak istiyorum. Onu bana kolaylaştır ve kabul buyur*" diyerek niyet eder ve telbiye getirir. Böylece ihrama girmiş ve ihram yasakları başlamış olur.

b) Kâ'be'ye varınca **kudûm tavafını** yapar.

İsterse bu tavaftan sonra haccın sa'yini yapabilir **Tavaftan sonra ihramlı kalmaya** ve ihram yasaklarına uymaya devam eder.

c) Terviye günü temettu ve kıran haccında olduğu gibi Arafat'a çıkar, Arafat vakfesini, sonra Müzdelife vakfesini yapar.

Bayramın birinci günü büyük şeytana 7 taş atar. İfrad haccı yapan kimsenin, **şükür kurbanı** kesmesi vacip değildir, isterse nafile olarak kurban kesebilir.

Bundan sonraki aşamada diğer hac çeşitlerinde olduğu gibi hareket eder.

IV. İFRAD, TEMETTU VE KIRAN HACCI ARASINDAKİ FARKLAR

1. İfrad haccında, hacdan önce umre yapılmaz. Kıran ve temettu haccında yapılır.

2. İfrad haccında sadece hacca; temettu haccında sadece umreye, kıran haccında ise hem umreye hem hacca niyet edilir.

3. İfrad ve kıran haccında ihrama girdikten sonra kurban bay-

ramının ilk günü belirli Menasik yapıldıktan sonra ihramdan çıkılır. Temettu haccında ise umre yaptıktan sonra ihramdan çıkılır. Terviye günü (8 Zilhiccenin) yeniden hac için ihrama girilir ve bayramın ilk günü belirli Menasik yapıldıktan sonra ihramdan çıkılır.

4. İfrad haccında Mekke'ye ilk gelişte kudûm tavafı yapılır. Kıran haccında önce umre tavafı ve sa'yi, peşinde kudûm tavafı yapılır. Temettu haccında ise umre tavafı ve sa'yi yapılır. Kudûm tavafı yapılmaz.

5. İfrad haccında şükür kurbanı kesmek vacip değildir. Temettu ve kıran haccında vaciptir.

6. İfrad haccını herkes yapabilir. Kıran ve temettu haccını ise sadece afakiler yapabilir.

V. HACDA KADINLAR

İlgili bölümlerde anlatılmış olmakla birlikte önemine binaen hacda kadınlar ile ilgili hususların burada özetlenmesi yararlı görülmüştür.

Hac ve umre ibadetinde kadınlar ile erkekler arasında biri yükümlülük diğeri uygulama olmak üzere iki konuda farklılık vardır.

1. Yükümlülük Bakımdan Farklar

Erkeklerden farklı olarak kadınlara haccın farz, umrenin sünnet veya Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre farz olabilmesi için şu iki şartın da bulunması gerekir.

a) Can, mal ve namus güvenliğinin sağlanmış olması.

b) Eşi ölmüş veya boşanmış kadınların iddet süresini doldurmuş olmaları.[388]

388 Bu iki maddenin izâhı için giriş bölümüne bakınız s…..

2. Uygulamadaki Farklar

Haccın uygulamasında erkekler ile kadınlar arasında bazı farklar vardır. Bu farkları şöyle sıralayabiliriz.

a) İhram Yasaklarındaki Farklar.

Kadınlar ihramlı iken mutat giysilerini ve ayakkabılarını giymeye devam ederler, başlarını örterler, ancak yüzlerini açık tutarlar.

b) Telbiye, tekbir, tehlil ve salavat-ı şerîfe getirirken ve dua yaparken seslerini yükseltmezler.

c) Tavafta ıztıbâ‘ ve remel, sa‘yde ise hervele yapmazlar.

d) İhramdan çıkmak için saçlarını tıraş etmezler, sadece saçlarının uçlarından bir parmak ucu kadar keserler.

e) Adet ve loğusa halindeki kadınlar, tavafın dışında, haccın bütün menâsikini yapabilirler. Bu hallerinde iken farz olan ziyaret tavafını bayramın ilk üç gününden sonra yapmaları veya vedâ tavafını terk etmeleri sebebiyle her hangi bir ceza gerekmez.

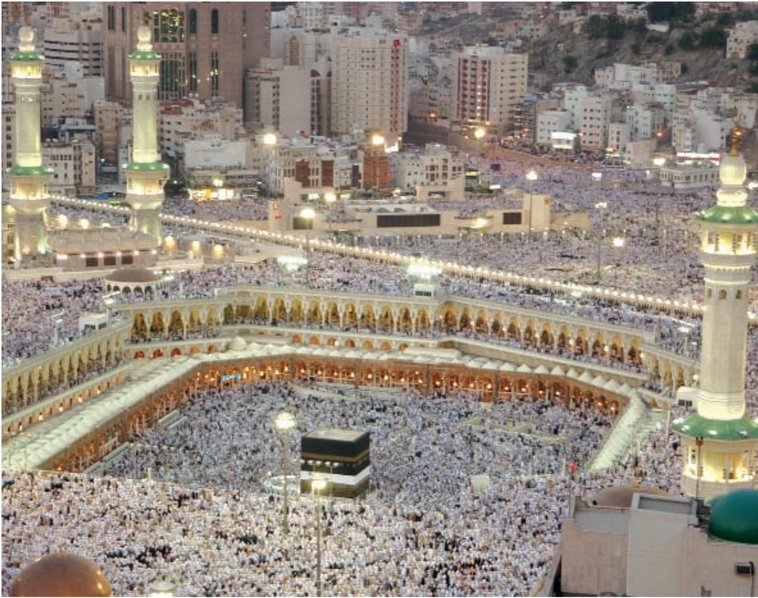
f) İfrad haccı için ihrama girdikten sonra âdet gören kadınlar, kudûm tavafı yapmazlar. Temizlenmeden Arafat’a çıkmak durumunda kalırlarsa Arafat’a çıkarlar, Müzdelife vakfesini ve şeytan taşlama görevini yaparlar, Ziyaret tavafını temizlendikten sonra yaparlar.

g) Temettu‘ haccı için ihrama girdikten sonra âdet gören kadınlar, Arafat’a çıkmadan önce temizlenmezlerse umre ihramını iptal ederler ve Arafat’a çıkarken hac için ihrama girerler. Bu şekilde hareket eden kadınlar ifrad haccı yapmış olurlar; şükür kurbanı kesmeleri gerekmez. Hacdan sonra iptal ettikleri umreyi kazâ ederler ve bu sebeple ceza kurbanı keserler.

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre hac için ihrama girmekle umre ihramı bozulmaz. Bu şekilde hareket eden kadınlar, umre ihramını hac ihramı ile birleştirmiş sayıldıklarından kıran haccı yapmış olurlar ve kıran hedyi kesmeleri gerekir.

h) Kıran haccı için ihrama girdikten sonra âdet gören kadınlar, umre yapmadan önce Arafat'a çıkmak durumunda kalırlarsa, umre niyetleri bozulmuş sayıldığından ifrad haccı yapmış olurlar. Bu durumdaki kadınların şükür kurbanı kesmesi gerekmez. Fakat hacdan sonra bozulan umreyi kazâ ederler ve bozdukları için bir ceza kurbanı keserler.

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre, umre tavafını yapmadan Arafat'a çıkmakla umre bozulmuş sayılmaz. Yaptıkları hac yine kıran haccı olur ve **hedy** kurbanı kesmeleri gerekir.

ALTINCI BÖLÜM

UMRE

Sözlükte; ziyaret etmek, uzun ömürlü olmak, evi mamur etmek, bir yerde ikâmet etmek, korumak, malı çok olmak ve Allah'a kulluk etmek anlamlarındaki "a-m-r" kökünden türeyen "**umre**"; bir hac terimi olarak belirli bir zamana bağlı olmaksızın ihrama girip tavaf ve sa'y yaptıktan sonra tıraş olup ihramdan çıkarak yapılan bir ibadettir.

Hac ibadetinden farkı, bir zamanla sınırlı olmaması, Arafat ve Müzdelife vakfesi ile kurban kesme ve şeytan taşlama görevlerinin bulunmamasıdır. Bu bakımdan hacca, "hacc-ı ekber" (büyük hac), umreye de "hacc-ı asgar" (küçük hac) denir.

I. UMRENİN HÜKMÜ

Müslümanın ömründe bir defa **umre yapması** Hanefî ve Mâlikî[389] mezheplerine göre müekked **sünnet**, **Şâfiî**[390] ve **Hanbelî**[391] mezhebine göre ise **farzd**ır.

Hanefî bilginlerden umrenin, vitir namazı, kurban ve fıtır sadakası gibi **vacip** olduğu görüşünde olanlar da vardır.[392]

Umrenin hükmü konusundaki ihtilaf;

وَ اَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ

"**Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın**..."[393] anlamındaki

389 İbn Rüşd, I, 395.
390 Şirbînî, II, 206.
391 Muğnî, V, 6.
392 Kâsânî, II, 226.
393 Bakara, 2/196.

âyete getirilen farklı yorumlar ile bu konuda farklı rivayetlerin bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Âyet-i kerîme, farz olsun nafile olsun hac ve umre ibadetine başlanınca bu görevin yarım bırakılmayıp tamamlanması gerektiğini ifade ettiği gibi

اَتِمُّوا الصِّيَامَ اِلَى اللَّيْلِ

"**Orucu akşama kadar tamamlayın**"[394] anlamındaki âyette olduğu gibi "hac görevini yerine getirin" (ekîmû) anlamını da ifade eder.[395]

İmam Şâfiî ve İmam Ahmed b. Hanbel, bu âyeti hac ve umre görevini yerine getirin şeklinde bir emir olarak anlamışlar, umrenin farz olduğu içtihadında bulunmuşlardır.[396] Ayrıca şu rivayetleri de görüşlerine delil olarak almışlardır:[397]

عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ قُلْتُ يَارَسُولَ اللهِ هَلْ عَلَى النِّسَاءِ جِهَادٌ قَالَ نَعَمْ عَلَيْهِنَّ جِهَادٌ لاَقِتَالَ فِيهِ الْحَجُّ وَالْعُمْرَةُ

Hz. Aişe,

-"Ey Allah'ın Elçisi! Kadınların cihat yapması gerekli midir" diye sormuş, Hz. Peygamber (a.s.),

-*Evet (onlara) içinde savaş bulunmayan cihat (yani) hac ve umredir gereklidir*" buyurmuştur.[398]

---

394 Bakara, 2/187.

395 Kurtubî, I, 365. Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, II, 2/206-211. Dâru'l-fikr, Beyrut, 1988.

396 Muğnî, V, 13. İbn Rüşd, I, 395.

397 Şirbînî, II, 206-207.

398 İbn Mâce, Menasik, 8, II, 968. Şirbînî, II, 206-207.

اَلْعُمْرَةُ هِىَ الْحَجَّةُ الصُّغْرَى

"*Umre küçük hacdır*",[399]

عَنْ اَبِى رَزِينِ الْعُقَيْلِىّ اَنَّهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللهِ اِنَّ اَبِى شَيْخٌ كَبِيرٌ لَا يَسْتَطِيعُ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ وَلَا الظَّعْنَ قَالَ احْجُجْ عَنْ اَبِيكَ وَاعْتَمِرْ

Sahabeden Ebû Rezîn el-Ukeylî,

- "Ey Allah'ın Elçisi! Babam ihtiyar bir insandır. Ne hac ve umre ne de yolculuk yapmaya gücü yeter. (Ne yapması gerekir)" diye sormuş, Hz. Peygamber (a.s.) da,

-"*Babanın yerine sen hac ve umre görevi yap*" buyurmuştur.[400]

Umrenin farz olmadığı görüşünde olanlar ise;

وَ لِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلاً

"…Gücü yetenlerin haccetmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır"[401] anlamındaki âyette ve İslâm'ın beş temel esasını beyan eden hadis-i şerifte[402] umrenin geçmemiş olmasını umrenin farz olmadığına delil getirmişlerdir. Şu hadisleri de görüşlerine delil olarak zikretmişlerdir.

اَلْحَجُّ جِهَادٌ وَالْعُمْرَةُ تَطَوَّعٌ

---

399 Muğnî, V, 14.
400 Ebû Dâvûd, Menâsik, 26. II, 402. İbn Mace, Menasik, 10, II, 970.
401 Al-i İmrân, 3/ 97.
402 Müslim, Îmân, 1. 5. I, 37, 40. bk. Buhârî, Îman, 37. I, 8.

"*Hac, farz, umre nafile bir* ibadettir"[403]

Cabir ibn Abdullah'ın bildirdiğine göre bir sahâbî Peygamberimize,

يَا رَسُولَ اللهِ اَلْعُمْرَةُ اَهِىَ وَاجِبٌ قَالَ لَا وَ اَنْ تَعْتَمِرَ خَيْرٌ لَكَ

- "Ey Allah'ın Elçisi! Umre farz mıdır diye sormuş, Hz. Peygamber (a.s.) da

- *"Hayır, umre yapman senin için daha hayırlıdır*" buyurmuştur.[404]

Umrenin farz olduğu içtihadında bulunanların görüşlerine delil olarak zikrettikleri hadiste geçen "umreye küçük hac" denilmesini "sevabını beyan içindir" şeklinde açıklamışlardır.[405]

Abdullah ibn Ömer'in bildirdiğine göre Peygamberimiz (a.s.) dört defa umre yapmış,[406] umre yapılmasını teşvik etmiş ve;

اَلْعُمْرَةُ اِلَى الْعُمْرَةِ تُكَفِّرُ مَا بَيْنَهُمَا وَالْحَجُّ الْمَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ اِلَّا الْجَنَّةُ

"*Umre, daha sonraki umreye kadar, ikisi arasında işlenen*

403 İbn Mâce, Menâsik, 8, II, 968. Tirmizî, Hac, 88. III, 270. Kâsânî, II, 226.Taberî, II, 2/212. Muğnî, V, 13.

404 Taberî, II, 2/212.Tirmizî, Hac, 88. III, 270. Ahmed, III, 316.

405 Kâsânî, II, 226. Mergînânî, I, 182-183. Nesefî, Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b Mahmûd, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl,* I, 280. (Mecmûatün mine't-Tefâsîr), İstanbul, baskı yer yok. El-Beydâvî, Ebû Saîd Abdullah b. Omer, *Envâdu't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl,* I, 280. (Mecmûatün mine't-Tefâsîr), İstanbul, baskı yer yok. El-Hâzin, Alâüddîn Ali b. Muhammed b. İbrahîm, *Lübâbü't-Te'vîl fî Meânî't-Tenzîl*, I, 281. (Mecmûatün mine't-Tefâsîr), İstanbul, baskı yer yok. Sahabe ve tabiinden umreye farz ve sünnet diyenler olmuştur. Taberî tarafların görüşlerini ve delillerini beyan ettikten sonra umrenin farz değil sünnet olduğu görüşünün daha isabetli olduğunu söylemiştir. Taberî, II, 2/208-212.

406 Tirmizî, Hac, 93. III, 275.

günahlar için kefârettir. Allah katında makbul haccın karşılığı ise ancak cennettir"[407] buyurmuştur.

II. UMRENİN SÜNNET (YAHUT VACİP VEYA FARZ) OLMASININ ŞARTLARI

Bir insana umrenin sünnet, (yahut vacip veya farz) olabilmesi için müslüman, akıllı, buluğa ermiş, özgür, ekonomik gücü yeterli ve sağlıklı olması, yol güvenliği bulunması ve kadının can, mal ve namus güvenliğinin sağlanmış olması gerekir.[408]

III. UMRENİN ZAMANI

Haccın ancak hac aylarında yapılabilmesine karşılık **umre** için belirlenmiş her hangi bir zaman yoktur. Arefe ve bayram günleri (teşrik tekbirlerinin getirildiği 5 gün) dışında her zaman umre yapılabilir.

Arefe günü sabahından bayramın 4. günü güneş batıncaya kadarki süre içinde umre yapmak tahrîmen mekruhtur. Çünkü bu günler hac menâsikinin yapıldığı günlerdir.

Şâfiî, Mâlikî ve **Hanbelî** mezheplerine göre hac için niyetli olmayanlar; teşrîk günleri dahil yılın her gününde umre yapabilirler.

Mâlikî mezhebine göre hac için niyetli bulunanlar, bayramın 4. günü güneş batıncaya kadar, Şâfiî mezhebine göre ise vedâ tavafı dışında haccın bütün menâsiki tamamlanmadıkça umre yapamazlar.[409]

Umrenin Ramazan ayında yapılması daha faziletlidir. Peygamberimiz (a.s.),

---

407 Tirmizî, Hac, 90. III, 272.
408 Muğnî, V, 13.
409 Mergînânî, I, 182. Kâsânî, II, 227.

عُمْرَةٌ فِي رَمَضَانَ تَعْدِلُ حَجَّةً

"*Ramazan ayında yapılan umre, hacca denktir*" buyurmuştur.[410]

IV. UMRENİN FARZLARI (ŞARTI VE RÜKNÜ)

Umrenin iki farzı vardır; ihrama girmek ve Kâ'be'yi tavaf etmek**.** İhrama girmek **şartı,** Kâ'be'yi tavaf etmek ise **rüknü**dür.

Şâfiî ve **Hanbelî** mezheplerine göre ihrama girmek, Kâ'be'yi tavaf etmek, sa'y yapmak ve tıraş olup ihramdan çıkmak umrenin **rüknü**dür.

Mâlikî mezhebine göre, ihrama girmek, Kâ'be'yi tavaf etmek ve sa'y yapmak **rükün**, tıraş olmak ise **vacip**tir.

Âfâkîler mîkât sınırlarından, Hıll bölgesinde ikamet edenler, bulundukları yerden, Harem bölgesinde ikamet edenler "Hıll" bölgesine çıkarak mesela Ci'râne ve Ten'îm gibi Harem bölgesi dışındaki bir yerde ihrama girerler.

Hac bahsinde anlatılan ihramın farz, vacip ve sünnetleri ile ihrama girme yerleri aynen umre için de geçerlidir.[411]

V. UMRENİN VACİPLERİ

Umrenin iki vacibi vardır. **Safa ile Merve arasında sa'y yapmak ve saçları tıraş ettirmek veya kısaltmak.**

İhram yasaklarına uymayan veya bir vacibi terk eden kimseye **dem** gerekir.

Umre için ihramlı iken cinsel ilişkide bulunmak, tavaf yapmamak veya Şavtların çoğunu yapmamak umrenin batıl olmasına sebep olur. Bu kimsenin ceza kurbanı kesmesi (dem) ve umresini yeniden yapması gerekir.

---

410 Tirmizî, Hac, 90. III, 276.

411 Geniş bilgi için birinci bölümde yer alan ihram bahsine bakınız.

İmam Şâfiî’ye göre bu kimsenin bedene kesmesi ve umresini yeniden yapması gerekir.

Umrenin tavafından sonra, sa’yden önce veya tavaf ve sa’yden sonra tıraş olmadan önce cinsel ilişkide bulunan kimsenin umresi batıl olmaz, ancak **dem** gerekir.[412]

VI. UMRENİN SÜNNETLERİ

Umrenin ihram, tavaf ve sa’y ile ilgili sünnetleri, haccın sünnetleriyle aynıdır.

VII. UMRENİN YAPILIŞI

a) Umre yapmak isteyen kimse; gerekiyorsa koltuk altı ve kasık kıllarını giderir, saç sakal tıraşı olur, bıyıklarını düzeltir, tırnaklarını keser ve boy abdesti alır, boy abdesti alma imkânı yoksa abdest alır, vücuduna güzel koku sürünür.

Erkekler, atlet, kilot, çorap, elbise ve ayakkabılarını çıkarırlar. İzâr ve ridâ adı verilen iki parça ihram örtüsüne bürünürler.

Ridânın uçlarını birbirine bağlamak veya iğne ile tutturmak mekruhtur.

Ayaklarına arkası ve üzeri açık terlik giyerler.

Bele kemer bağlamada, sırta çanta almada ve şemsiye kullanmada bir sakınca yoktur.

Kadınlar elbise ve ayakkabılarını giymeye devam ederler, başlarını açmazlar, yüzlerini de örtmezler.

b) İhramın sünneti niyeti ile iki rekat **ihram namazı** kılarlar. Namazın birinci rekatında Fatiha suresinden sonra “kâfirûn” suresini, ikinci rekatında ise yine Fatiha suresinden sonra “ihlâs” suresini okurlar.

---

412 Kâsânî, II, 228.

Umre yapmak isteyen kimse âfâkî ise mîkât sınırlarını geçmeden, Hıll bölgesinde ikamet ediyorsa bulunduğu yerde, Harem bölgesinde bulunuyorsa Hıll bölgesinde mesela Ten'im'e giderek ihrama girer.

İhrama, **niyet** etmek ve **telbiye** getirmek suretiyle girilir. Niyet, umre yapacağının kalben belirlenmesi demektir. Niyetin,

اَللّٰهُمَّ اِنّى اُرِيدُالْعُمْرَةَ فَيَسِّرْهَا لِى وَ تَقَبَّلْهَا مِنّى

"*Allah'ım! Umre yapmak istiyorum. Onu bana kolaylaştır ve onu kabul buyur*" diyerek diliyle ifade edilmesi **müstehap**tır.

Niyet ettikten sonra**,**

لَبَّيْكَ اَللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ اِنَّ الْحَمْدَ
وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ

"*Buyur Allah'ım buyur! Buyur, senin hiçbir ortağın yoktur. Buyur, şüphesiz her türlü övgü, nimet, mülk ve hükümranlık sana mahsustur. Senin ortağın yoktur* "[413] diyerek telbiye getirir. Böylece ihrama girmiş ve ihram yasakları başlamış olur.

Mekke'ye varıncaya kadar vasıtalara binişte ve indiği yerde, kafilelerle karşıtığında, şehirlere girdiğinde, akşam ve sabah, gece ve gündüz, vasıtada, yürürken, otururken, yatarken, ayakta iken, inişte, yokuşta, mekan değiştikçe ve farz namazların arkasından her fırsatta telbiye, tekbir, tehlîl ve salavât-ı şerife yüksek sesle[414] söyleyerek yolculuğuna devam eder.

Telbiyeyi her söyleyişte üç defa tekrarlamak, sonra tekbir, tehlîl ve salavât-ı şerife okumak müstehaptır.

c) Mekke'ye yaklaşıp Harem bölgesine girince

---

413 Ebû Dâvûd, Menâsik, 27; II, 404. İbn Mace, Menasik, 15. II, 974.
414 İbn Mace, Menasik, 16. II, 975.

اَللّٰهُمَّ هٰذَا حَرَمُكَ وَاَمْنُكَ فَحَرِّمْنِى عَلَى النَّارِ وَاٰمِنِّى عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ وَاجْعَلْنِى مِنْ اَوْلِيَائِكَ وَاَهْلِ طَاعَتِكَ

"*Allah'ım! Burası senin haremindir, emin kıldığın yerdir. Beni cehenneme girmekten koru. Kullarını dirilttiğin gün beni azabından güvende kıl, beni dostlarından ve itaatkâr olanlardan eyle*" diye dua eder.

Mekke'ye abdestli girmek **sünnet**, gündüz girmek **müstehap**tır.

Mekke'de otele veya eve yerleşip dinlendikten sonra mümkünse boy abdesti, mümkün değilse abdest alır, yaya veya vasıta ile Mescid-i Harem'e gider. Yolda tekbir, tehlil, telbiye ve salavat-ı şerife getirir. Tevazu ve saygı ile

اَللّٰهُمَّ افْتَحْ لِى اَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَاَعِذْنِى مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

"*Allah'ım! Rahmet kapılarını bana aç ve beni kovulmuş şeytandan koru*" diye dua ederek Mescid-i Harem'e girer.

Beytullah'ı görünce üç defa tekbir ve tehlil getirir ve şu duayı okur.

سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَاۤ اِلٰـهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُـمَّ هٰذَا بَيْتُكَ عَظَّمْتَهُ وَشَرَّفْتَهُ وَكَرَّمْتَهُ فَزِدْهُ تَعْظِيمًا وَتَشْرِيفًا وَتَكْرِيمًا. اَللّٰهُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ وَ مِنْكَ السَّلَامُ فَحَيِّنَا رَبَّنَا بِالسَّلَامِ وَ اَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ دَارَكَ دَارَ السَّلَامِ تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ

"*Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim, Her türlü övgü Allah'a mahsustur, Allah'tan başka ilah yoktur. Allah en büyüktür. Allah'ım! Bu senin Evindir. Onu Sen yüceltin,Sen şereflendirdin, Sen değerli yaptın.Onun yüceliğini, şerefini ve değerini artır. Ya Rabbi! Onun değerini artıran, onu şereflendiren, ona saygı gösteren kimsenin şerefini, saygınlığını, heybetini, yüceliğini ve iyiliğini artır. Allah'ım! Sen selamsın ve selamet ancak sendendir. Bizi selametle yaşat ve selamet yurdun olan cennetine koy, ey Celal ve ikram sahibi Allah'ım! Sen her şeyden yücesin ve her şeyden üstünsün*"

Bildiği başka duaları da okuyabilir. Tavafa başlamadan önce telbiyeyi keser.[415]

d) Hacer-i Esved hizasına gelir, yönünü ona döner, ellerini omuz hizasına kadar kaldırıp

بِاسْمِ اللهِ اَللّٰهُ اَكْبَرُ

diyerek Hacer-i Esved'i selamlar, tekbir, tehlil ve tahmîd getirir. Kalabalık değilse ve kimseye eziyet vermeyecekse Hacer-i Esved'i öper,[416] kalabalık ise Hacer-i Esved-i öpmez. İstilam, **sünnet**, insanları itip kakmak ve eziyet vermek günahtır. Sünneti ifa etmek için günah işlenmez.

e) Umre tavafı yapmaya niyet eder. Niyetini,

اَللّٰهُمَّ اِنِّى اُرِيدُ طَوَافَ الْعُمْرَةِ فَيَسِّرْهَا لِى وَ تَقَبَّلْهَا مِنِّى سَبْعَةَ اَشْوَاطٍ لِلّٰهِ تَعَالٰى

"*Allah'ım! Senin için umre tavafını yedi şavt olarak yapmak istiyorum. Onu benim için kolaylaştır ve kabul eyle*" diyerek yapması müstehaptır.

415Abdülğanî el-Mekkî, s. 510. Mevsîlî, I, 203.
416 İbn Mace, Menasik, 27. II, 981-982.

Tavafını, Kâ'be'yi soluna alıp "Hatîm"in dışından dolanarak yapar. Her şavtta Rüknü Yemânî ve Hacer-i Esved'i uzaktan

بِاسْمِ اللّٰهِ اَللّٰهُ اَكْبَرُ

diyerek istilâmda bulunur. Hacer-i Esved'i istilâm, sünnet, Rükn-i Yemânî'yi istilâm ise müstehaptır. Rükn-i Yemânî öpülmez, diğer köşeler istilâm edilmez.

Tavaf sırasında mesnun duaları veya bildiği duaları okur ve sessizce tekbir ve tehlil getirir veya Kur'ân okur.

Tavafın ilk dört şavtı **farz;** tavaf'ı cünüp, adetli ve nifâs halinde değilken ve abdestli olarak yapmak, avret yerlerini örtmek, tavafı Kâ'be'yi soluna alarak yapmak, tavafa Hacer-i Esved hizasından başlamak, tavafı Hatîm'in dışından dolanarak yapmak, gücü yetenin tavafı yürüyerek yapması ve şavtı yediye tamamlamak **vacip**tir. Bunlardan biri terk edilirse dem gerekir.

Tavaf'ta "ıztıbâ'" ve ilk üç şavtta "remel" yapar.[417]

Tavaf yedi şavta tamamladıktan sonra "Mültezem"de ve Hatîm'de dua eder. Mümkünse Makam-ı İbrahim'in arkasında değilse uygun bir yerde iki rekat "tavaf namazı" kılar, bu namazı kılmak **vacip**tir. Namazdan sonra dua eder, peşinden zemzem içer ve Hacer-i Esved'i istilâm eder.

f) Umrenin sa'yini yapmak üzere Safa'ya gider. Yönünü Kâ'be'ye döner, tekbir, tehlil, tahmîd ve salat-ü selam getirir, dua eder. Sa'y yapmaya niyet eder. Niyetini,

اَللّٰهُمَّ اِنّٖى اُرِيدُ اَنْ اَسْعٰى مَا بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ سَبْعَةَ اَشْوَاطٍ
سَعْىَ الْعُمْرَةِ لِلّٰهِ تَعَالٰى

"Allah'ım! Senin rızan için Safa ile Merve arasında yedi şavt

---

417 İbn Mace, Menasik, 29-30. II, 983-984.

olarak umrenin sa'yini yapmaya niyet ediyorum" diyerek yapması müstehaptır.

Sa'yini yedi şavt olarak Safa'da başlayıp Merve'de bitirir. Sa'y yaparken mesnun duaları veya bildiği duaları okur ve sessizce tekbir ve tehlil getirir veya Kur'ân okur. İki yeşil ışık arasında "hervele" yapar. Sa'yi tamamlayınca Merve'de dua eder.

Umre'nin sa'yi **vacip**tir. Terk edilirse **dem** gerekir.

g) Berberde veya evde veya otelde saç tıraşı olur veya saçlarını kısaltır, böylece ihramdan çıkar ve bu şekilde umre ibadetini yapmış olur.

h) Kadınlar, "remel" ve "hervele" yapmazlar. Tekbir, tehlil ve telbiyede seslerini yükseltmezler. İhramdan çıkmak için saçlarının ucundan parmak ucu kadar kesmeleri yeterlidir. Kadınlar adetli iken tavaf yapmazlar.[418]

418 Kâsânî, II, 143-149.

YEDİNCİ BÖLÜM

MEDİNE-İ MÜNEVVERE'Yİ VE HZ. PEYGAMBER'İN KABRİNİ ZİYARET

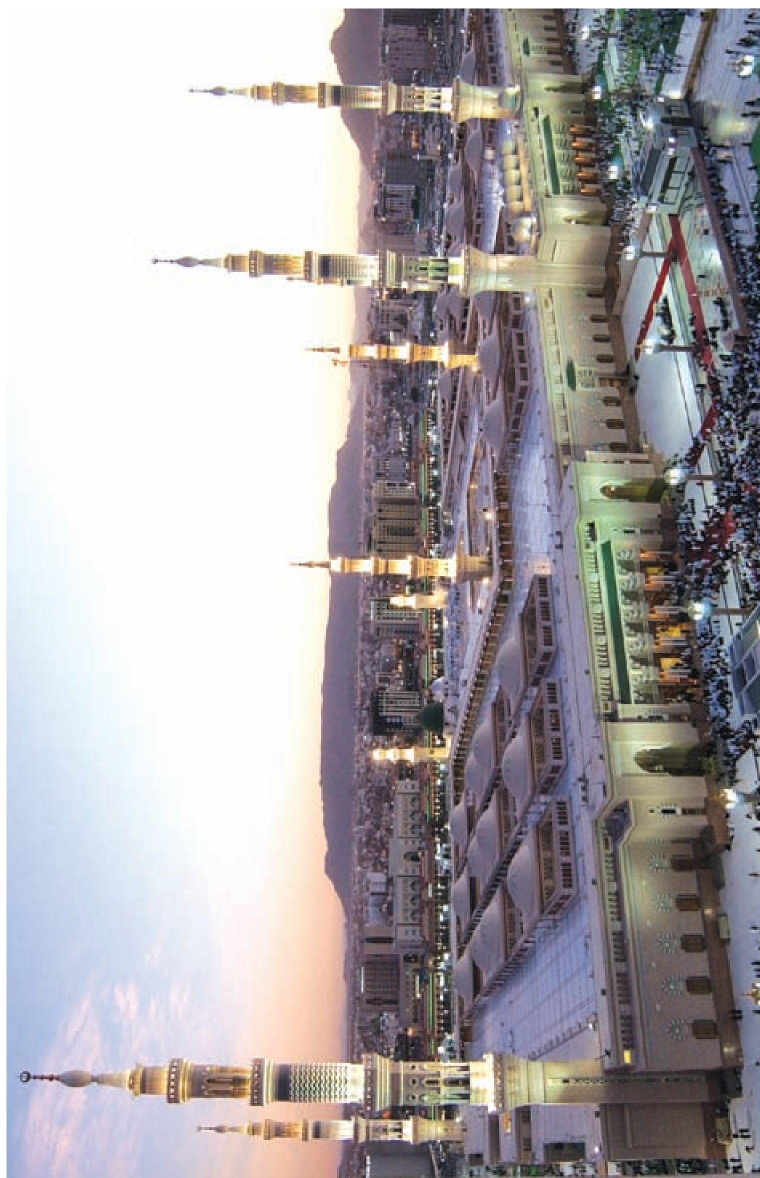
I. MEDİNE-i MÜNEVVERE

Medine, Suudi Arabistan'ın Hicaz bölgesinde, Mekke'nin yaklaşık 450 km. kuzeyinde ve Kızıldeniz kıyısından iki yüz km. kadar içeride yer alan bir şehirdir. İslâm'dan önceki adı "Yesrib" iken, Hicretten sonra Hz. Peygamber tarafından "el-Medine" diye adlandırılmıştır.[419] Zamanla, "Peygamber'in Şehri" anlamına, "Medinetü'n-Nebi" ve "Allah Resulü'nün nuru ile aydınlanmış şehir" anlamına "el-Medinetü'l-Münevvere" diye de anılmaya başlamıştır.

Medine, Hz. Peygamber'in hicret yurdudur. Mekkeli müşriklerin baskı ve eziyetleri sonucu Allah'ın Resulü buraya sığınmış, peygamberlik hayatının son on yıllık kısmını burada geçirmiş, Kur'an'ın büyük bir kısmı bu topraklarda inmiştir. Yine, ilk İslâm devleti Resülullah'ın öncülüğünde Medine'de kurulmuş, İslâm'ın nuru dünyaya buradan yayılmıştır. Allah'ın Resülü son nefesini burada vermiş, yine burada toprağa verilmiştir.

Her müslüman, o büyük peygamberin yaşadığı, İslâm'ı tebliğ ettiği yerleri görmek, onun soluduğu havayı solumak arzusunu içinde taşır. İşte bu sebeple, daha ilk dönemlerden itibaren müslümanlar, Hz. Peygamber'in mescidinin, kabrinin, Uhud şehitliğinin ve Baki mezarlığının bulunduğu ve İslâm tarihinin bir çok önemli olayının gerçekleştiği Medine-i Münevvere'yi ziyaret

419 Ahmed, IV, 285.

ede gelmişler, bu ziyareti gerçekleştirmek için adeta fırsat kollamışlardır. Özellikle Medine'ye uzak ülke ve beldelerde oturanlar açısından, hac yolculuğu, Resülüllah'ın mescidini ve kabrini ziyaret için iyi bir fırsattır.

II. MESCİD-İ NEBEVİ'NİN FAZİLETİ

Hz. Peygamber (s.a.v.) in Medine'ye hicretinden hemen sonra ashabıyla birlikte inşa ettiği ve Mescid-i Nebevî yahut Mescid-i Resül diye anılan Medine Mescidi, Mescid-i Haram ve Mescid-i Aksa'dan sonra yer yüzündeki en faziletli mescittir. Resülüllah'ın kabr-i şerifi de Mescid'in doğu yönünde bulunan hücrede yer almaktadır. Mescid'in genişletilmesi sebebi ile günümüzde bu hücre mescidin içinde kalmıştır. Hz. Ebubekir ile Hz. Ömer'in kabirleri de aynı yerdedir.

Resülüllah Efendimiz,

لَا تُشَدُّ الرِّحَالُ اِلَّا لِثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ الْمَسْجِدُ الْحَرَامُ وَالْمَسْجِدُ الْأَقْصٰى وَمَسْجِدِى هٰذَا

"*Mescid-i Haram, Mescid-i Aksa ve benim şu mecidim (Mescid-i Nebi)'den başka hiç bir mescid için (namaz kılmak, ibadet etmek maksadi ile) yolculuk yapmak uygun olmaz*"[420] anlamındaki hadisi şerifi ile, Mecscid-i Nebi'yi ziyaretin ve orada ibadet etmenin faziletini ifade buyurmuştur. Yine,

صَلَاةٌ فِى مَسْجِدِى هٰذَا تَعْدِلُ اَلْفَ صَلَاةٍ فِيمَا سِوَاهُ مِنَ الْمَسَاجِدِ اِلَّا الْمَسْجِدُ الْحَرَامُ

"*Benim şu mescidimde kılınan bir vakit namaz, Mescid-i Ha-*

420 Buhârî, Savm, 67; II, 250.

ram dışındaki diğer mescitlerde kılınacak bin vakit namaza denktir"[421] anlamındaki hadisi ile de bu mescid-i şerifin faziletini dile getirmiştir.

III. PEYGAMBERİMİZİN KABRİNİ ZİYARETİN HÜKMÜ

Peygamberimizin kabrini ziyaret etmek menduptur. Şu hadis-i şeriflerde kabrinin ziyaret edilmesi tavsiye ve teşvik edilmiştir:

مَنْ زَارَ قَبْرِى وَجَبَتْ لَهُ شَفَاعَتِى

"*Kim kabrimi ziyaret ederse ona şefaatim vacip olur*"[422]

مَنْ حَجَّ فَزَارَ قَبْرِى بَعْدَ مَوْتِى كَانَ كَمَنْ زَارَنِى فِى حَيَاتِى

"*Kim hac yapar da ölümümden sonra kabrimi ziyaret ederse, beni hayatımda ziyaret etmiş gibi olur*."[423]

421 Nesâî, Mesâcid, 4; II, 33.
422 Beyhaki, Muhammed b. Hüseyn b. Ali, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, V, 402. Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut, 1994.
423 Beyhaki, V, 403.

Bu hadisi şerifler ve benzerlerinden hareketle her devirde İslâm bilginleri Resülüllah'ın kabr-i şerifini ziyaret etmenin en faziletli menduplardan biri olduğunu ifade etmişler, hatta Hanefi bilginlerinden bazıları gücü yerinde olanlar için, bu ziyaretin vacip derecesine yaklaşan bir sünnet olduğunu söylemişlerdir.[424]

IV. MESCİD-İ NEBEVİ'Yİ VE PEYGAMBERİMİZİN KABRİNİ ZİYARETİN ÂDÂBI

Resülüllah Efendimiz,

مَا مِنْ اَحَدٍ يُسَلِّمُ عَلَيَّ اِلَّا رَدَّ اللّٰهُ عَلَيَّ رُوحِى حَتّٰى اَرُدَّ عَلَيْهِ

"*Bir kimse bana selam verince Allah bana ruhumu iade eder, ben de o kimsenin selamını alır, ona karşılık veririm*"[425] buyurmuştur.

Peygamber Efendimizi ziyaret etmeğe niyet eden kimse, mescidini ziyaret etmeğe niyet eder ve bu ziyaret ile Allah'ın rızasını kazanmayı amaçlar.Yolculuğu sırasında her zamankinden daha çok salat-ü selam getirir. Medine'ye yaklaşıp Mescid-i Nebiyi ve civarını görünce salat-ü selamı daha da arttırır ve

اَللّٰهُمَّ هٰذَا حَرَمُ نَبِيِّكَ فَاجْعَلْهُ وِقَايَةً لِي مِنَ النَّارِ وَاَمْنًا مِنَ الْعَذَابِ وَسُوءِ الْحِسَابِ

"*Ey Allah'ım! Bu, Peygamber'inin haremidir. Onu benim hakkımda cehennem ateşinden, azaptan ve kötü hesaptan korun-*

---

424 Mevsılî, I, 175.

425 Ebû Dâvûd, Menâsik, 100; I,534.
Hadiste geçen " Allah ruhumu bana iade eder" ifadesi, Hz. Peygamber'in ruhunun bedeni ile ilişkisinin devam ettiğin ifade etmektedir. Yoksa her selam verilişinde Hz. Peygamber'in bedenine döndürülüp tekrar geri alındığını ifade etmemektedir.

ma vesilesi kıl" diye dua eder. Mümkünse Medine'ye girdiğinde gusleder veya abdest alır. Temiz elbiseler giyinir, güzel koku sürünür, Mescide ulaştığında**,**

بِسْـمِ اللّٰهِ وَعَلٰى مِلَّـةِ رَسُولِ اللّٰهِ رَبِّ اَدْخِلْنٖى مُـدْخَلَ صِدْقٍ وَاَخْرِجْنٖى مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لٖى مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصٖيرًا اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِ مُحَمَّدٍ وَاغْفِرْ لٖى ذُنُوبٖى وَافْتَحْ لٖى اَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَفَضْلِكَ

"*Allah'ın adıyla ve Resülullah'ın dini üzere (bu ziyareti yapıyorum) Ey Rabbim, (gireceğim yere) doğruluk ve esenlik içinde girmemi sağla. Çıkacağım yerden de beni doğruluk ve esenlik içinde çıkar. Katından bana yardımcı bir kuvvet ver*"[426] *Ey Allah'ım! Peygamber'in Muhammed'e ve onun aile fertlerine salât ve selam et. Günahlarımı bağışla, rahmet ve ihsanının kapılarını bana aç*" diye dua eder. Sağ adımını atarak tevazu ve saygı ile içeriye girer. Kerahet vakti değilse iki rekat tahiyyetülmescid namazı kılar. Bu namazı mümkünse, Hz.Peygamberin kabrinin bulunduğu hücre ile minberinin arasında bulunan ve **"Ravza-i Mutahhare"** diye anılan yerde, değilse mescidin uygun bir yerinde kılar. Resülullah (s.a.v.)

مَا بَيْنَ بَيْتٖى وَمِنْبَرٖى رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ وَمِنْبَرٖى عَلٰى حَوْضٖى

"*Evimle minberimin arası cennet bahçelerinden bir bahçedir, minberim de (Kevser) Havuzumun üzerindedir*"[427] buyurmuştur.

426 İsra, 17/80.
427 Buhârî, Mescid-ü Mekke, Fadlü's-Salâti Fî Mescid-i Mekka; II, 57.

Tahiyyetülmescid namazını kıldıktan sonra, bu nimete ulaştığı için şükür secdesi yapar veya iki rekat şükür namazı kılar, sonra kabr-i şerife doğru ilerler, Peygamber Efendimiz'in mübarek başı hizasına gelince iki metre kadar mesafede yüzü kabre, sırtı kıbleye dönük olarak durur. Resülüllah'ın kendisini gördüğü, söylediklerini işittiği, kendisine muka'belede bulunacağı bilinci ve duasının kabul edileceği inancı ile şöyle selam verir ve dua eder:

اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ

اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَبِيَّ اللّٰهِ

اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا صَفِيَّ اللّٰهِ

اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَبِيَّ الرَّحْمَةِ

اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا شَفِيعَ الْاُمَّةِ

اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ الْمُرْسَلِينَ

اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَاتَمَ النَّبِيِّينَ

اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مُزَمِّلُ

اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مُدَّثِّرُ

اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مُحَمَّدُ

اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ اَحْمَدُ

اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ وَعَلٰى اَهْلِ بَيْتِكَ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ الَّذِينَ

اَذْهَبَ اللّٰهُ عَنْهُمُ الرِّجْسَ وَطَهَّرَهُمْ تَطْهِيرًا. جَزَاكَ اللّٰهُ عَنَّا اَفْضَلَ مَا جَزٰى نَبِيًّا عَنْ قَوْمِهِ وَرَسُولًا عَنْ اُمَّتِهِ

اَشْهَدُ اَنْ لَااِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَنَّكَ رَسُولُ اللّٰهِ قَدْ بَلَّغْتَ الرِّسَالَةَ وَاَدَّيْتَ الْاَمَانَةَ وَنَصَحْتَ الْاُمَّةَ وَاَوْضَحْتَ الْحُجَّةَ وَجَاهَدْتَ فِى اللّٰهِ حَقَّ جِهَادِهِ

اَللّٰهُمَّ اٰتِ سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا نِ الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا نِ الَّذٖى وَعَدْتَهُ وَاٰتِهِ نِهَايَةَ مَا يَنْبَغٖى اَنْ يَسْأَلَهُ السَّائِلُونَ

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ وَعَلٰى اٰلِهِ وَاَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّاتِهِ كَمَا صَلَّيْتَ عَلٰى اِبْرَاهِيمَ وَعَلٰى اٰلِ اِبْرَاهِيمَ وَبَارِكْ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلٰى اِبْرَاهِيمَ وَعَلٰى اٰلِ اِبْرَاهِيمَ فِى الْعَالَمٖينَ اِنَّكَ حَمٖيدٌ مَجٖيدٌ.

"*Allah'ın selamı üzerine olsun ey Allah'ın Resülü.*
Allah'ın selamı üzerine olsun ey Allah'ın Nebisi.
Allah'ın selamı üzerine olsun ey Allah'ın seçkin Peygamberi.
Allah'ın selamı üzerine olsun ey rahmet Peygamberi.
Allah'ın selamı üzerine olsun ey ümmetin şefaatçisi.
Allah'ın selamı üzerine olun ey Peygamberlerin efendisi.
Allah'ın selamı üzerine olsun ey nebilerin sonuncusu.
Allah'ın selamı üzerine olsun "Ey örtünüp bürünen Peygamber"

Allah'ın selamı üzerine olsun ey Muhammed,

Allah'ın selamı üzerine olsun ey Nebi Ahmed.

Allah'ın selamı sana ve Allah'ın kirlerini giderip tertemiz kıldığı güzel ve temiz ev halkına olsun.

Allah bizden yana seni, bir nebiyi kavminden yana ve bir resülü ümmetinden yana mükafatlandırdığı en yüksek derece ile mükafatlandırsın.

Şahadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve sen Allah'ın Resülü'sün. Peygamberlik görevini ve emaneti yerine getirdin. Ümmete nasihat ettin, Kur'an'ı açıkladın, Allah yolunda hakkıyla cihad ettin.

Allah'ım! Efendimiz Muhammed (s.a.v.)'e vesileyi ve fazileti ver ve onu kendisine vaad ettiğin "Makam-ı Mahmûd"a gönder. Ona, senden istenebilecek en büyük mükafâtları ver.

Allah'ım! Efendimiz, kulun ve ve Resûlün, ümmi Nebi'n Muhammed'e ve onun Aile fertlerine, eşlerine ve soyuna salât et, tıpkı İbrahim (a.s.)a ve onun aile fertlerine salât ettiğin gibi ya Rabbi.

Efendimiz Muhammed (a.s.)'ı ve onun aile fertlerini mübarek kıl, tıpkı İbrahim (a.s.)'a ve onun aile fertlerini mübarek kıldığın gibi ya Rabbi!" diye selam verir ve dua eder.

Kendisi vasıtası ile Resülüllah'a selam gönderilmiş ise;

اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللهِ مِنْ فُلَانٍ يَسْتَشْفِعُ بِكَ اِلٰى رَبِّكَ فَاشْفَعْ لَهُ وَلِجَمِيعِ الْمُسْلِمِينَ

"*Ya Resülullah! Filanca kişinin sana selamı var, Allah katında kendisi için şefaatçi olmanı istiyor; ona ve bütün müslümanlara şefaat eyle" diye selamı iletir.*

Peygamberimiz (a.s.)'a sağlığında nasıl saygı göstermek gerekiyor idiyse, vefatından sonra da aynı şekilde ona saygılı davranmak gerekir. Onun mescidinde ve kabr-i şerifinin yanında yüksek

sesle konuşulmaz, kabrin yanına fazla yaklaşılmaz, duvarlarına el ve yüz sürülmez, sırt veya göğüs ile duvarlarına yaslanılmaz, etrafında tavaf edilmez, başkalarına rahatsızlık verilmez. Bu tür davranışlar bidattir. Ziyaret süresince Allah'ın Resulünün sağ olup hücre-i saadetinde istirahat etmekte olduğu düşüncesi ile hareket edilmelidir. Unutmamak gerekir ki, o makam, Allah Teala'nın bazı sahabîleri **"Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin"**[428] diye uyardığı makamdır.

Dua, salât ve selamdan sonra, bir metre kadar sağa ilerleyerek **Hz. Ebubekir** (r.a.) ın başının hizasında durur:

اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَلِيفَةَ رَسُولِ اللّٰهِ

اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا صَاحِبَ رَسُولِ اللّٰهِ فِى الْغَارِ

اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَفِيقَهُ فِى الْاَسْفَارِ

اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا اَمِينَهُ فِى الْاَسْرَارِ

جَزَاكَ اللّٰهُ عَنَّا اَفْضَلَ مَا جَزَى اِمَامًا عَنْ اُمَّةِ نَبِيِّهِ لَقَدْ خَلَفْتَهُ

بِاَحْسَنِ خِلْفَةٍ وَسَلَكْتَ طَرِيقَهُ وَمِنْهَاجَهُ خَيْرَ مَسْلَكٍ

وَقَاتَلْتَ اَهْلَ الرِّدَّةِ وَالْبِدَعِ وَمَهَّدْتَ الْاِسْلَامَ وَوَصَلْتَ

الْاَرْحَامَ وَلَمْ تَزَلْ قَائِمًا بِالْحَقِّ نَاصِرًا لِاَهْلِهِ حَتّٰى اَتَاكَ الْيَقِينُ

فَالسَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ.

"*Allah'ın selamı üzerine olsun ey Allah Resûlü'nün halifesi*.

428 Hucürât, 49/2.

Allah'ın selamı üzerine olsun ey Allah Resûlü'ün sığındığı mağaradaki arkadaşı.

Allah'ın selamı üzerine olsun ey Allah Resülünün yolculuk arkadaşı.

Alah'ın selamı üzerine olsun ey onun sırlarının güvenilir saklayıcısı.

Allah seni bizden yana, bir önderi, peyganberinin ümmetinden yana mükafatlandırdığı en yüksek derece ile mükafatlandırsın. Hiç şüphe yok, sen Allah'ın Resülüne en güzel şekilde halifelik yaptın, onun yolunu en iyi şekilde takip ettin. Dinden dönenlerle ve bidatçılarla savaştın, akrabalık bağlarını gözettin. Ölünceye kadar hakkı daima ayakta tuttun, haklı olana yardım ettin. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerine olsun" diye selam verip dua eder.

Bir metre kadar sağa doğru ilerleyerek **Hz. Ömer**(r.a.)'ın başı hizasına gelir. Burada;

اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا اَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ

اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مُظْهِرَ الْاِسْلَامِ

اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مُكَسِّرَ الْاَصْنَامِ

جَزَاكَ اللهُ عَنَّا اَفْضَلَ الْجَزَاءِ وَرَضِىَ عَمَّنْ اِسْتَخْلَفَكَ فَلَقَدْ نَصَرْتَ الْاِسْلَامَ وَالْمُسْلِمِينَ فَكَفَّلْتَ الْاَيْتَامَ وَوَصَّلْتَ الْاَرْحَامَ وَقَوِىَ بِكَ الْاِسْلَامُ وَكُنْتَ لِلْمُسْلِمِينَ اِمَامًا مَرْضِيًّا وَهَادِيًا مَهْدِيًّا جَمَعْتَ شَمْلَهُمْ وَاَغْنَيْتَ فَقِيرَهُمْ وَجَبَرْتَ كَسْرَهُمْ فَالسَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ.

"*Allah'ın selamı üzerine olsun ey müminlerin emiri.*

Allah'ın selamı üzerine olsun ey müşriklerin baskısı altında iken müsülmanlığını ortaya koyup ilan eden yiğit.

Allah'ın selamı üzerine olsun ey putları kıran Halife.

Allah seni en güzel bir şekilde mükafatlandırsın ve seni halife yapanlardan razı. Çünkü sen İslâm'a ve müslümanlara yardım ettin, yetimleri himayen altına aldın, akrabalık bağlarını gözettin. İslâm seninle güç kazandı. Müslümanlar için razı olunan bir önder, doğru yola iletilmiş bir yol gösterici oldun.Onların birliğini sağladın, fakir olanlarını zengin kıldın, eksiklerini tamamladın. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerine olsun" diye selam verip dua eder.

Daha sonra tekrar Resülüllah'ın mübarek başı hizasına gelerek;

اَللّٰهُمَّ اِنَّا جِئْنَا مِنْ بِلَادٍ شَاسِعَةٍ وَنَوَاحٍ بَعٖيدَةٍ قَاصِدٖينَ قَضَاءَ
حَقِّ نَبِيِّكَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالنَّظَرَ اِلٰى مَاٰثِرِهٖ فَاِنَّ الْخَطَايَا
قَدْ قَصَمَتْ ظُهُورَنَا وَالْاَوْزَارَ قَدْ اَثْقَلَتْ كَوَاهِلَنَا وَهُوَ
الشَّافِعُ الْمُشَفَّعُ الْمَوْعُودُ بِالشَّفَاعَةِ وَالْمَقَامِ الْمَحْمُودِ وَقَدْ قُلْتَ
وَلَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ جَاؤُكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ وَاسْتَغْفَرَ
لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا رَحٖيمًا وَقَدْ جِئْنَا مُسْتَغْفِرٖينَ
لِذُنُوبِنَا اَللّٰهُمَّ شَفِّعْهُ فٖينَا وَتَوَفَّنَا عَلٰى سُنَّتِهٖ وَاَوْرِدْنَا حَوْضَهُ
وَاسْقِنَا بِكَأْسِهٖ غَيْرَ خَزَايَا وَلَا نَادِمٖينَ اَللّٰهُمَّ شَفِّعْهُ فٖينَا اَللّٰهُمَّ
شَفِّعْهُ فٖينَا

اَللّٰهُـمَّ رَبَّنَـا اغْفِـرْ لَنَـا وَلِاٰبَائِنَـا وَاُمَّهَـاتِنَـا وَلِاِخْـوَانِنَـا الَّـذٖينَ سَبَـقُونَـا بِالْاٖيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فٖى قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذٖينَ اٰمَنُوا رَبَّنَا اِنَّكَ رَؤُفٌ رَحٖيمٌ

رَبَّنَا اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّـا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلٖينَ

وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمٖينَ

"*Allah'ım! Uzak ülkelerden, uzak beldelerden, Peygamber'in Muhammed (s.a.v.)'e karşı görevimizi yerine getirmek ve onun bıraktığı hatıraları görmek maksadıyla geldik. Hatalarımız belimizi büktü, günahlarımız omuzlarımızı çökertti. Muhammed Mustafa ise şefaatinin kabul edileceği, övülmüş en yüce makama çıkarılacağı vaad edilmiş şafaatçi bir Paygemberdir. Sen ise Kur'an'da;*

"Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allahtan günahlarının bağışlanmasını dileseler ve Peygamber'e onlara bağışlama dileseydi, elbette Allah'ı tövbeleri çok kabul edici ve çok merhametli bulacaklardı"[429] *buyuruyorsun. Biz de günahlarımızın bağışlanmasını dilemek için geldik.*

Ey Allah'ım! Onu bize şefaatçi kıl, canımızı onun dini ve sünneti üzere al, terk edilmemiş ve pişman olmamış kimseler olarak bizi onun Kevser hacuzunun başında topla ve onun kabından bize su içir.

Allah'ım! Onu bize şefaatçı kıl, Allah'ım! Onu bize şefaatçı kıl.

---

429 Nisa, 4/64.

Allah'ım! Bizim günühlarımızı, bizden evvel iman ile göçmüş babalarımızın, annelerimizin ve kardeşlerimizin günahlarını bağışla. Kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin tutturma.

Ey Rabbimiz! "Şüphesiz sen çok esirgeyensin, çok merhamet edensin.

Rabbimiz! Bize dünyada bir iyilik ver, ahirette de bir iyilik ver ve bizi cehennem azabından koru.

Şeref ve izzet sahibi Rabbimizi inanmayanların yanlış nitelemelerinden tenzih ederim. Selam olsun peygamberlere, hamd olsun âlemlerin Rabbi olan Allah'a" diye dua eder. Dilerse orada, dilerse mescidin uygun olan her hangi bir yerinde başka dualarda bulunur, kendisi, ailesi ve yakınları için dua eder.

Dua ederken sesini fazla yükseltmez, aşırılığa kaçmaz, tevazu ve huşu içinde olur.

اُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدٖينَ

"Rabbinize alçak gönüllüce ve için için dua edin. Çünkü O haddi aşanları sevmez"[430] ayeti ışığında hareket eder.

Daha sonra Kabri Şerif ile Minber arasında bulunan "Ebû Lübâbe Sütunu"nun yanına gelir, burada iki rekat namaz kılar, istiğfarda bulunur.[431] Daha sonra "Hannâne Sütunu"nun yanına ge-

430 A'râf, 7/55.

431 Ebû Lübabe, ikinci Aka'be biatında bulunmuş, Hz. Peygamber tarafından kabilesine temsilci tayin edilmiş Medineli bir sahabidir.Eskiden müttefikleri ve komşuları olan Kureyza oğullarının muhasara edildiği sırada onlara, teslim olmalarının ölüm anlamına geleceğini işaret etmiş, daha sonra yaptığına pişman olmuş, tövbe etmiş ve Resülullah'ın yanına gelmeden doğruca mescide giderek farz namazlar ve tabii ihtiyaçları dışında, affedilinceye kadar çözdürmemek üzere kendini bir direğe bağlamıştı.Yiyip içmeden altı gün bu direkte bağlı olarak kaldıktan sonra, affedildiğini bildiren ayet inince bizzat Hz. Peygamber tarafından çözüldü. Bugün o direğin yerinde bulunan sütün "Üstuvânetü Ebî Lübâbe" (Ebû Lübâbe Sütunu) veya Üstüvânetü't-Tevbe" (Tövbe Sütunu) diye anılmaktadır.(Asri Çubukçu, "Ebû Lübâbe el-Ensârî", TDV İslam Ansiklopedisi)

lir. Burada da dua eder, fırsat bulursa namaz kılar.[432] Mescid'de bulunduğu süreyi Kur'an okuyarak, zikir, dua ve niyazda bulunarak değerlendirir.[433]

V. MEDİNE'DE KALINACAK SÜRENİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ziyaret eden kimse, Medine'de kaldığı sürece bu mübarek beldenin azameti, İslâmiyet açısında taşıdığı önem, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatındaki yerini daima göz önünde bulundurur. Kainatın Efendisinin hicret yurdu olan bu topraklarda onun yaşadığı örnek hayatın hatırasını yaşamaya çalışır. Vahyin indiği bu yerlerde Resülullah'ın dolaştığı, belki de şu anda bulunduğu yerde Kainatın Efendisinin de bulunmuş olduğunu düşünür ve onunla aynı havayı solumanın hazzını tadar.

Mümkün mertebe beş vakit namazı Mescid-i Nebevi'de kılmaya ve imkân oldukça oruçlu bulunmaya gayret eder, bu müstehaptır. Her fırsatta tasaddukta bulunur. Böyle bir fırsatın bir daha ele geçemeyeceği düşüncesi ve bilinci ile hareket eder.

Medine'de bulunan mübarek mekanları ziyaret eder.

Medine'den ayrılma vakti gelen ziyaretçi, Mescid-i Nebi'de iki rekat namaz kılar, dilediği gibi dua eder. Resülülah'ın kabrinin yanına gelerek yukarıda zikredilen duaları okur, arzu ettiği

---

432 Peygamber Efendimiz, ilk zamanlarda Mescide hutbe okuyacağı zaman bir hurma kütüğünün üzerine çıkardı. Daha sonraları hazırlanan minber üzerinde hutbe okumaya başlayınca kütük ağlayıp inlemeye başlamış, Hz. Peygamber minberden inerek onu eli ile sıvazlayarak teskin etmişti. (Buhârî, Cumu'a, 26; I,220) işte o hurma kütüğünün yerindeki sütün "el-Üstüvânetü'l-Hanne" (Ağlayan Sütün) diye anılmaktadır.

433 Peygamber Efendimizi ziyaret ile ilgili bilgiler için bk.Mevsılî, I,175-178; Nevevî, *el-Mecmû'*, VIII,252-260. Kamil Miras, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi,* IV, 1972. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Üçüncü Baskı, Başnur Matbaası, Ankara, 1972.

başka dualar yapar, bu mekanlara yeniden ulaşmayı Allah’tan diler. Mescitten ayrılırken;

اَللّٰهُمَّ لَا تَجْعَلْهُ اٰخِرَ الْعَهْدِ بِحَرَمِ رَسُولِكَ وَسَهِّلْ لِىَ الْعَوْدَ اِلَى
الْحَرَمَيْنِ سَبِيلًا سَهْلَةً وَارْزُقْنِى الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِى الدُّنْيَا
وَالْاٰخِرَةِ وَرُدَّنَا اِلٰى اَهْلِنَا سَالِمِينَ غَانِمِينَ.

“*Allah’ım! Resülünün haremine yaptığım bu ziyareti son ziyaretim kılma. Mekke ve Medine haremlerine yeniden kolaylıkla gelmemi sağla. Dünya ve ahirtette afiyet içinde olmayı ve bağışlanmayı bana nasip et ve bizi ailelerimize güvenlik içinde ve bol kazançlı kimseler olarak döndür*” diye dua eder.

VI. MEDİNE’DEKİ BAZI MÜBAREK MEKANLAR

1. Kuba Mescidi

Kuba, Medine’ye yaya olarak bir saatlik mesafede bulunan meskûn mahaldir. Bu gün Medine’nin bir mahallesi haline gelmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) Mekke’den Medine’ye hicreti sı-

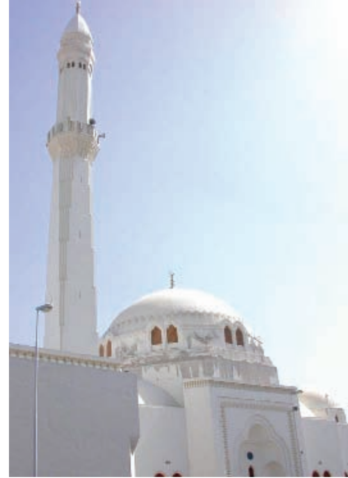
rasında Kuba'da konaklamış ve Buhâri'nin rivayetine göre burada on dört gün kalmıştır.[434] Burada bulunduğu sürede Resûlüllah yapım çalışmalarında kendisinin de yer aldığı İslâm'ın ilk mescidini yaptı ve içinde namaz kıldı. Kuran-ı Kerim'de "İlk günden, temeli takva (Allah'a karşı gelmekten sakınmak) üzerine kurulan mescit, içinde namaz kılmana elbette daha layıktır"[435] anlamındaki ayette zikredilen mescit Kuba mescididir.

Hz.Peygamber (a.s.), Medine'ye yerleştikten sonra da, genellikle cumartesi günleri binekle veya yaya olarak Kuba'yı ziyaret eder, mescitte namaz kıldıktan sonra Medine'ye dönerdi. Bir hadis-i şerifte,

صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِ قُبَاءَ كَعُمْرَةٍ

"*Kuba Mescidi'nde kılınan bir vakit namaz bir umre yapmak gibidir*"[436] buyurulmuştur.

Kuba mescidini ziyaret edip burada iki rekat namaz kılmak müstehaptır.

2. Cuma Mescidi

Resülullah, hicret yolculuğu sırasında uğradığı ve bir mescid inşa ettiği Kuba'dan Medine'ye gitmek üzere bir Cuma günü yola çıktı.Yolu üzerinde bulunan Rânûna Vadisi'ne ulaştığında öğle vakti olmuştu. Allah'ın Resülü ilk Cuma namazını burada kıldırdı. Namazın kılındığı bu yerde inşa edilmiş olan mesid, Cuma Mescidi adıyla anılmaktadır.

---

434 Buhârî, Menâkibu'l-Ensâr, 46. IV, 258.
435 Tevbe, 9/108.
436 İbn Mâce, İkame, 197. I, 452.

3. Baki' Mezarlığı (Cennetü'l-Bakî')

Mescid-i Nebevi'nin yakınında bulunan bu mezarlığın yerini Hz. Peygamber (s.a.v) belirlemiştir. Mezarlık olarak kullanılmaya başlamadan önce Baki', "ğarkad" denilen bir tür çalılık ile kaplı idi. Bu sebeple "Ğarkad" diye de anılır. Buraya muhacirlerden ilk defnedilen Osman b. Maz'ûn'dur. Daha sonraları Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim de buraya defnedildi. Yine Peygamberimizin kızlarından Rukiyye, Zeynep, Fatıma ve torunu Hasan da buraya defnedildi. Yine Peygamberimizin amcası Abbas, Halası Safiyye binti Abdülmuttalip, Hz. Osman, Abdurrahman b. Avf, Sa'd ibn-i Ebi Vakkas ve Ebû Hüreyre gibi bir çok İslâm büyüğü burada yatmaktadır.

4. Mescidü'l-Kıbleteyn (İki Kıbleli Mescid)

İslâm'ın ilk yıllarında namaz Küdüs'teki Mescid-i Aksâ'ya doğru kılınıyordu. Peygamber Efendimiz kıblenin Mekke'deki Mescid-i Haram olmasını, namazların Mescid-i Haram tarafına dönülerek kılınmasını arzu ediyor ve bu yönde vahy gelmesini bekliyordu. Resûlüllah'ın Medine'ye hicret etmesiniden on altı ay sonra idi. Bir gün Hz. Peygamber (s.a.v.) Seleme oğulları mescidinde sahabileri ile birlikte öğle namazını kılıyordu. Namazın ilk iki rekatı tamamlandığı sırada kıblenin Mescid-i Haram olması yönündeki beklentisini gerçekleştiren vahiy geldi:

"(Ey Peygamberim!) **Biz**

senin çok defa yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu (vahiy beklediğini) **görüyoruz.** (Merak etme,) **elbette seni hoşnut olacağın kıbleye çevireceğiz.** (Bundan böyle) **yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir.** (Ey müslümanlar!) **Siz de nerede olursanız yüzünüzü hep onun tarafına çevirin.”**[437]

Bu ayetin inmesi üzerine Peygamberimz (a.s.) ve onunla birlikte namaz kılanlar yüzlerini ters yöne yani Mekke’deki Mescidi Haram yönüne çevirip namazı öyle tamamladılar. Böylece namazın ilk iki rekatı eski kıble olan Mescid-i Aksâya doğru, son iki rekatı ise yeni kıbleye, Mescid-i Haram’a doğru kılınmış oldu. Bundan dolayı içinde bir tek namazın iki ayrı kıbleye doğru kılındığı bu mescide, “İki Kıbleli Mescid” anlamına “Mescidü’l-Kıbleteyen” denmiştir.

5. Uhut Şehitliği

Uhud, Medine’nin 5 km. Kuzeyinde yer alan bir dağın adıdır. Hz. Peygamber (s.a.v.), Hicretin 3. yılında, bu dağın eteklerinde

437 Bakara, 2/144.

Mekke'li müşrikler ile savaşmıştır. İslâm tarihinde Uhut savaşı diye anılan bu savaşta aralarında Hz. Hamza, Abdullah b. Cahş, Mus'ab b. Umeyr, Hanzala b. Ebî Âmir ve Enes b. Nadr'ın da bulunduğu 70 sahabi şehit düşmüş ve buraya defnedilmişlerdir.

Uhud şehitliğinin ziyaret edilmesi müstehap görülmüştür. Hz. Peygamber (a.s.),

"*Uhut bizi sever, biz de kendisini severiz*" [438] buyurmuştur.

438 Buhârî, Cihad, 71, III, 223

HAC VE UMRE İLE İLGİLİ TERİMLER

ÂFÂK-ÂFÂKÎ

Sözlükte ufuklar anlamına gelen "**âfâk**", "mîkât" sınırları dışında kalan bölgelere, **"âfakî"** ise bu bölgede yaşayanlara denir. (bk. birinci bölüm ihram kısmı).

ALTINOLUK (MİZÂB)

Kâ'be'nin damında biriken yağmur sularının dışarıya akmasını sağlamak amacıyla Hatîm'in bulunduğu taraftaki duvarın üstüne yerleştirilen altından yapılmış oluktur.

ARAFAT

Sözlükte; bilme, anlama ve tanıma anlamlarındaki a-r-f kökünden türeyen "**Arafat**", Mekke'nin 25 km. güney doğusunda ova görünümünde düz bir alanın adıdır. Doğu, kuzey ve güneyi dağlarla çevrilidir. Arafat, **Hıll** bölgesinde **Harem** sınırları dışında kalır. Harem sınırı ile Arafat arasında Urene vadisi vardır. Arafat'ın ortasında "**Cebel-i Rahme**" (rahmet dağı), batısında "**Nemîre Mescidi**" yer alır. Arafat, günümüzde ağaçlandırılmış ve dokuz oto yol ile **Müzdelife**'ye bağlanmıştır. Haccın aslî rüknü olan vakfe burada yapılır.

AREFE GÜNÜ

Sözlükte; bilme, anlama ve tanıma anlamlarındaki a-r-f kökünden türeyen "**Arefe**" zilhicce ayının 9. (kurban bayramından bir önceki) gününe verilen isimdir. Arafat vakfesi bugün yapılır.

BEDEL (NÂİB)

Sözlükte karşılık, denk, eşit anlamlarına gelen **bedel**, bir hac terimi olarak, üzerine hac farz olduğu halde bu ibadeti hastalık ve yaşlılık gibi şer'î bir mazeret sebebiyle bizzat yapamayan kimsenin yerine hac yapan kimse demektir. (bk. bedel haccı bölümü)

BEDENE

Sözlükte büyükbaş hayvan anlamına gelen "**bedene**", bir hac terimi olarak hacda bazı ihram yasaklarının ihlal edilmesi sebebiyle Harem bölgesinde kurban olarak kesilen deve veya sığır demektir (bk. ikinci bölüm).

CEM-İ TAKDİM

Sözlükte öne alarak birleştirme anlamına gelen "**cem-i takdim**", Arafat'ta öğle namazı ile ikindi namazını, öğle vaktinde peş beşe kılmak demektir (bk. birinci bölüm Arafat Vakfesi).

CEM-İ TE'HÎR

Sözlükte geciktirerek birleştirme anlamına gelen "**cem-i te'hîr**", Müzdelife'de akşam namazı ile yatsı namazını, yatsı vaktinde peş beşe kılmak demektir (bk. birinci bölüm Müzdrelife Vakfesi)

CEMRE

Sözlükte çakıl taşı ve ateş koru anlamına gelen "**cemre**", bir hac terimi olarak, haccedenlerin kurban bayramı günleri Mina'da, halk arasında şeytan diye isimlendirilen yerlere attıkları küçük taşların her birine denir. Bu taşların atıldığı yere de mecazi olarak cemre denir. (bk. birinci bölüm Mina'daki görevler kısmı)

CEMRE-İ AKABE

Mekke yönündeki cemrelerin ilkine verilen isimdir. Bu cemreye Büyük Cemre, halk arasında ise "Büyük Şeytan" denir.

CEMRE-İ VUSTA

Orta Cemre demektir. Mekke yönündeki ikinci cemredir. Halk arasında "Orta Şeytan" denir.

CEMRE-İ ULÂ

Birinci cemre demektir. Mekke yönünden üçüncü cemredir. Halk arasında bu cemreye "Küçük Şeytan" denir.

DEM

Sözlükte kan anlamına gelen "**dem**" bir hac terimi olarak, hac ve umre esnasında ibadet maksadıyla veya bir vacibin terki, geciktirilmesi ya da bir ihram yasağının ihlal edilmesi sonucu ceza olarak koyun veya keçi kesilmesi anlamına gelir. (bk. birinci bölüm mina'daki görevler kısmı)

EYYÂM-I MİNA

Mina günleri demektir. Zilhicce ayının 10, 11, 12 ve 13. günleridir. Bu günlerde hacılar Mina'da bulunurlar ve şeytan taşlama görevini yaparlar.

EYYAM-I NAHR

Kurban kesme günleri demektir. Zilhicce ayının 10., 11. ve 12. günleridir.

EYYAM-I TEŞRÎK

Teşrîk günleri demektir. Zilhiccenin 9-13. günleridir. Bu günlerde teşrîk tekbirleri alınır.

"Teşrik" Arap dilinde etleri doğrayıp kurutmak demektir. Vaktiyle bayramın birinci günü Mina'da kesilen kurbanların etleri, bayramın 2., 3. ve 4. günlerinde güneşte kurumaya bırakılırdı. Bu sebeple bu üç güne et kurutma günleri anlamında "Eyyam-ı Teşrik" denilmiştir**.**

FEVAT

Sözlükte yitirmek, zamanını kaçırmak anlamlarına gelen **"fevat",** süresi içinde Arafat vakfesine yetişememek, vakfenin zamanını kaçırmak demektir.

HAC

Sözlükte; saygı duyulan büyük ve önemli bir şeye yönelmek, ziyaret etmek, bir yere gidip gelmek, delil getirmek suretiyle ile galip gelmek anlamlarına gelen "**hac**" kelimesi bir fıkıh terimi olarak; belirlenmiş zaman içinde Kâ'be, Arafat, Müzdelife ve

Mina'da belli dînî görevleri yerine getirmek suretiyle yapılan ibadet demektir.

HACER-İ ESVED

Siyah taş demektir. Kâ'be'nin doğu köşesinde bulunan 18-19 cm kuturunda kırmızımsı, siyah ve parlak bir taştır. İbrâhim ve İsmail (a.s) tarafından Kâ'be inşa edilirken Ebû Kubeys dağından getirilmiştir. Kâ'be'nin doğu köşesine, tavafa başlangıç işareti olarak konulmuştur. (bk. Birinci bölüm tavaf kısmı)

HAREM BÖLGESİ

Sözlükte yasak bölge anlamına gelen "**Harem Bölgesi**" Mekke ve çevresine verilen bir isimdir. Mekke ve çevresine bu ismin verilmesi, zararlılar dışındaki hayvanlarının öldürülmesinin ve bitkilerinin koparılmasının yasak olması sebebiyledir.

Harem bölgesinin sınırlarını ilk defa Cibrîl'in rehberliğiyle Hz. İbrâhim (a.s.) belirlemiş, sınırları gösteren işaretler daha sonra Hz. Peygamber (a.s.) tarafından yenilenmiştir. Bu sınırların Kâ'be'ye en yakını, Mekke'ye 8 km. mesafede Medine istikametinde "**Ten'îm**"; en uzak olanları ise Tâif yönünde "**Ci'râne**" ve Cidde istikametinde Hudeybiye yakınlarında "**Aşâir**"dir. Diğerleri; Irak yolu üzerinde "**Seniyyetülcebel**", Yemen yolu üzerinde "**Edâtü Libn**" ve Arafat sınırında "**Batn-ı Nemîre**"dir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Kâ'be'ye "**el-beytü'l-harâm**" (Mâide 5/2) onu çevreleyen mescide "**el-mescidü'l-harâm**" (İsrâ 17/1) denildiği gibi, bu mescidin içinde bulunduğu Mekke şehri de "harem" (Kasas 28/57, Ankebût 29/67) yani "saygıya lâyık" sözüyle vasıflandırılmıştır (bk. birinci bölüm İhram kısmı).

HILL BÖLGESİ

Sözlükte serbest bölge anlamına gelen "Hıll Bölgesi"; Harem Bölgesini çevreleyen**,** Zülhuleyfe, Cuhfe, Karn, Yelemlem ve Zât-ı Irk adındaki yerleşim yerlerini birleştiren itibâri daire ile Harem sınırları arasında kalan bölgedir. Bu bölgeye "hıll" adı;

harem bölgesinde haram olan işlerin burada helal olması sebebiyle verilmiştir (bk. birinci bölüm İhram kısmı).

HATÎM

Kâ'be'nin kuzeyinde Rükn-i Irâkî ile Rükn-i Şâmî arasındaki batı duvarının karşısında, yerden 1 m yükseklikte 1.5 m kalınlığında yarım daire şeklindeki duvara denir. Hatîm, Kâ'be'den sayılır. Tavaf, Hatim'in dışından yapılır. (bk. Birinci bölüm, tavaf kısmı)

HEDY

Sözlükte hediye etmek, göndermek, yol göstermek, izinden gitmek anlamlarına gelen **hedy**, bir hac terimi olarak, hac ve umre sırasında Harem'de kesilen kurbanlık hayvanlar, Kâ'be'ye ve Harem bölgesinde hediye olmak üzere kesilen kurban demektir (Bakara 2/196; Mâide 5/2, 95, 97; Fetih 48/25). (bk. birinci bölüm Mina'da yapılacak görevler kısmı)

HERVELE

Safa ile Merve tepeleri arasında sa'y yaparken yeşil ışıklar arasında kısa adımlarla koşarak, canlı ve çalımlı yürümek demektir. (bk. Birinci bölüm sa'y kısmı).

HICR-İ İSMAİL

bk. Hıcr-i Ka'be md.

HICR-İ KA'BE (HATÎRA, HICR-İ İSMAİL)

Kâ'be'nin kuzey-batı duvarı ile **Hatim** arasındaki boşluğa denir. Buraya **Hatîra** ve **Hicr-i İsmail** de denir. Burada namaz kılıp dua edilir. Hz. İbrâhim (a.s.) ile oğlu İsmail (a.s)'ın yaptığı Kâ'be binası bu kısmı da içine alıyordu. M. 605 yılında yapılan tamirde bu kısım inşaat malzemesi yetmediği için Kâ'be dışında bırakılmıştır. Bu boşluk Hatîm adı verilen yarım daire şeklinde bir duvar ile çevrilidir.

İFÂZA TAVAFI

bk. Ziyaret Tavafı md.

İFRAD HACCI

Hac aylarında sadece hac yapmak üzere ihrama girilip umresiz olarak yapılan hacdır. Bir hac mevsiminde sadece hac yapıldığı için "tek yapma" anlamında **ifrad** denilmiştir

İHRAM

Sözlükte hürmet edilmesi gereken bir yere ya da zamana girmek anlamına gelen "**ihram**", hac ibadetiyle ilgili bir terim olarak; bir kimsenin, hac veya umre ya da hem hac hem umre yapmak niyeti ile, sair zamanlarda helal olan bazı davranışları kendisine haram kılması demektir (bk. birinci bölüm İhram kısmı).

İHSAR

Sözlükte alıkoymak, men etmek, engellemek ve âciz olmak anlamlarına gelen **ihsar**, bir hac terimi olarak, hac veya umre yapmak üzere ihrama girdikten sonra, hac ve umrenin tamamlanmasının engellenmesi; herhangi bir sebeple tavaf ve vakfe yapma imkânının ortadan kalkması demektir. (bk. İhsar ve Fevat bölümü)

İSTİLAM

Sözlükte selâmlamak anlamlarına gelen **istilâm**, bir hac terimi olarak, Kâ'be'yi tavaf ederken izdiham nedeniyle Hacer-i Esved'i öpmenin mümkün olmaması durumunda el işareti ile selamlamak demektir.

IZTIBÂ

Sözlükte bir şeyi koltuğun altına sokmak anlamına gelen **ıztıbâ**, peşinden sa'y yapılacak tavafta erkeklerin omuzlarına aldıkları "rida"nın bir ucunu sağ koltuk altından geçirip sol omuzları üzerine atıp sağ omuzu ve sağ kolu açık bırakmak demektir. Ardından sa'y yapılmayan tavaflarda ıztıbâ yapılmaz. (bk. birinci bölüm tavaf kısmı)

KÂ'BE

Sözlükte geometrik şekillerden "küb" anlamına gelen **Kâ'be**,

Mekke'de Mescid-i Haram denilen Cami-i Şerîfin ortasında yaklaşık 13 m. yüksekliğinde, 11-12 m. eninde taştan yapılmış kare şeklinde bir binadır. Kur'ân'da Kâ'be; bu ismin (Mâide, 5/97) dışında,

el-beytü'l-haram (saygı duyulan ev) (Mâide, 5/2)

el-beytü'l-muharrem (saygın kılınmış ev) (İbrâhim, 14/37. Mâide, 5/2)

el-beytü'l-atîk (eski ev), (Hac, 22/29, 33),

el-beytü'l-ma'mûr (imar edilmiş ev) (Tûr, 52/4) ve

el-beyt (ev) (Bakara, 2/125, 127) isimleri ile zikredilmektedir. Kâ'be, Beytullah (Allah'ın evi) diye de anılır.

Kâ'be'nin;

Doğu köşesine, **Rüknü Hacer-i Esved**,

Güney köşesine **Rüknü Yemânî**,

Batı köşesine **Rüknü Şâmî**,

Kuzey köşesine, **Rüknü Irâki** denir.

Kuzey batı tarafında **Hatîm** ve **Mîzâb-ı Kâ'be**,

Kuzey doğu duvarında, **kapı,**

Kuzey-doğu duvarı karşısında **Makam-ı İbrâhim** ve zemzem kuyusu,

Doğu köşesinde **Hacer-i Esved** vardır.

Kur'ân'da Kâ'be'nin İbrâhim ve İsmail (a.s) tarafından yapıldığı bildirilmektedir (Bakara, 2/124-129).

Kâ'be günümüze kadar bir çok kere tamir edilmiştir. Kâ'be, her sene, üzerinde hac âyetlerinin yazılı olduğu siyah ipek örtü ile örtülür.

KIBLE

Sözlükte cihet, yön anlamına gelen **kıble**, dînî bir kavram olarak, Müslümanların namazda yönelmiş oldukları yön, Kâ'be manasına gelir. Müslümanların kıblesi, Mekke'de bulunan

Kâ’be’dir. Kâ’be’yi görenler için kıble, Kâ’be’nin bizzat kendisidir. Kâ’be’yi görmeyenler için, Kâ’be’nin bulunduğu taraftır. Kâ’be’nin göğe doğru ve dünyanın merkezine doğru uzantısı da kıbledir. Namazda bu cihete yönelmeye istikbâl-i kıble denir.

KIRAN HACCI

Bir hac mevsimi içerisinde umre ile hac ihramını birleştirmek suretiyle yapılan hacdır. (bk. giriş bölümü)

KUDÛM TAVAFI

Sözlükte bir yere gelmek veya varmak anlamına gelen “kudûm” kelimesi, bir hac terimi olarak; “**ifrad haccı**” yapanların Mekke’ye vardıklarında yaptıkları ilk, kıran haccı yapanların ise umreden sonra yaptıkları ilk tavaftır. (bk. giriş bölümü).

KURBÂN

Sözlükte yaklaşmak, Allâh’a yakınlaşmaya vesile olan şey anlamlarına gelen **kurbân**, dînî bir terim olarak, ibâdet maksadıyla, belirli şartları taşıyan hayvanı usulüne uygun olarak kesmeyi ve bu amaçla kesilen hayvanı ifade eder. Arapça’da bu şekilde kesilen hayvana **udhiye** denir. (bk. birinci bölüm Mina’daki görevler kısmı)

MAHREM

Sözlükte haram, haram kılmak ve haram kılınmış anlamlarına gelen **mahrem**, dîni bir kavram olarak, genelde Allâh’ın haram kıldığı, yasakladığı şeylere, özelde ise, kendileriyle evlenilmesi ebedî olarak haram olan kişilere denir.

MAKAM-I İBRAHİM

İbrâhim’in Makamı demektir. Hz. İbrâhim (a.s)’ın Kâ’be’yi inşâ ederken iskele olarak kullandığı veya halkı hacca da’vet ederken üzerine çıktığı taşın bulunduğu yerdir. Bu yer, Kâ’be’nin doğu tarafında, zemzem kuyusu ile Kâ’be’nin kapısı arasındadır. Buradaki taşta ayak izi vardır. Taş, cam bir fanus içine alınmıştır.

MEKKÎ

Mekke'de ve Harem bölgesinde, "**Mîkat**" sınırları içerisinde yaşayan kimselere denir.

MENASİK

İbadetgâh, ibadet usulü, kurban boğazlanacak yer, bir adamın alıştığı yer anlamlarına gelen **mensek** kelimesinin çoğulu olan **menâsik,** dînî bir kavram olarak, en geniş anlamda ibâdet, Allâh'a yakınlaşmak için yapılan her türlü itaat; hacda yerine getirilmesi gereken vazifeler; kurban kesmek ve kurban kesilen yer anlamlarına gelmektedir. Aynı kökten türeyen **nüsük** kelimesi de bu anlamdadır. Ayrıca hac menâsikine **meşâir** de denilmektedir.

Kâ'be'yi tavaf etmek, Safa ile Merve arasında sa'y etmek, Arafat ve Müzdelife vakfeleri ve Şeytan taşlama hac menasiki arasında yer almaktadır.

MES'A

Hac veya umre yapan kimselerin, Safa ile Merve arasında, sa'y ettikleri yere verilen isimdir. (bk. Sa'y)

MESCİD-İ AKSÂ

En uzak mescid demektir. Mescid-i Aksâ, Küdüs'tedir. Beyt-i Makdis (kutsal ev) ismiyle de anılan ve Mescid-i Haram'dan sonra yeryüzünde yapılan ikinci mesciddir (Buhârî, Enbiyâ, 10, 40. Müslim, Mesacid, 1-2). Mescid-i Aksâ, Müslümanların ilk kıblesi (Bakara, 2/144), Hz. Muhammed (a.s.)'in İsra olayında uğradığı (İsrâ, 17/1), Miracın başladığı, Hz. İsâ'ya kadar bir çok Peygamberin namaz kıldığı mesciddir.

Günümüzde Mescid-i Aksâ; Kudüste, Süleyman Ma'bedînin güney tarafındaki camiye denilmektedir. Peygamberimiz ibâdet amacıyla seyahat edilebilecek üç mescidden birinin Mescid-i Aksâ olduğunu bildirmiştir. (İbn Mâce, Salât, 197).

MESCİD-İ HARAM

Mekke'de ortasında Kâ'be'nin bulunduğu Cami-i Şeriftir. Halk arasında Harem-i Şerif de denir. Yer yüzünde ilk yapılan mesciddir (Müslim, Mesâcid, 1).

Mescid-i Haram'da kılınan namaz diğer mescidlerde kılınan namazlardan yüz bin kat daha fazla sevaptır (İbn Mâce, Salat, 195).

MESCİD-İ NEMÎRE

Mekke'de Arafat bölgesinin kuzey-batı tarafında Müzdelife istikametinde Urene vadisi sınırları içinde bulunan mescidîn adıdır. Hacda arefe günü arefe hutbesi bu mescitte okunur.

MEŞ'AR-İ HARÂM

Mekke'de, Arafat ile Mina arasında, Müzdelife'nin sonunda Kuzeh tepesinin civarına verilen isimdir. Bu yer, saygın olması ve burada haccın şiarlarından olan gecelemek, vakfe yapmak ve namaz kılıp dua etmek gibi ibadetler yapıldığından Meş'ar-ı Haram diye isimlendirilmiştir (Bakara 2/198). Hz. Peygamber (a.s.), burada sabaha kadar kalıp dua etmiştir (Müslim, Hac, 148). (bk. birinci bölüm Müzdelife kısmı)

MEŞÂİR (MEŞÂİRU'L-HACC)

(bk. Menâsik)

METAF

Tavaf edilen yer anlamına gelir. Mescid-i Haram içerisinde, Kâ'be'nin etrafında tavaf etmek için tahsis edilen yeri ifade eder.

MÎKAT

Harem Bölgesine veya Mekke'ye gelmek isteyen "**Âfâkîlerin**" ihrama girmeden geçemeyecekleri sınırları belirleyen noktalara denir.

MİNA

Mekke ile Müzdelife bölgesi arasında bulunan Harem sınırla-

rı içinde kalan bölgenin adıdır. Büyük, orta ve küçük cemreler buradadır. Bayram günleri şeytan taşlama görevi burada yapılır. Hac ile ilgili kurbanlar burada kesilir. (bk. birinci bölüm Mina'da yapılacak görevler kısmı)

MİZAB-I KÂ'BE

bk. Altınoluk.

MUHRİM

Hac veya umre ibadetini yapmak için "**ihram**"a giren kimseye ihramda bulunduğu sürede verilen isimdir (bk. İhram maddesi).

MÜLTEZEM

Hacer-i Esved'in bulunduğu köşe ile Kâ'be kapısı arasında kalan kısma denir. (bk. birinci bölüm Tavaf kısmı)

MÜZDELİFE

İleri geçmek ve yaklaşmak anlamındaki "izdilâf" kökünden türeyen "**Müzdelife**", Arafat ile Mina arasında Harem sınırları içinde bir bölgenin adıdır. Mina ile Müzdelife arasında "**Muhassır Vadisi**", Müzdelife sınırları içerisinde Kuzeh dağı üzerinde "**Meşar-i Harem**" adında bir tepe vardır.

Akşam ile yatsı namazı cem edilerek kılındığı için Müzdelife bölgesine "cem'" (جَمْع) ismi de verilmiştir (Kurtubî, II, 421. İbn Kudâme, V, 283).

RAVZA-İ MUTAHHARA

Temiz bahçe demektir. Bu tâbir; Medîne'de Mescid-i Nebevî'de Peygamberimiz (a.s.)'in kabri ile minberi arasındaki bölüme denir. 10x20 = 200 metrekarelik bir alandır. Peygamberimiz (a.s.) "*Evimle minberim arası, cennet bahçelerinden bir bahçedir*" buyurmuştur. (Buhârî, Fadlü's-Salat. 6).

REMEL

Sözlükte süratli gitmek, koşmak, bir şeyde ziyadelik, ilave gibi anlamlara gelen ***remel***, dînî bir kavram olarak tavafta kısa

adımlarla koşarak ve omuzları silkerek çalımlı bir şekilde yürümek demektir. (bk. birinci bölüm Sa'y kısmı)

REMY-İ CİMAR

Sözlükte **remy** atmak, ayıplamak ve yönelmek; **cimar** ise, çakıl taşları ve ateş koru, kor parçaları demektir. **Remy-i cimâr** ise, taş atmak demektir. Dînî bir kavram olarak, haccedenlerin kurban bayramı günleri Mina'da, halk arasında şeytan diye isimlendirilen yerlere, usulüne uygun olarak, küçük taşlar atmalarını ifade etmektedir. (bk. birinci bölüm mina'da görevler kısmı)

RİDA

Umre veya hac yapmak isteyen kimsenin ihrama girmek için mutat elbiselerini çıkararak büründükleri iki parça havlu türü örtüden baş hariç vücudun belden yukarısını örten kısma denir. Belden aşağısını örten kısma da **"izâr"** denir.

İZAR

bk. Rida

RÜKN

Sözlükte köşe ve bir şeyin aslı anlamına gelen **rükn**, bir hac terimi olarak hac ve umre ibadetini meydana getiren ve yapılmaması, umre veya haccı geçersiz kılan temel menasik demektir. Ayrıca Kâ'be'nin köşelerine de rükün denir. (bk. Kâ'be md)

SAFA- MERVE

Kâ'be'nin doğusunda bulunan iki tepenin isimleridir. Bugün Mescid-i Haramın duvarı ile bitişik haldedirler. Hac menasikinden olan sa'y, bu iki tepe arasında yapılır.

SA'Y

Sözlükte çalışmak, çalışıp kazanmak, gayret etmek, kastetmek, koşmak, yürümek gibi anlamlara gelen **sa'y**, dînî bir terim olarak, hac ve umre esnasında Kâ'be'nin doğusundaki Safâ ve Merve denilen iki tepeciğin arasında, Safâ'dan başlayıp Mer-

ve'de tamamlanmak üzere, yedi defa gidip gelmeyi ifade eder. (bk. birinci bölüm sa'y kısmı).

ŞAVT

Sözlükte tur, bir turluk koşu, işin bir kısmı, gaye, mesafe gibi anlamlara gelen **şavt**, dînî bir kavram olarak, tavafta **Hacer-i Esved**'den başlayıp **Hatîm**in dışından Kâ'be'nin etrafında bir defa dolaşmayı; sa'yde ise, **Safa** ile **Merve** arasındaki her bir gidiş veya gelişi ifade eder. (bk. birinci bölüm Tavaf ve Sa'y kısımları)

TAHALLÜL

Sözlükte haram iken helal olmak anlamına gelen "**tehallül**", ihram yasaklarının sona ermesi, ihram'dan çıkma demektir. İki tahallül vardır. Kurban bayramının birinci günü tıraş olduktan sonra **birinci tahallül** gerçekleşir. Bu durumda cinsel ilişki dışında bütün ihram yasakları sona erer. Ziyaret tavafından sonra **ikinci tehallül** gerçekleşir. Bununla cinsel ilişki yasağı da kalkar.

TAKSİR

Umre veya hac yapmak için ihrama giren kimsenin belli menasiki yaptıktan sonra ihramdan çıkması için saçlarını kısaltmasına denir.

TAVAF

Sözlükte bir şeyin çevresini dolaşmak, dönmek anlamlarına gelen **tavaf**, dînî bir kavram olarak, **Hacer-i Esved**'in hizasından başlayarak Kâ'be'yi sola almak suretiyle, yedi defa Kâ'be etrafında dönmek demektir. (bk. birinci bölüm Tavaf kısmı)

TEHLİL

Dîn ıstılahında, (Allah'tan başka ilah yoktur) anlamındaki "lâ ilâhe illâllah" tevhit cümlesini söylemeye denir.

TEKBİR

Dîn ıstılahında, Allah en büyüktür, Allah her şeyden daha bü-

yüktür anlamına gelen **Allâh'ü ekber** diyerek Allah'ı azamet ve kibriya ile anmak demektir.

TELBİYE

Sözlükte emre icabet etmek anlamına gelen "telbiye", bir hac terimi olarak "lebbeyk" diye başlayan cümleleri söylemeye denir.

TEŞRÎK TEKBİRİ

Zilhiccenin 9-13. günlerinde farz namazlardan sonra

اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ لَااِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ وَلِلّٰهِ الْحَمْدُ

cümlesini söylemeye denir.

TEMETTU

Sözlükte yararlanmak anlamına gelir. Aynı yılın hac aylarında önce umre yapıp ihramdan çıktıktan sonra yeniden ihrama girip hac yapmaya temettu denir. (bk. giriş bölümü)

TERVİYE

Sözlükte suya kandırmak anlamına gelen terviye Zilhicce ayının 8. günü, yani Kurban Bayramı arafesinden bir önceki güne denir.

UDHIYYE

Kurban bayramı günlerinde ibadet niyetiyle kesilen kurban demektir.

UMRE

Sözlükte ziyaret etmek, uzun ömürlü olmak, evi mamur etmek, bir yerde ikamet etmek, Allah'a kulluk yapmak, korumak ve mal çok olmak anlamlarındaki "a-m-r" kökünden türeyene "**umre**" bir hac terimi olarak belirli bir zamana bağlı olmaksızın ihrama girip tavaf ve sa'y yaptıktan sonra tıraş olup ihramdan çıkarak yapılan ibadete denir. (bk. … bölüm).

VAKFE

Sözlükte belirli bir yerde bir süre kalmak anlamına gelen

“**vakfe**”; bir hac terimi olarak, hac yapma niyetiyle ihrama girmiş olan kimsenin Zîlhicce ayının 9. günü öğleden sonra Arafat’ta ve aynı gece Müzdelife’de bir müddet kalmasıdır.

ZEMZEM

Kâ’be’nin doğusunda Yüce Allah’ın Hâcer ile oğlu İsmail’e ihsan ettiği suya denir.

Temettu Haccına Göre

HAC VE UMRE GÖREV TAKİP CETVELİ

1. İhram Öncesi Hazırlık

– Yakınları ve çevresindekilerle helalleşir.

– Gerekli vücut temizliği yapılır.

– Yolda ve kutsal topraklarda kullanılacak eşya hazırlanır.

2. Umre İçin İhrama Girmek

– Doğrudan Mekke’ye gidecek ise hava alanlarında veya mîkat sınırlarını geçmeden günlük elbiseler çıkarılır “izâr” ve “ridâ”ya bürünülür.

– Umreye niyet edilir ve telbiye getirilir.

– İki rekat ihram namazı kılınır.

3. Umrenin Tavafı

– Niyet edilerek tavafa Hacer-i Esved hizasından başlanır

– Tavaftan sonra iki rekat namaz kılınır.

4. Umrenin Sa’yi

– Tavaf namazından sonra Safâ’ya gidilir.

– Kâ’be selamlanıp sa’ye niyet edilir.

– Safâ-Merve arasında sa’y yapılır.

– Tıraş olup ihramdan çıkılır.

5. Hac İçin İhrama Girmek

– Terviye Günü (8 Zilhecce) hac için hazırlık yapılır.

– Günlük elbiseler çıkarılır “izâr” ve “ridâ”ya bürünülür.

– Hacca niyet edilir ve telbiye getirilir.

– İki rekat ihram namazı kılınır.

– Vakit müsait olursa nafile bir tavaftan sonra haccın sa’yi yapılabilir.

6. Arafat Vakfesi

– Terviye günü kafile ile birlikte Arafat’a hareket edilir.

– Arefe günü (9 Zilhicce) öğle vakti girince öğle ve ikindi namazları “cem-i takdim” ile kılınır.

– Namazdan sonra vakfe yapılır.

– Güneş battıktan sonra kafile ile birlikte Müzdelife’ye hareket edilir.

7. Müzdelife Vakfesi

– Yatsı vakti girince akşam ve yatsı namazları “cem-i te’hîr” ile kılınır.

– Akabe Cemresi’ne atılacak taşlar toplanır. (Taşlar Müzdelife dışında bir yerden de toplanabilir)

– Bayramın birinci günü (10 Zihlhicce) Sabah namazı kılındıktan sonra Müzdelife vakfesi yapılır.

– Vakfeden sonra Mina’ya hareket edilir.

8. Mina’daki Görevler

– Bayramın birinci günü çadırlara yerleşilip dinlendikten sonra uygun zamanda gidip Akabe Cemresine (Büyük Şeytan’a) 7 taş atılır

– Kurban kesilir. (Kurbanı kıran ve temettu haccı yapanlar keser. Kurbanlar, vekalet yolu ile İslâm Bankasına kestirilmektedir.)

– Tıraş olup ihramdan çıkılır. Böylece cinsel ilişki hariç ihram yasakları sona erer (İlk tehallül).

– Mina çadırlarına dönülür veya Mekke’ye gidilir.

9. Farz Tavaf

– Bayramın birinci günü uygun bir zamanda farz tavaf yapılır.

– Önceden yapılmamış ise haccın sa'yi yapılır. Böylece cinsel ilişki yasağı da kalkmış olur.

10. Bayramın 2. ve 3. Günü Cemrelere Taş Atma

– Bayramın 2. günü zevalden sonra ertesi gün fecr-i sadığa kadar uygun bir zamanda sırasıyla Küçük, Orta ve Büyük Cemrelere yedişer taş atılır.

– Bayramın üçüncü günü zevalden sonra ertesi gün fecr-i sadığa kadar uygun bir zamanda sırasıyla Küçük, Orta ve Büyük Cemrelere yedişer taş atılır.

– Mina'da kalındığı takdirde Bayramın dördüncü günü de zevalden sonra güneş batıncaya kadar uygun bir zamanda sırasıyla Küçük, Orta ve Büyük Cemrelere yedişer taş atılır.

11. Veda Tavafı

– Mekke'den ayrılmadan önce veda niyetiyle bir tavaf yapılır.

MEZHEPLERE GÖRE HAC MENASİKİNİN HÜKÜMLERİ

KONU	**HANEFÎLERE GÖRE**	**ŞAFİÎLERE GÖRE**	**MALİKÎLERE GÖRE**	**HANBELÎLERE GÖRE**
Haccın hükmü	Fevrî[1] farz	Terâhî[2] farz	Fevrî farz	Fevrî farz
Umrenin hükmü	Sünnet	Terâhî farz	Sünnet	Fevrî farz
Hacca niyet (ihram)	Şart	Rükün	Rükün	Rükün
Umreye niyet (ihram)	Şart	Rükün	Rükün	Rükün
Mikatta ihrama girmek	Vacip	Vacip	Vacip	Vacip
İhramdan hemen sonra telbiye getirmek	Vacip	Sünnet	Vacip	Sünnet
İhramdan önce boy abdesti almak	Sünnet	Sünnet	Sünnet	Sünnet
İhramdan önce güzel koku sürünmek	Sünnet	Sünnet	Sünnet	Sünnet
İfrad ve Kıran haccı yapanların **kudüm** tavafı yapmaları	Sünnet	Sünnet	Vacip	Sünnet
Tavafa niyet etmek	Şart	Sünnet	Vacip	Sünnet
Tavafa Hacer-i Esved'den başlamak	Vacip	Şart	Vacip	Şart
Teyamün	Vacip	Şart	Şart	Şart
Gücü yetenin tavafı yürüyerek yapmaları	Vacip	Sünnet	Vacip	Şart
Tavaf yaparken abdestli olmak, cünüp veya âdetli olmamak	Vacip	Şart	Şart	Şart
Tavafı yaparken, beden, elbise ve metafın temiz olması	Sünnet	Şart	Şart	Şart
Tavafı Hatim'in dışından yapmak	Vacip	Şart	Şart	Şart

Tavafı Mescid-i Haram içinde yapmak	Şart	Şart	Şart	Şart
Tavafı yedi şavta tamamlamak	Vacip	Şart	Şart	Şart
Tavafın şavtlarını peş peşe yapmak	Sünnet	Sünnet	Vacip	Vacip
Tavaf esnasında avret yerlerini örtmek	Vacip	Şart	Şart	Şart
Tavaf namazı kılmak	Vacip	Sünnet	Vacip	Sünnet
Umre tavafı	Rükün	Rükün	Rükün	Rükün
Hac ve umrenin sa'yi	Vacip	Rükün	Rükün	Rükün
Sa'yin tavaftan sonra yapılması	Vacip	Şart	Vacip	Şart
Sa'ye niyet etmek	Vacip	Şart	Şart	Şarta
Sa'ye Safa'dan başlayıp Merve'de bitirmek	Vacip	Şart	Şart	Şart
Gücü yetenin sa'yi yürüyerek yapması	Vacip	Sünnet	Vacip	Şart
Sa'yi yedi şavta tamamlamak	Vacip	Şart	Şart	Şart
Sa'yin şavtlarını peş peşe yapmak	Sünnet	Sünnet	Şart	Şart
Umreden çıkmak için saçları kısaltmak veya tıraş etmek	Vacip	Rükün	Vacip	Vacip
Arefe gecesini Mina'da geçirmek	Sünnet	Sünnet	Sünnet	Sünnet
Arafat Vakfesi	Rükün	Rükün	Rükün	Rükün
Arafat vakfesinin zamanı	Arefe günü zevalden sonra bayramın 1. günü fecr-i sadığa kadar	Arefe günü zevalden sonra bayramın 1. günü fecr-i sadığa kadar	Arefe günü zevalden sonra bayramın 1. günü fecr-i sadığa kadar	Arefe günü zevalden sonra bayramın 1. günü fecr-i sadığa kadar
Arafat'ta gün batımına kadar beklemek	Vacip	Sünnet	Vacip	Sünnet

Müzdelife'de akşam ve yatsı namazlarını yatsı vaktinde birleştirerek kılmak	Vacip	Sünnet	Sünnüt	Sünnet
Müzdelife vakfesi	Vacip	Vacip	Vacip	Vacip
Cemrelere taş atmak	Vacip	Vacip	Vacip	Vacip
Hacda tıraş olmak veya saçları kısaltmak	Vacip	Rükün	Vacip	Vacip
Tıraş edilecek veya kısaltılacak saçın miktarı	En az dörtte biri	En az üç tel	Tamamı	Tamamı
Cemrelere taş atma, kurban kesme ve tıraş olma arasındaki tertibe /sıraya uymak	Sünnet (Ebû Hanîfe'ye göre vacip)	Sünnet	Sünnet	Sünnet
Ziyaret tavafı	Tavafın ilk dört şavtı rükün, son üç şavtı vacip	Rükün	Rükün	Rükün
Ziyaret tavafının bayramın ilk üç gününde yapılması	Sünnet (Ebû Hanîfe'ye göre vacip)	Sünnet	Sünnet	Sünnet
Ziyaret tavafını Akabe Cemresine taş attıktan sonra yapmak	Sünnet	Sünnet	Vacip	Sünnet
Bayramın 2. ve 3. günün gecelerini, eğer kalacak ise 4. günün gecesini Mina'da geçirmek,	Sünnet	Vacip	Vacip	Vacip
Veda tavafı	Vacip	Vacip	Sünnet	Vacip
Kurban bayramı günlerinde umre	Tahrimen	Hac görevini	Geçersiz	Kerahetsiz

yapmak	mekruh	tamamlamak şartıyla geçerli		geçerli
Küçük, orta ve büyük cemrelere sırasıyla taş atmak	Sünnet	Vacip	Vacip	Vacip

[1] Fevrî, haccın veya umrenin imkân elde edildiği yıl geciktirilmeden hemen yapılması demektir.
[2] Terâhî, haccın veya umrenin imkân elde edildiği yıl hemen yapılması zorunlu olmayıp, daha sonraki yıllarda da yapılması demektir

BİBLİYOGRAFYA

Abdülğanî el-Mekkî, Hüseyin b. Muhammed Sa'îd, *İrşâdü's-Sari ilâ Menasiki Molla Ali el-Kârî,* Birinci Baskı, Beyrut, 1998.

Abdürrezzak, b. Hemmâm Ebû Bekir es-Sanânî, *el-Musannef*, Thk. Habîbürrahmân el-A'zamî, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1970.

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

Ali el-Kâri, *el-Meslekü'lMatekassıt fî'l-Menseki'l-Mütevassıt* Dâru'l-kütübi'l-Ilmiyye, Beyrut, 1998. (Abdülğani el-Mekkî'nin İrşâdü's-Sârî adlı eseri ile bir arada)

Bâşnefer, Sa'îd b. Abdülkadir, *el-Haccü ve'l-Umre*, Beyrut, 2003.

Beydâvî, Ebû Saîd Abdullah b. Ömer, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl,* (Mecmûatün Mine't-Tefâsîr içinde), İstanbul, baskı tarihi yok.

Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci baskı, Mekke, 1994.

Buhârî Muhammed b. İsmail, *el-Câm'u's-Sahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

Cezirî Abdurrahman, *Kitabü'l-Fıkh ale'l-Mezahibi'l-Erbaa*. Çağrı Yayınları, İstanbul, 1987.

Çubukçu Asri, "Ebû Lübâbe el-Ensârî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1994.

Darekutnî, *es-Sünen*, baskı yeri ve tarihi yok.

Dârimî, Abdullah b. Abddurrahman, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları İstanbul, 1981.

Dimyatî, Seyyid el-Bekri Muhammed Şeta, *İânetü't-Talibin*, Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabi, 4. Baskı, Beyrut, tarihsiz.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları İstanbul, 1981.

Ebû Zehra, Muhammed, *İslâm Hukuku Metodolojisi*, Çeviri; Abdülkâdir Şener, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, birinci baskı, Ankara, 1973.

Hakim, Muhammed b Muhammed en-Neysâburî, *el-Müstedrek alâ's-Sahîhayn*, Birinci baskı. Beyrut, 1990.

Halebî, İbrahim b. Muhammed b. İbrahim, *Mülteka'l-Ebhur*, thk. Vehbi Süleyman Ğavucî el-Elbanî, Beyrut, 1989.

Hattâbî, *Me'âlimü's-Sünen*, (Ebû Dâvud'un es-*Sünen*'i ile birlikte) Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

Hâzin, Alâüddîn Ali b. Muhammed b. İbrahîm, *Lübâbü't-Te'vîl fî Meânî't-Tenzîl*, (Mecmûatün mine't-Tefâsîr içinde), İstanbul, baskı yeri yok.

İbn Abidin, Muhammed b. Emin, *Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtâr Şerhu Tenvîri'l-Ebsâr,* Kahraman Yayınları, İstanbul 1984.

İbn Hibbân, *es-Sahîh*. Tertib, el-Emîr Alâüddîn Ali b. Belbân el-Fârisî, (*el-İhsân fî Takrîbi Sahîhi İbn Hıbbân*) Thk. Şuayb el-Anavut. Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1993.

İbn Hümâm, Kemâleddîn Muhammed b. Abdülvâhid, es-Sivâsî, Fethü'l-Kadîr alâ'l-Hidayeti Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî, thk. Abdürrazak Galib el-Mehdî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci baskı, Beyrut, 1995.

İbn Kudâme Muvaffaku'ddîn Ebû Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, *el-Muğnî*, (el-Makdisî'ye ait eş-Şerhü'l-Kebir ile birlikte) thk. Muhammed Şerefüddin Hattab, es-Seyyid Muhammed es-Seyyid, Dârü'l-Hadis, Birinci baskı, Kahire 1416/1991.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları İstanbul, 1981.

İbn Nüceym, Zeynüddîn, *Bahrü'r-Râik*, İlmiye Matbaası, Kahire, 1311.

İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesıd,* thk. Abdülhalim Muhammed, Abdurrahman Hüseyin Muhammed, Dâru'l-hadis, Kahire tarihsiz.

Kâmil Miras, *Sahih-i Buhari Tecrid-i Sarih Terceme ve Şerhi* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, üçüncü baskı, Ankara, 1972.

Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd, *Bedâi'u's-Sanâî fî Tertîbi'ş-Şerâi'*, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, İkinci baskı, Beyrut, 1982.

Keşnâvî, Ebu Bekir b. Hasan, *Eshelü'l-Medârik Şerhu İrşâdi's-Salik fî Fıkhi İmami'l-Eimmeti Mâlik*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, birinci baskı, Beyrut, 1995.

Kinanî, İzzüddîn b. Cemaa, *Hidayetü's-salik ila'l-Mezahibi'l-Erbaa Fi'l-Menasik* Beyrut, 1994.

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, tarihsiz.

Makdisî, İbn Kudame,Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah, *el-Kâfî fî Fıkhi'l-İmami'l-Mübeccel Ahmed b. Hanbel*, II, 396. el-Mektebü'l-İslâmî, beşinci baskı, Beyrut, 1988.

Mâlik b. Enes el-Esbahî, *el- Müdevvenetü'l- Kübrâ,* Beyrut, 1999.

Mergînânî, Burhanüddîn Ebû'l-Hasan, Ali b. Abî Bekr b Abdi'l-Celîl, *el-Hidâye*, Baskı yeri ve tarihi yok.

Mevsîlî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*, I, 181, thk. Şeyh Züheyr Osman el-Cüayd, Dâ-

ru'l-Erkâm, Beyrut, tarihsiz

Meydanî, Abdülğanî el-Guneymî, *el-Lübab fi Şerhi'l-Kitab*, 2. baskı, Beyrut 1996.

Münâvî, Muhammed Abdurraûf, *Feyzü'l-Kadîr Şerhu'-l-Câmiu's-Sağîr*, Mısır, 1938.

Müslim b. Haccâc, *el-Câmi'u's-Sahîh*, Çağrı Yayınları İstanbul, 1981.

Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları İstanbul, 1981.

Nesefî, Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b Mahmûd, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl,* (Mecmûatün Mine't-Tefâsîr içinde), İstanbul, baskı tarihi yok.

Nevevî Muhiddîn Yahya b. Şeref*, el-Mecmu'* Dârü İhyâi't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, 1995.

- *Kitâbü'l-Îzâh fî Menâsiki'l-Haccı ve'l-Umre*, Dâru'l-Be şâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1994.

Râğıb el-Isfehânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân,* thk. Muhammed Seyyid Kîylânî, Mısır, 1961.

Semerkandî, Alâüddîn, *Tuhfetü'l-Fukahâ*, Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, Birinci baskı, Beyrut, 1984.

Serahsî, Şemsüddîn *el-Mebsut*. Dârü'l-Marife. Beyrut, tarihsiz.

Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Neylü'l-Evtâr*, Baskı yeri ve tarihi yok.

Şîrâzî, Ebû İshâk, *el-Mühezzeb*.Dâru'l-kalem-Daru'ş-Şâmiyye, Birinci baskı, Dımaşk, 1992.

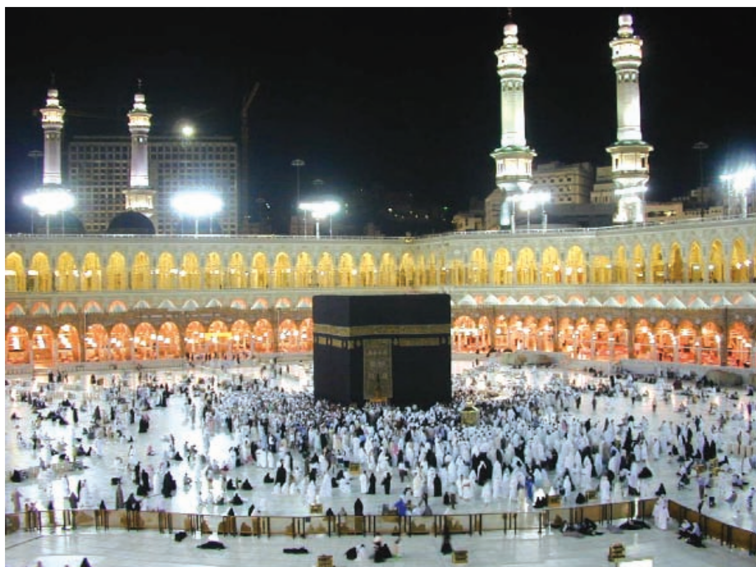
Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed el-Hatîb, *el-Muğni'l-Muhtâç ilâ Ma'rifeti Me'ânî' Elfâzı'l-Min hâc*, thk., Ali Muhammed Muavvad ve Adil Ahmed el-Mevcûd, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, birinci baskı, Beyrut, 1994.

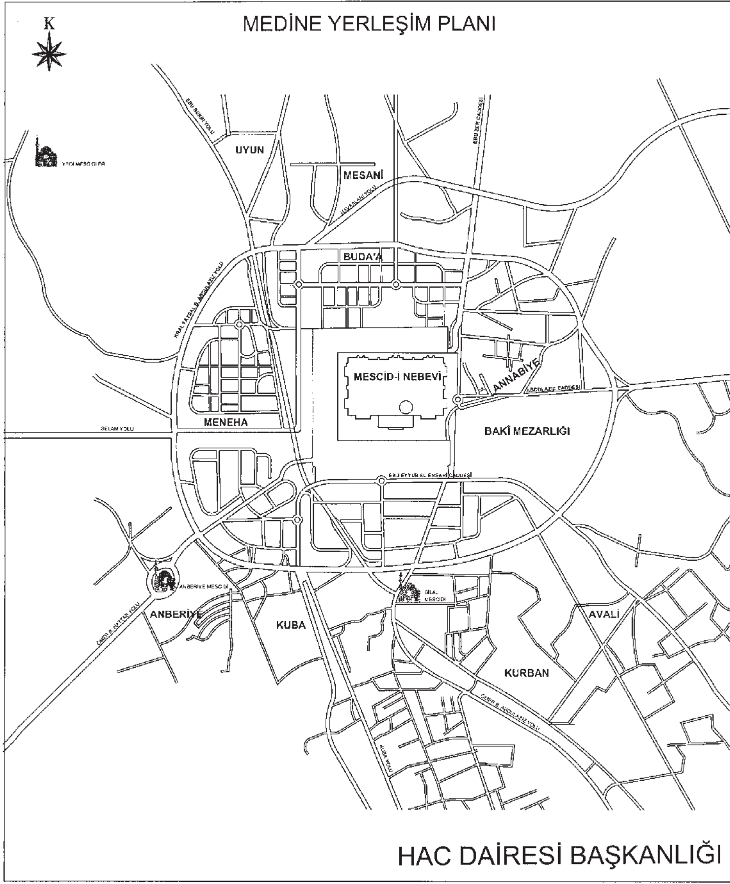
Taberî Abdullah b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, Beyrut, 1988.

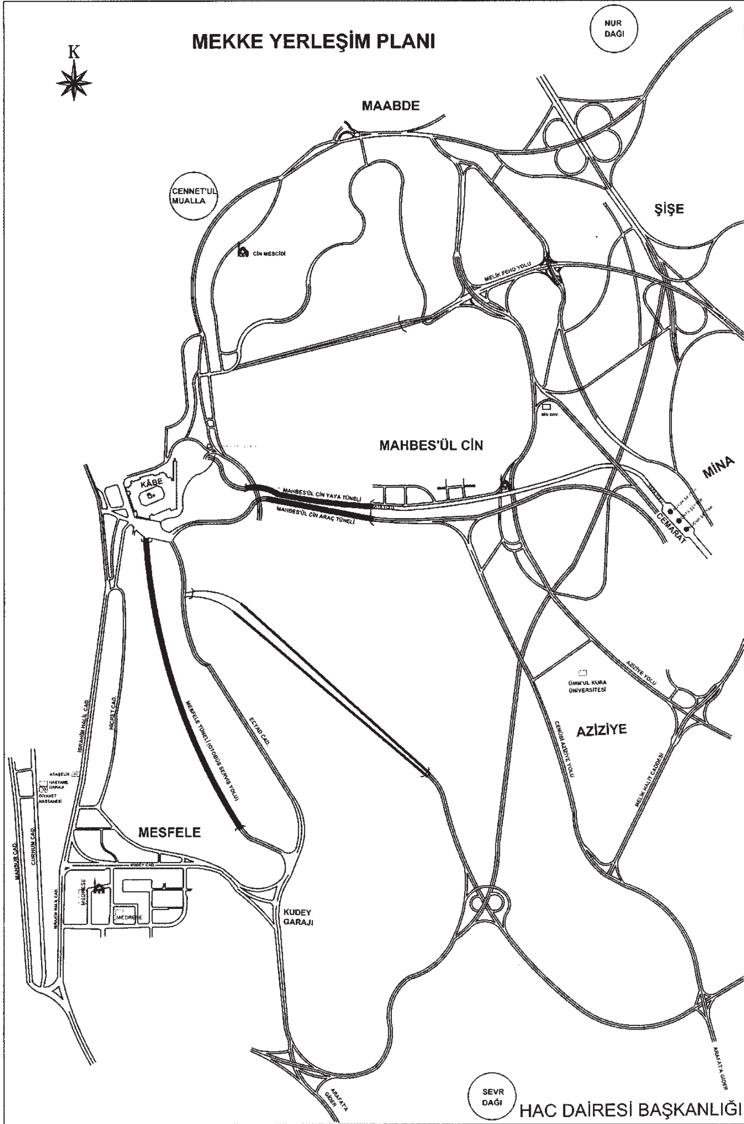
Tirmizî, Muhammed b İsa, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

Vehbe ez-Züheylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh*, Dimaşk, 1997.

Yazır Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili,* Eser Neşriyat, İstanbul, 1971.

MEDİNE YERLEŞİM PLANI
K
UYUN
MESANİ
BUDA'A
MESCİD-İ NEBEVİ
ANNABİYE
MENEHA
BAKÎ MEZARLIĞI
ANBERİYE
KUBA
AVALİ
KURBAN
HAC DAİRESİ BAŞKANLIĞI

MEKKE YERLEŞİM PLANI
K
NUR DAĞI
MAABDE
CENNET'UL MUALLA
ŞİŞE
CİN MESCİDİ
MELİK FEHD YOLU
MAHBES'ÜL CİN
KÂBE
MAHBES'ÜL CİN YAYA TÜNELİ
MAHBES'ÜL CİN ARAÇ TÜNELİ
MİNA
CEMARAT
AZİZİYE YOLU
ÜMM'UL KURA ÜNİVERSİTESİ
AZİZİYE
CENUBİ AZİZİYE YOLU
MELİK HALİT CADDESİ
ECYAD CAD.
MESFELE TÜNELİ (OTOBÜS SERVİS YOLU)
HİCRET CAD.
İBRAHİM HALİL CAD.
MESFELE
KUDEY CAD.
KUDEY GARAJI
MEDRESE
MANSUR CAD.
CURHUM CAD.
ARAFATA GİDER
SEVR DAĞI
HAC DAİRESİ BAŞKANLIĞI

İslam'ın beş temel esasında biri olan hac; İslam'ın evrenselliğinin, birlik ve beraberliğinin, ırk, renk, cinsiyet, dil, ülke ve kültür ayrımı yapmadan müminlerin kardeşlik ve eşitliğinin temsil edildiği bir ibadettir.

Hac, kefen misali bembeyaz giysiler içinde ahiretteki mahşeri hatırlatan, aynı kıyafet içinde zengin-fakir, şehirli-köylü ayrımını ortadan kaldıran, "ben'liği yıkıp "biz"i öne çıkaran, şeytan taşlama, tavaf ve sa'y gibi "temsili" görevlerin ifa edildiği, helal olan bazı şeylerin ihrama girdikten sonra haram kılındığı ve böylece nefis terbiyesi, irade ve sabır eğitiminin yapıldığı, yüz binlerle birlikte Allah'a açılan ellerin boş çevrilmediği, dini duyguların, ihlas ve samimiyetin doruk noktaya çıktığı ibadettir.

2009.06.Y.0003-628

Fiyatı:2,50 TL